Gotfrīds Vilhelms Leibnics

Monadoloģija

No franču valodas tulkojis Vilnis Zariņš

Rīga 2011

Tulkotāja priekšvārds

Izcilais vācu domātājs un kultūras darbinieks G.V.Leibnics (1646. - 1716.) darbojies filozofijā un arī daudzās zinātnēs, veicinot to attīstību un dažās no tām ievadot jaunu laikmetu. Praktiskajā dzīvē viņš uzlabojis mehānisko rēķināšanas mašīnu konstrukciju, organizējis fosfora iegūšanu, ūdens *atsūknēšanu* raktuvēs, atmaskojis blēdīgu alķīmiķu praktizētos naudas viltošanas trikus, ierosinājis uzlabojumus ielu apgaismošanā, izstrādājis statūtu projektus zinātnieku organizācijām, veicis svarīgus diplomātiskus uzdevumus, vēsturē veidojis principus kā, rakstot vēsturi, var un vajag izmantot pagātnes dokumentus.

Leibnics dzimis Leipcigā universitātes teritorijā 1. jūlijā, bet pēc vecā stila, kas minēts dažos avotos, 21.jūnijā, jo 17. gadsimtā vecais stils no jaunā atšķīrās par desmit dienām. Leibnica tēvs universitātē mācīja morāles filozofiju un darbojās arī kā jurists. Leibnica tēvs nomira, kad Gotfīds Vilhelms vēl nebija sasniedzis sešu gadu vecumu. Ģimene turpināja dzīvot līdzšinējā dzīvoklī. Vienu tā istabu aizņēma mirušā tēva grāmatas, kas bija galvenokārt latīņu un sengrieķu valodās. Mācības pamatskolā Gotfrīdam neradīja garīgu slodzi. Kad viņš sasniedza astoņu gadu vecumu, viņam atļāva izmantot tēva bibliotēku, tādēļ bērnībā un agrā jaunībā viņš daudz laika veltīja tēva atstāto grāmatu šķirstīšanai un vēlāk arī lasīšanai.

Pašmācības ceļā, izmantojot paša izstrādātu metodi, Leibnics agri apguva senās valodas. Protams, Leipcigas universitātē, kaut gan vispārējā teorētiskā līmeņa ziņā tā neskaitījās starp izcilākajām Eiropas mācību iestādēm, seno valodu prasme ne tikai pasniedzējiem, bet arī daudziem studentiem bija pietiekami augstā līmenī, lai fragmentāras konsultācijas un atsevišķus padomus par senajām valodām zinātkārais zēns varētu atrast bez ilgas meklēšanas. Tomēr nav ziņu, ka viņam kāds tās būtu regulāri mācījis. Ir zināms, ka no kulturālām aprindām bija nākusi Gotfrīda māte, kas bija jurista meita. Leibnica mātes brālis citā universitātē maģistrantiem mācīja tieslietas.

Jau bērnībā un pusaudža gados Gotfrīds latīņu valodā bija izlasījis daudzas antīko autoru grāmatas par vēsturi, kā arī dažus viduslaiku sholastiķu sacerējumus par filozofiju. Izcilākie Eiropas filozofi 17. gadsimtā uz skolastiku raudzījās rezervēti vai pat ar vieglu nicinājumu kā uz formālu spēli ar jēdzieniem, kas neved pie patiesības. Tādai attieksmei bija savs pamats, taču tā ignorēja apstākli, ka arī sholastiskajai filozofijai kā garīgai sistēmai ir kāda vērtība. Tās ietvaros vismaz formāli ir precizēti jēdzieni, noteiktas to robežas, to savstarpējās sakarības un subordinācija. Izcilo franču un angļu filozofu nicīgo attieksmi pret sholastiku lielā mērā pārņēma plašas šo zemju inteliģences aprindas un 17. gadsimtā to nestudēja tik centīgi kā agrākajos gadsimtos. Taču jaunajam Leibnicam Leipcigā sholastikas prestiža zudums nebija zināms vai arī viņš to neņēma vērā. Varbūt tādēļ viņš rūpīgi apguva, visu mūžu precīzi zināja un radoši izmantoja ne tikai antīkās, bet arī viduslaiku filozofijas svarīgākos veikumus. Iespējams, ka šis apstāklis filozofa dzīves turpmākajos posmos viņam kaut kādā mērā palīdzējis veidot plašāku redzes lauku, salīdzinot ar aptuveni tikpat labi informētiem laikabiedriem, kā arī devis rosinājumu panākt uzlabojumus vairākās cilvēku darbības nozarēs.

1661. gadā, nepilnu piecpadsmit gadu vecumā, Leibnics iestājās savas dzimtās pilsētas, Leipcigas, universitātē. Tur viņš līdz 1666. gadam studēja vēsturi un filozofiju. Mācoties universitātē, Leibnics sāka iepazīt izcilāko sava laika filozofu, matemātiķu, astronomu un citu specialitāšu autoru darbus. Visvairāk šajā laikā viņš lasīja teologa, astronoma un matemātiķa Pjēra Gasendi (1592 – 1655) sacerējumus, bet daudz uzmanības veltīja arī Ž. Kardano, G.Galileja, J. Keplera, F. Bekona, T.Hobsa un R. Dekarta rakstiem. Leipcigas universitātē viņš 1663. gadā, aizstāvēja bakalaura darbu par individuācijas principiem, noskaidrojot nominālistikās ontoloģijas priekšrocības šajā jautājumā. 1664. gadā viņš Leipcigā aizstāvēja maģistra darbu “Esejas par filozofijas jautājumiem tiesību novadā”. Studiju laikā viņš vienu semestri pavadījis arī Jēnas universitātē, mācoties tur tieslietas, filozofiju un matemātiku.

Noskaidrojis, ka Leipcigas universitātē viņam tuvākajos gados nav izredžu iegūt doktora grādu, jo te uz disertāciju aizstāvēšanu bija izveidojusies gara kandidātu rinda, Leibnics devās uz Altdorfas universitāti pie Nirnbergas. Te viņš sarakstīja un drīzumā izdeva pirmo daļu no doktora disertācijas tiesību zinātnēs, iztirzājot iespēju izmantot jurisprudencē mākslu kombinēt. 1667. gadā divdesmit viena gada vecumā viņš spīdoši aizstāvēja visu disertāciju ar nosaukumu " Par šķietami neatrisināmiem tiesību gadījumiem". Altdorfas universitāte viņu tūlīt uzaicināja iestāties darbā par profesoru, taču Leibnics atteicās, jo deva priekšroku ar regulāriem obligātiem pienākumiem mazāk saistītam dzīves veidam. Viņš Nirnbergā uzņēma kontaktus ar pusslepeno Rozenkreiceru biedrību, kas dažos Vācijas kultūras centros nodarbojās ar pētījumiem daudzās zinātņu nozarēs, bet bija pārņēmusi arī dažas agrāko gadsimtu inteliģences organizāciju, it īpaši templiešu ordeņa tradīcijas un dažkārt centās ietekmēt politiskos procesus. Rozenkreiceru organizācijā pusgadsimtu agrāk bija centies iestāties Renē Dekarts taču neveiksmīgi, jo viņš nebija vācietis. Leibnicam šajā ziņā šķēršļu nebija. Viņa dziļās zināšanas daudzās nozarēs uz organizācijas biedriem atstāja tik labu iespaidu, ka viņu drīz izvirzīja par organizācijas sekretāru. Šajā amatā viņš bija divus gadus.

1667. gadā Leibnics iepazinās ar baronu Bueneborgu, kas bija Maincas arhibīskapa padomnieks. Maincas arhibīskaps bija viens no ietekmīgākajiem toreiz sadrumstalotāsVācijas lielajiem feodāļiem un aktīvi piedalījās Vācijas politikas, it īpaši ārpolitikas veidošanā. Sekodams Bueneborga padomam, Leibnics piedalījās konkursā uz padomnieka vietu arhibīskapa kancelejā un tika pieņemts. Pēc netieša Maincas arhibīskapa ieteikuma Leibnics izstrādāja apcerējumu par prāta un ticības attiecībām kristīgajā reliģijā. Šo tēmu viņš detalizētāk izstrādājis mūža turpmākajos posmos, cenšoties formulēt principus, ar kuriem varētu samierināt katoļu un luterāņu konfesijas. Sešdesmito gadu beigās Leibnics sacerēja dažus rakstus arī par juridisko izglītību un par mehānisko kustību teoriju, ko viņš formulēja kā mācību par konkrētām un abstraktām kustībām. Šo

mācību vēlāk pārformulējis viņa laikabiedrs I.Ņūtons, nonākot pie mūsdienās labi zināmajiem dinamikas likumiem. 1670. gadā viņš kļuva par padomnieku arī Maincas arhibīskapa augstākajā tiesā.

Turpmāk – laiku no 1672. gada līdz 1676. gadam - Leibnics pavadīja galvenokārt Parīzē.Viņa oficiālais uzdevums vācu zemju puslīdz saskaņotās ārpolitikas ietvaros bija diplomātiskās misijas sastāvā rosināt Francijas valdošo aprindu interesi veikt iebrukunu Ēģiptē, kas tad atradās turku sultāna pakļautībā. Ēģiptes sagrābšana, kā pārliecinoši pierādīja Leibnica projekts, Francijai dotu lielas iespējas dominēt Vidusjūrā un izvērst plašu tirdzniecību ar Vidējo Austrumu zemēm, ko nevarētu jūtami traucēt ne holandiešu, ne angļu konkurence, bet Francijai tā dotu iespēju kļūt par starpnieci vācu zemju tirdzniecībai ar Ēgipti un vēl tālākām austrumu zemēm.

Francijas ārpolitikas tā laika veidotāji Leibnica iesniegto projektu nenoraidīja, bet to arī nepieņēma realizēšanai un tikai vilcināja laiku. Viņi varēja secināt arī to, ka minētā plāna īstenošana ar lielu varbūtību liktu vājināt Francijas aktivitātes Vācijā, kas vāciešiem izraisīja daudz vairāk rūpju nekā iespējamā franču ekspansija Vidusjūrā. Iebrūkot Ēģiptē, Francija būtu spiesta atteikties no dažu Vācijas pierobežas novadu un pilsētu, sagrābšanas, ko karaļa Luija XIV valdīšanas laikā Francijas politiķi diezgan neatlaidīgi centās darīt. Tajā pašā laikā krasi vājinātos Turcijas spiediens pret vairākām Vācijas zemēm un tās kļūtu par daudz spēcīgākām Francijas kaimiņvalstīm nekā tās bija bijušas līdz šim. No diplomātiskās misijas sekmju viedokļa raugoties, rezultātu trūkums jāvērtē kā profesionāla neveiksme, taču G.V. Leibnica ilgstošā uzturēšanās Parīzē, kas tajā laikā bija viens no nozīmīgākajiem, bet varbūt pats nozīmīgākais zinātnes un kultūras centrs pasaulē, viņam pašam deva daudz jaunu zināšanu un iespaidu, kā arī stimulēja veikt pētījumus vairākās zinātnes nozarēs.

Parīzē Leibnicam bija labvēlīgi apstākļi, lai augstā līmenī visās niansēs izkoptu savu franču valodas prasmi. Iespēja viegli un precīzi izsacīties tā laika Eiropā izplatītākajā starptautiskās saziņas valodā viņam ļāva gan mutiski, gan rakstiski veidot

noturīgus kontaktus ar izcilākajiem sava laika zinātniekiem un daudziem valstsvīriem. Latīņu valoda Eiropā joprojām bija svarīgs sazināšanās un zinātnisko pētījumu rezultātu fiksēšanas līdzeklis. To Leibnics brīvi prata jau kopš bērnības, taču Jauno laiku zinātnē arvien lielāku nozīmi ieguva modernās valodas. Eiropas valstu politiskajā dzīvē kopš 16. gadsimta bija jūtami pieaugusi valdošo aprindu vertikālā mobilitāte un pat lielvalstīs augstos amatos bieži nonāca ļaudis, kas latīņu valodu neprata vai prata ļoti vāji. Bet franču valodas prestižs un ietekme daudzās Eiropas zemēs 17. gadsimta gaitā nepārtraukti auga.

Parīzē Leibnics iepazinās ar vairākiem izciliem sava laika zinātniekiem. Viņš vairākkārt tikās un apmainījās domām ar filozofu Malbranšu (Nicolas de Malebranche 1638 - 1715), lielās Arno dzimtas izcilo pārstāvi, jansenistu loģikas skolas veidotāju Antuānu Arno (Antoine Arnauldt 1612 - 1694), izcilo fiziķi Kristiānu Heigensu (Huygens 1629 - 1695). Gaisa spiediena un hidrostatikas likumu pētnieka Blēza Paskāla mantinieki deva iespēju Leibnicam iepazīties ar 1662. gadā mirušā zinātnieka atstātajiem manuskriptiem un citiem materiāliem. No tehnikas attīstības viedokļa šajā sakarā ļoti vērtīga bija tur iegūtā informācija par Paskāla izgudroto mehānisko mašīnu saskaitīšanai un atņemšanai, jo Leibnics to būtiski papildināja un pilnveidoja, radot iespēju ar tehniskas ierīces palīdzību veikt arī reizināšanu un dalīšanu. Šādā kārtā tika sperts liels solis uz priekšu mehāniska aritmometra radīšanā.

Uzturoties galvenokārt Parīzē, Leibnics veica dažus uzdevumus arī ārpus tās. Šajā ziņā nozīmīgs bija viņa brauciens uz Londonu 1673. gadā. Viņš iepazinās ar dažiem ievērojamiem angļu matemātiķiem un uzzināja, ka I. Ņūtons matemātikā sastapies ar aptuveni tādām pašām problēmām kā viņš – ar jautājumu par bezgalīgi lieliem un bezgalīgi maziem lielumiem – un pat publicējis nelielu grāmatiņu par to. Ir iespējams, ka tad, kad Leibnics otro reizi viesojās Anglijā, abi zinātnieki 1776. gadā sastapušies, taču par draugiem viņi nav kļuvuši. Viņi labi zināja viens par otra eksistenci, reizēm sarakstījās un viņiem bija kopīgi paziņas. Informācija par to, ar

ko nodarbojas Ņūtons, stimulēja Leibnicu pašam meklēt risinājumu šāda rakstura jautājumiem. No tādu jautājumu pētīšanas vēlāk abu zinātnieku pētījumos un arī viņu sekotāju darbos pamazām izveidojās diferenciālo un integrālo rēķinu teorija. Starp abiem pētniekiem izcēlās ass strīds par prioritāti, jo, neraugoties uz abu zinātnieku ģenialitāti, viņi nebija iedomājušies, ka pasaulē vienlaikus var būt vairāk nekā viens ģeniāls matemātiķis. Turpmāko paaudžu zinātnieki konstatējuši, ka abi minētie pētnieki pie līdzīgiem rezultātiem nonākuši, ejot pa dažādiem ceļiem, tādēļ jautājums par prioritāti te ir nevietā.

Pēc aptuveni četriem gadiem, ko Leibnics nodzīvoja ārpus Vācijas, viņam nācās konstatēt, ka viņam labvēlīgie Vācijas politiskie darbinieki – Maincas arhibīskaps un barons Bueneborgs – bija miruši, viņa iecerētā un virzītā diplomātiskā misija Francijā palikusi bez rezultātiem, bet Vācijā tuvākā nākotnē neviens neplāno viņu izmantot diplomātisku uzdevumu veikšanai. Tādēļ viņam nācās domāt, kā dzīvot turpmāk. 1676. gadā viņš pieņēma Hanoveras firsta Žana Frederika priekšlikumu kļūt par viņa padomnieku, bet oficiāli par historiogrāfu un bibliotekāru. Firsts solīja, ka slodze galmā nebūs liela un Leibnicam būs daudz iespēju turpināt zinātnisko darbību. Tāds risinājums, iespējams, nebija filozofa ieceru vainagojums, taču tā laika Vācijā arī izcili talantīgam zinātniekam nebija viegli atrast sev piemērotu nodarbošanos ar atbilstošu atalgojumu. Hanoveras firsts pazina Leibnicu vēl no tā laika, kad jaunais zinātnieks darbojās barona Bueneborga dienestā pirms viņa došanās uz Parīzi. Firsts prata novērtēt Leibnica zināšanas un darba spējas. Hanovera salīdzinājumā ar Franciju bija provinciāla nomale, taču Vācijas mērogā tā bija respektējama valsts, kuras teritorijas platība bija aptuveni puse no tagadējās Latvijas. Tai bija stabila ekonomiskā dzīve un relatīvi spēcīga armija. Hanoveras valsts galvaspilsēta Hanovera bija viens no sadrumstalotās Vācijas ietekmīgākajiem varas centriem. Hanoveras firstam bija Vācijas tā laika mērogiem plaša bibliotēka un tur vairākās nozarēs bija iespējams veikt zinātnisku darbu.

Uz Hanoveru Leibnics devās caur Nīderlandi. Vinš virzījās lēni un vairākās vietās apstājās, lai sīkāk noskaidrotu dažus holandiešu zinātnieku veikumus un iepazītu cilvēkus, par kuru darbiem viņš jau ilgstoši bija interesējies. Nozīmīgākie to vidū bija mikroskopa izgudrotājs Antonijs Lēvenhūks (1632 – 1723) un filozofs Benedikts (Baruhs) Spinoza (1632 – 1677). Lēvenhūks ar pašdarinātām optiskām ierīcēm spēja ikvienā ķermenī saskatīt sīkas detaļas. Turklāt viņš bija konstatējis milzīga skaita sīku, cilvēka acīm nesaskatāmu dzīvu būtņu eksistenci.

Par Lēvenhūka pētījumiem Leibnics jau agrāk bija bijis puslīdz lietas kursā no Lēvenhūka ziņojumiem Londonas zinātņu akadēmijai, taču tieša iepazīšanās ar iespējām, ko zinātnei paver mikroskops, atstāja dziļu ietekmi uz Leibnica uzskatiem. Tā jūtama visā filozofa turpmākajā mūžā. Tā, piemēram, Leibnics savā vēstulē elektrisei Sofijai 1696. gada 4. novembrī, starp citu, rakstīja: "...vismazākais putekļu graudiņš satur bezgalīgu skaitu radību; un mikroskopi pat acīm skaidri parāda, ka vienā ūdens pilienā mīt miljoni dzīvnieku." Ar Baruha Spinozas uzskatiem Leibnics bija iepazinies galvenokārt pēc grāmatas "Teoloģiski politiskais traktāts", kas bija iznākusi 1670. gadā. Viņš to bija lasījis jau drīz pēc tās iznākšanas ne tikai savas zinātkāres motivēts, bet arī Maincas arhibīskapa uzdevumā vēl pirms iesaistīšanās diplomātijas uzdevumos.

Hanoverā Leibnics ar dažiem pārtraukumiem uzturējās aptuveni 40 gadu – no 1676. gada līdz savai nāvei 1716. gadā. Firstam Žanam Frederikam bija plašs redzes lauks. Viņš puslīdz apzinājās, cik vērtīgi valstij ir izcila zinātnieka padomi. Viņš bija pētniekam draudzīgs un labvēlīgs, deva daudz brīva laika, kas tam bija nepieciešams pētījumu veikšanai, kā arī atbilstošas materiālās iespējas. Taču 1680. gadā viņš nomira. Pie varas nāca viņa brālis Ernests Augusts, bet pēc tā nāves 1698. gadā Ernesta Augusta dēls Georgs Ludviķis, kas vēsturē pazīstams arī kā pirmais no Hanoveras dinastijas nākušais Anglijas karalis Džordžs Pirmais. Ar Žana Frederika varas mantiniekiem filozofam attiecības bija formālākas. Tie bija viduvēju spēju

ļaudis, kam par zinātni nebija lielas intereses. Viņi tiecās padarīt izcilo zinātnieku par augsta ranga sulaini.

Drīz pēc pirmās firstu maiņas Leibnics meklēja citu darba vietu, taču abas puses atrada kompromisu. Firsta Ernsta Augusta sieva Sofija (1630 – 1714), kas bija kādreizējā Anglijas karaļa Jēkaba I jeb Džēmsa I mazmeita, kā arī Sofijas tajā laikā vēl mazgadīgā meita Sofija Šarlote (1668 – 1705), kas vēlāk, 1701. gadā kļuva par Prūsijas karaļa Fridriha III sievu un Prūsijas karalieni, lūdza zinātnieku neaiziet. Abu minēto dāmu lūgumam bija liela ietekme uz Leibnica lēmumu palikt, jo abas viņa augstdzimušās draudzenes bija gudras un asprātīgas, bet Hanoverā viņš smagi pārdzīvoja apstākli, ka te viņam trūka pilnvērtīgas sabiedrības.

Daudzās vēstules, kas rakstītas gan franču, gan vācu valodā starp filozofu un abām valdošās ģimenes dāmām liecina par lielu savstarpēju cieņu. Atpalikušajā Vācijā, kas tad vēl nebija atkopusies no postošā Trīsdesmit gadu kara sekām, filozofam nebija lielu iespēju atrast jūtami labākus darba un dzīves apstākļus, tādēļ viņš ļāvās pierunāties. Tomēr laika gaitā viņam nācās pieredzēt, ka ar viņa līdzdalību Hanoveras dinastijas valdnieku situācija Vācijā pakāpeniski nostiprinās, kamēr viņa paša iespējas aktīvi darboties un plānot savu laiku drīzāk mazinās. Pieauga viņa obligāto pienākumu loks Hanoveras valdošo personu uzdevumā. Tie kavēja veikt iecerētos pētījumus filozofijā un zinātnēs. Taču šādas iespējas joprojām pastāvēja un pilnīgi nebeidzās līdz domātāja mūža beigām. Līdz ar to arī Leibnica daudzpusīgā darbība sekmīgi turpinājās.

Viens no Leibnica uzdevumiem Hanoveras firsta dienestā, it īpaši laikā no 1680. līdz 1686. gadam, bija ūdens atsūknēšamas sistēmas izveidošana firstam piederošajās sudraba rūdas raktuvēs Harca kalnājā. Te nepietika iekārtot vienkāršu cauruļu sistēmu, jo pazemes ūdens slāņi nereti darbojās pēc savienoto trauku principa tā, ka viens pakalns dažkārt saņēma ūdeni, kas bija nolijis citā pakalnā, kaut gan starp tiem bija ieleja. Drošākais līdzeklis nepārtraukta šahtu darba nodrošināšanai bija iekārtot ūdens dzinēju darbinātu sūkņu

sistēmu, ko līdzīgi ūdens dzirnavu ratam dzītu virszemes ūdens plūsmas. Tas daļēji bija darīts jau agrāk, taču Harca kalnājā virszemes ūdeņu bija maz un tad, kad tie bija aizplūduši, sūknēšanu nācās pārtraukt. Pazemes šahtu sūkņiem tā laika vēja dzinējus nevarēja piejūgt vēju plūsmas virziena un stipruma mainības dēļ. Leibnics izveidoja sistēmu, ar kuras palīdzību vēja enerģijas darbināti sūkņi notecējušo virszemes ūdeni varēja atkal uzpumpēt augstākajā baseinā. Līdz ar to ūdens dzīto atsūknēšanas procesu vairs nevajadzēja tik bieži pārtraukt. Tomēr raktuvju kvalificētie meistari, kas baidījās, ka būtisku izmaiņu rezultātā viņu līdzšinējā pieredze var zaudēt vērtību, nespēja vai negribēja nodrošināt jaunās tehnikas sekmīgu darbību. Kad Leibnics bija klāt un nepārtraukti sekoja ierīču darbībai, tās funkcionēja labi, bet tiklīdz viņš devās citur un pārtrauca tiešo uzraudzību, ierīces drīz izgāja no ierindas. Precīzu apstrādi un remontus augstas kvalitātes puslīdz vienveidīga tērauda izstrādājumiem tā laika Vācijā bija grūti noorganizēt. Leibnica izgudrojumus raktuvju pārvaldnieki pa reizei izmantoja, bet tā kā ierīces bieži bojājās, lielu rūdas ieguves pieaugumu tie nedeva. Daži sīkāki Leibnica ieteiktie uzlabojumi raktuvēs tika izmantoti vairāk nekā gadsimtu ilgi.

Tajā pašā laikā sekmīgi virzījās uz priekšu tie teorētiskie pētījumi, ko Leibnics veica savas izziņas intereses vadīts vai pēc sarakstes ar citiem zinātniekiem un politiskiem darbiniekiem. Astoņdesmitajos gados Leibnics latīņu valodā publicēja vairākus darbus par diferenciāl - un integrālrēķiniem. Fizikā viena no tā laika aktuālajām problēmām bija par sakarību starp kustības daudzumu, kas izpaužas kā masas un ātruma reizinājums, ko Renē Dekarts bija formulējis vēl pirms Leibnica dzimšanas no vienas puses un praktiskajā darbībā konstatējamām likumsakarībām, kur spēka noteikšanai jāņem vērā ātrums kvadrātā. Leibnics ir devis lielu ieguldījumu šā jautājuma teorētiskajā apzināšanā.

Ar šo pašu problēmu, savas teorētiskās darbības sākumā vēlāk nodarbojies arī Imanuels Kants, kas 1747. gadā sarakstīja īpašu tai veltītu pētījumu, taču tad arī viņš nevarēja tai sniegt vienotu matemātisku risinājumu. Noslēgtu zinātnisku

formulējumu minētais jautājums guvis 18. gadsimta vidū un otrajā pusē kā kinētiskās enerģijas formula, galvenokārt franču matemātiķu darbos. Paralēli fizikas jautājumiem Leibnics turpināja izstrādāt reliģijas principus, kas varētu būt pieņemami gan katoļiem, gan luterāņiem, kā arī meklēja atbildes jautājumiem par dzīvās dabas un par Zemeslodes vēsturi, jo par šādām tēmām eksaktās zinātnes tajā laikā deva ļoti fragmentāras un pretrunīgas atbildes.

Kā galma vēsturniekam Leibnicam bija uzdevums sastādīt Hanoveras dinastijas valdītāju ciltskoku. Veicot šādu uzdevumu, filozofs vairākkārt devās garos komandējumos. Viens no tiem bija uz Dienvidvāciju, Austriju un Itāliju. Laikā no 1687. līdz 1690. gadam zinātnieks ilgāku laiku uzturējās Vīnē, Ferarā, Florencē, Romā, Neapolē un citos ievērojamos kultūras centros, veidoja pazīšanos ar vairākiem itāļu zinātniekiem. Šā brauciena laikā viens no vērtīgākajiem viņa padomiem kronētajiem valdniekiem bija praktiska rakstura – kā uzlabot Vīnes ielu apgaismošanu rudens un ziemas vakaros. Leibnics ieteica šādam nolūkam izmantot rapšu eļļu, kā arī izstrādāja reālus aprēķinus un projektus, kā to veikt.

Laikā, kad Leibnics uzturējās Romā, katoļu baznīcas vadība sāka zondēt iespēju viņam kļūt par katoļu kardinālu. Tik zinoša un garīgi radoša cilvēka piesaistīšana katoļu baznīcai dotu daudz iespēju vājināt garīgo krīzi, kādā tā bija nonākusi reformācijas un zinātnes progresa rezultātā. Arī katolicisma ietvaros pastāvēja atšķirīgi strāvojumi un garīgi novirzieni, no kuriem ietekmīgākie bija jezuīti un jansenisti. Viņu uzskati nesaskanēja it īpaši jautājumos par iepriekšnolemtību un par cilvēka aktīvās darbības jēgu, turklāt tie ne vieni, ne otri nepakļāvās baznīcas vadībai. Katoļu garīdznieku uzskatos pastāvēja arī daudz citu pretrunu, it īpaši par iedzimtā grēka nozīmi un par velna lomu. Šādas problēmas bieži risināja reliģisku disputu ceļā tādēļ no baznīcas viedokļa prasmīgs polemiķis, kas spējīgs formulēt visiem pieņemamas teorijas, izmantojot galvenokārt sava laika matemātikas un fizikas sasniegumus, varēja būt liela vērtība. Savukārt domātājam augsts baznīcas amats dotu iespēju viegli atrisināt daudzas savas

materiālās vajadzības, nerēķinoties ne ar viena valdītāja kaprīzēm, un radītu iespējas vēl plašāk nodarboties ar pētījumiem. Šīs sarunas tomēr palika bez rezultātiem, jo filozofs bija audzis luterāņu vidē un arī vairums viņa draugu bija protestanti. Turklāt pēc rakstura Leibnics bija jautrs sabiedrības cilvēks, uzdzīvotājs, dāmu draugs, tādēļ perspektīva iekļauties augsta katoļu garīdznieka dzīves veidā vai vismaz respektēt to, uzturoties sabiedrībā, viņu ne visai vilināja.

Otra ilgstošā prombūtne no Hanoveras, ja neskaita daudzos braucienus uz Berlīni, kur Prūsijas karaliene bija Leibnicam labvēlīgā Sofija Šarlote, zinātniekam bija no 1712. līdz 1614. g., kad viņš ilgstoši dzīvoja Vīnē un lielā mērā nodarbojās ar kristīgo baznīcu savstarpējo pretrunu samierināšanas iespēju jautājumiem. Tā kā aizbraucot uz Vīni Leibnics nebija pienācīgi atprasījies no pienākumiem galmā, Hanoveras firsts pārtrauca viņu materiāli atbalstīt. Austrijas imperators Leibnicam piešķīra brīvkunga un impērijas galma padomnieka goda nosaukumus. Šo nosaukumu apstiprināšana galmā līdz Leibnica mūža beigām nebija pabeigta, tādēļ filozofa dzīvē tie neko nemainīja. Abu braucienu pamatuzdevumu – ar dokumentiem pierādīt Hanoveras dinastijas radniecību ar dažām citām aristokrātu dzimtām Leibnics bija sekmīgi veicis. Protams, kādas ģimenes pilnīga ciltskoka sastādīšana, kā to, nepārzinot problēmu, bija iedomājušies Hanoveras firsti, visos laikos ir bijusi faktiski neizpildāms uzdevums.

Īsāki braucieni pa Vāciju Leibnicam bija bieži. Berlīnē pēc viņa iniciatīvas izveidojās zinātnieku biedrība, kas 1700. gadā tika pārveidota par Berlīnes Zinātņu Akadēmiju un Leibnics kļuva par tās pirmo prezidentu. Tajā pašā gadā Leibnicu ievēlēja par Parīzes Zinātņu Akadēmijas ārzemju locekli. Kad 1711. gadā Vāciju apceļoja Krievijas ķeizars Pēteris I , Leibnics viņam uzdāvināja statutus Pētera iecerētajai Pēterburgas Zinātņu Akadēmijai. Tā gan tika nodibināta tikai pēc Leibnica nāves.

Viens no netiešiem blakus rezultātiem Hanoveras dinastijas radu rakstu pētījumiem, ko Leibnics veica daudz rūpīgāk nekā valstiņas valdītāji sākotnēji bija vēlējušies, bija tāds, ka 1692. gadā Hanoveras firsti kļuva par kūrfirstiem un

tika izvirzīti par impērijas elektoriem, kas palielināja viņu tiesības ietekmēt visas Vācijas politiku. Vācijas sadrumstalotības apstākļos lielas praktiskas nozīmes šādam titulam gan nebija. Tomēr uz dokumentiem balstītā skaidrība dinastijas radu rakstos bija netieši veicinošs faktors apstāklim, ka pēc Orānijas dinastijas izbeigšanās Anglijā 1714. gadā, Anglijas valdošās aprindas, kas ļoti negribēja katoliskās un Francijas apgādībā nonākušās 1688. gadā gāztās Stjuartu dinastijas līnijas pretendentu atkārtotu nonākšanu Anglijas tronī, karaļa amatā gandrīz vienprātīgi aicināja luterāni, 54 gadus veco Hanoveras hercogu Georgu Ludvigu, kas angliski nesaprata gandrīz ne vārda un nemaz nevarēja angliski runāt.

Uz Angliju Džordžs I devās gandrīz kā uz trimdu, Anglijas politikā viņš nejaucās, jo visai maz tur ko saprata. Viņam bija grūtu sazināties ar Anglijas premjerministru Volpolu, kas savukārt ne vārda neprata un arī nemācījās vāciski. Viņi abi bērnībā bija mācījušies latīniski, bet, nonākuši augstos amatos, bija to jau gandrīz aizmirsuši. Volpols diezgan labi esot pratis franciski, bet karalis to prata vāji. Džordžs I saglabāja Anglijas personālūniju ar Hanoveru, kā arī bieži un ilgstoši uzturējās Hanoverā. Tas bija ļoti pa prātam Anglijas parlamentam, kas centās valsti pārvaldīt atbilstoši spēku samēram Anglijā. Anekdote stāsta, ka tad, kad karaļa pavārs, ko Džordžs I bija paņēmis līdzi no Hanoveras un kas bija viens no nedaudzajiem cilvēkiem, kam viņš Anglijā uzticējies, lūdzis to atbrīvot no pavāra pienākumiem, norādīdams, ka pils virtuves personāls nekaunīgi zog produktus, karalis viņa lūgumu noraidījis, tikai noteicis: "Ak visi te zog? Nu, ko tad tu vēl gaidi?"

Lai karalis nejauktos valsts lietās, viņa tuvumā pēc angļu politiķu domām nevajadzētu atrasties nevienam gudram padomniekam. Ir iespējams, ka parlaments būtu iebildis pret Leibnica ierašanos Anglijā, ja karalis vēlētos viņu ņemt līdzi. Taču šāds jautājums neizvirzījās. Šis karalis sava ģeniālā bibliotekāra spējas jau agrāk bija izmantojis visai maz un Leibnicam arī tagad nācās palikt Hanoverā. Viņam labvēlīgi noskaņotās valdošo ģimeņu dāmas bija mirušas, tādēļ divus pēdējos sava mūža gadus filozofs dzīvoja diezgan vienmuļi.

Viņš miris 1716. gada 14. novembrī. Apbedīšanā nepiedalījās neviens Hanoveras galma pārstāvis.

Leibnica sarakstītie teksti, kas saglabājušies līdz mūsu dienām,
kopā veido vairāk nekā 150 000 lappušu. Vēstuļu, kas rakstītas vairāk nekā tūkstotim adresātu, ir ap 15 tūkstoši. Lielākā daļa zinātnieka apcerējumu viņa dzīves laikā nav publicēti. Daļa autora darbu ir publicēta saīsinātā formā kā žurnālu raksti. Apcerējumus par filozofiju Leibnics rakstījis tikai tad, ja kāds ietekmīgs cilvēks viņam to lūdzis. Savus filozofiskos uzskatus viņš nav apkopojis kādā vienā darbā un tie atrodami izklaidus daudzos autora sacerējumos.

Leibnica mūža laikā izdots tikai viens viņa apcerējums par filozofiju – Teodīceja (*Essais de Théodicée*) 1710. gadā. To viņš rakstījis pēc Hanoveras firsta sievas Sofijas lūguma kā polemiku pret skeptiķa P. Beila (Pierre Bayle 1647 – 1706) publikācijām, it īpaši par viņa "Vārdnīcu"(*Dictionnaire historique et critique* 1695 – 1697), kur kritizēts dogmatisms, fanātisms un neiecietība reliģijas jautājumos. Vārdnīca rosina šaubas par kristīgajā reliģijā paustā Dieva gudrību, labestību un varenību, kā arī par cilvēka prāta spējām par to spriest.

Par pabeigtiem un filozofijas vēsturē labi zināmiem var uzskatīt vēl divus filozofiska satura Leibnica darbus: "Jaunas esejas par cilvēka sapratni" (N*ouveaux essais sur l'entendement humain*) un "Monadoloģija". Tie autora dzīves laikā nav publicēti. "Jaunās esejas" publicētas gandrīz pusgadsimtu pēc sava sacerētāja nāves, bet "Monadoloģija" drīz pēc autora nāves tika publicēta tulkojumos vācu un latīņu valodās. Abi minētie sacerējumi jau vairākus gadsimtus atrodas pasaules filozofijas izcilāko sacerējumu apritē.

Apcerējumu "Jaunas esejas" Leibnics sarakstīja pēc Prūsijas karalienes Sofijas Šarlotes lūguma kā polemiku pret empīrisko izziņas metodi, it īpaši pret Dž. Loka (John Locke 1632 – 1704) empīrismu, kas vissistemātiskāk bija izklāstīts Dž. Loka galvenajā sacerējumā "Eseja par cilvēka sapratni" (*An Essay Concerning Human Understanding* 1690) . Savu polemisko grāmatu pret Loka empīrismu Leibnics pabeidza

rediģēt 1704. gada beigās vai 1705. gadā, bet viņa dzīves laikā tā nav izdota.

Pēc Loka nāves 1704. gadā Leibnicam vairs nebija ne intereses, nedz vēlēšanās polemizēt ar autoru, kurš vairs nevar aizstāvēties. Pēc tam, kad 1705. gadā bija mirusi Prūsijas karaliene Sofija Šarlote, nebija vairs arī nevienas ietekmīgas personas, kas vēlētos, lai šī polemika tiktu publicēta. Daži pētnieki gan izteikuši minējumu, ka Leibnics, rakstīdams kritiku par empīrisko izziņas metodi, pats esot sapratis, ka arī racionālistiskā izziņas metode, ko attīstījis viņš, bet ko pirms viņa izstrādājuši R. Dekarts un B. Spinoza, nav gluži pilnvērtīga, jo, stingri raugoties, tā ir tikpat vienpusīga kā empīriskā. Tādēļ viņš esot kavējies darbu publicēt. Tomēr minētās Leibnica grāmatas saturs un arī daudzās viņa vēstules, kas diezgan precīzi liecina par autora uzskatiem attiecīgajā periodā, nedod pamatu izdarīt šādu secinājumu. Sacerējums "Jaunas esejas par cilvēka sapratni" publicēts 1765. gadā. Daļa šā izdevuma tirāžas iespiesta un bijusi apgrozībā jau 1764. gadā.

18. gadsimta sākumā filozofijas un arī zinātņu attīstība vēl nebija sasniegusi tādu pakāpi, lai vismaz izcilākie domātāji varētu skaidri pamanīt, cik svarīgi ir risināt šāda rakstura problēmas, kas pilnīgi vai galvenokārt attiecas tikai uz izziņas metodi. Tā laika teorētiskās izziņas attīstības līmenī un hronoloģiski arī krietnu laiku pēc minētā perioda vēl katra no abām minētajām metodēm, ja tās izmantoja saprātīgi un rūpīgi, arī atsevišķi ņemta, spēja dot labus rezultātus un palīdzēt zinātni virzīt uz priekšu. 18. gadsimta vidū abu te minēto izziņas metožu vienpusību skaidri apzinājās Denī Didro. Tas labi jūtams D. Didro darbā "Par dabas interpretāciju", kas iznāca 1753. gada beigās, bet Didro to te ir tikai aprakstījis un ilustrējis ar dažiem piemēriem, galvenokārt vēršoties pret racionālisma metodes lomas pārspīlēšanu zinātniskajā pētniecībā, tādēļ, ka tā var novest dogmatismā.

Šī kritika ir trāpīga, taču tā no izziņas procesa ārpuses vērsta galvenokārt pret vienpusības sekām, taču neiedziļinās pašā šajā procesā, neiztirzā to no iekšpuses. Didro min nozīmīgus sasniegumus zinātnē, kas gūti, izmantojot vienīgi vai

gandrīz tikai empīrisma metodi izziņā. Var domāt, ka šajā periodā arī visizcilākajiem domātājiem filozofijas un zinātnes attīstība vēl pietiekamā mērā nedeva ne teorētiskos balstus, ne arī stimulus, lai viņi justu vajadzību iet tālāk. Pirmos teorētiski pamatotos, no domu gaitas iekšpuses izgaismotos un argumentēti pierādītos soļus jauno laiku filozofijas izziņas metožu vienpusības pārvarēšanai spēris I. Kants savā darbā "Tīrā prāta kritika", kas iznāca 1781. gadā. Bet arī viņš daudz vairāk devis, kā lielās problēmas izvirzītājs, nevis kā tās risinātājs.

Darbu, kas mūsdienās pazīstams kā "Monadoloģija" Leibnics sarakstījis vai vismaz tagad zināmajā veidā redakcionāli noformējis Vīnē 1614. gadā. Šoreiz viņš te ieradās 1612. gada decembra vidū un uzturējās līdz 1914. gada 3. septembrim. Būdams interesants sarunu biedrs, viņš te pulcināja ap sevi vairākus garīgi rosīgus valdošo aprindu pārstāvjus. To vidū bija imperatora armijas komandieris Savojas Eižēns (Eugen, Prinz von Savoyen 1663 – 1736) . Tas bija prasmīgs valstsvīrs ar lielām zināšanām un plašu redzes lauku, kas prata novērtēt Leibnica izcilās spējas un veikumus. Leģenda stāsta, ka pirms daudziem gadiem, Francijas karalis Luijs XIV, kad uzzinājis, ka fiziski sīkais jaunais aristokrāts iecerējis kļūt par virsnieku, sācis skaļi smieties un tikai izsaucies: "Karavadonis! Ar jūsu augumu?!" Tas apdāvinātajam aristokrātam visu mūžu bijis stimuls teicami apgūt militārās zinātnes un ļoti rūpīgi plānot kaujas. Lielus panākumus viņš guvis jau Austrijas karā pret Turciju 1697. gadā. Karā par Spānijas mantojumu, kas noritēja no 1701. līdz 1714. g. viņa vadītais Austrijas karaspēks vairākkārt smagi sakāva franču armijas daļas, kuru augstākais virspavēlnieks skaitījās Luijs XIV.

Cita leģenda stāsta, ka Savojas Eižēns lūdzis Leibnicam uzdāvināt viņam kādu sacerējumu, kur būtu izklāstīti filozofa svarīgākie uzskati. Saņēmis šādu dāvanu Savojas Eižēns to glabājis dzelzs lādē pie saviem lielākajiem dārgumiem. Pētnieki ilgi uzskatīja, ka šis dāvinātais teksts esot bijis "Monadoloģija". Tomēr laika gaitā, iepazīstoties ar Leibnica teorētisko mantojumu kopumā, pētnieki nākuši pie secinājuma, ka Savojas

Eiženam dāvātais teksts ir bijis cits sacerējums, kaut gan tajā paustās domas ir diezgan līdzīgas tām, ko satur "Monadoloģija". Tas visticamāk ir sacerējums "Uz prātu balstītie dabas un žēlastības principi" (*Principes de la nature et de la grâce fondés en raison*). Ievirzes un dažu iztirzāto tēmu ziņā tas ir diezgan tuvs "Monadoloģijai". Arī sacerēts tas ir aptuveni tajā pašā laikā – 1714. gadā. Tomēr tas ir cits darbs. Abiem šiem tekstiem virsraksti atbilst diezgan labi, bet tos, sacerējuši bibliogrāfi un izdevēji, nevis Leibnics pats. Apjoma ziņā darbs par dabas un žēlastības principiem ir nedaudz īsāks par "Monadoloģiju", taču tas nav daļa no kāda cita sacerējuma, bet konspektīvi atspoguļo Leibnica viedokli visos svarīgākajos jautājumos. Tas pirmo reizi publicēts jau 1718. gadā, taču nav izraisījis tādu ievērību kā dažus gadus vēlāk tulkojumos publicētā "Monadoloģija".

Abiem minētajiem sacerējumiem vispārīgā ievirze un pamattēžu sākotnējie varianti radīti krietni agrāk, visticamāk 1786. gada pašā sākumā. Kā iespējams spriest pēc filozofa vēstulēm, 1785/86 gadu mijā Leibnics atradies Harca kalnājā, lai pētītu iespējas, kā šahtu sūkņu darbināšanai par dzinējspēku varētu izmantot virszemes ūdeņus, taču pēkšņi uznākušais aukstums, kas virzemes ūdeņus sasaldējis, licis darbus pārtraukt. Piespiedu brīvdienas Leibnics izmantojis, lai apkopotu un rezumētu savu līdzšinējo teorētisko darbību. Tā tapis sacerējums, kam pētnieki vēlāk devuši nosaukumu: "Discours de Metaphysique", kas tulkojumā būtu "Pārdomas par metafiziku" vai "Pārruna par metafiziku" . Pārrunas vai pārdomu vārds te lietots tādēļ, lai pasvītrotu, ka teksts nav visās detaļās rūpīgi gatavots traktāts – Traité - , bet gan vispārīga rakstura uzskatu izklāsts. Šā sacerējuma manuskripts un arī daži tā noraksti, kas saturēja vairākus īsus pamatteksta fragmentus, laika gaitā pēc autora nāves bijis ierakts citu filozofa sacerējumu blāķos un šādā kārtā uz ilgu laiku pazudis no Leibnica bibliogrāfu redzes lauka. Tas atklāts tikai 1880. gadā un pirmo reizi publicēts 1907. gadā. Kaut gan "Pārrunai par metafiziku" ir vairākas kopīgas iezīmes ar autora vēlākajiem sacerējumiem, it īpaši ar "Monadoloģiju", tur viņš par monādēm vēl nerunā.

Darbu, ko šodien saucam par "Monadoloģiju", protams, ne jau savu manuskriptu, bet kā pārrakstītāja veiktu kopiju glītā, labi salasāmā rokrakstā, Leibnics uzdāvinājis citam savam draugam – Heinriham Kēleram (Heinrich Köhler) Vīnē. Drīz pēc autora nāves Kēlers minēto tekstu pārtulkoja un 1720. gadā izdeva vācu valodā. Tā kā autors šim sacerējumam nosaukumu nebija devis, Kēlers to izdeva ar virsrakstu: "Lehrsätze über die *Monadologie* ingleichem von Gott un seiner Existenz, seinen Eigenschaften und von der Seele des Menschen".

Latviski tas nozīmē: "Tēzes par monadoloģiju, kā arī par Dievu un tā eksistenci, viņa īpašībām un par cilvēka dvēseli." 1721. gadā iznāca šā paša teksta tulkojums latīņu valodā. Leibnica pētnieki uzskata, ka tulkojumu latīņu valodā droši vien veicis vācu filozofs Kristiāns Volfs (Christian Wolff 1679 – 1754), kas tajā periodā bija filozofijas profesors Halles universitātē. Monadoloģijas oriģināls franču valodā pirmo reizi izdots 1840. gadā.

Latviešu valodā Leibnica "Monadoloģija" pirmo reizi izdota 1991. gadā žurnālā "Grāmata" 1991. gada septembra numurā, manā tulkojumā. Daudzas šā sacerējuma atsevišķās tēzes biju pārtulkojis jau agrāk – 20. gadsimta septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados. Tad es lasīju Filozofijas vēstures kursu Latvijas Universitātes Filozofijas nodaļas studentiem. Bija vajadzība kaut fragmentāri informēt viņus par Leibnica filozofiju, tās terminiem franču un vācu valodās, par iespējām tos atveidot latviski. Pārtulkotās tēzes mašīnrakstā diezgan drīz darīju pieejamas studentiem, kam vajadzēja tās zināt praktiskajos darbos. Vairākas šīs agrāk pārtulkotās tēzes ilgi klīda studentu rokrakstos.

Laikā, kas pagājis no pirmā izdevuma izdošanas, manā rīcībā nonākuši vairāki jauni "Monadoloģijas" izdevumi franču valodā. Salīdzinot sava tulkojuma izdevumu ar tiem, konstatēju, ka pamatvilcienos mans tulkojums vēl joprojām ir lietojams, taču dažās vietās ir vēlams to precizēt. Tas kļuvis arī grūti pieejams. Esmu pamanījis un izlabojis atsevišķas šā izdevuma kļūdas un neprecizitātes. Tādēļ tagad sagatavoju jaunu izdevumu.

Jauno izdevumu es neceru publicēt, izmantojot kādu no pastāvošajām izdevniecībām, jo nodokļi izdevniecībām ir tik lieli, ka Leibnica filozofijas sacerējuma izdošana tām varētu sagādāt vienīgi zaudējumus. Jauno izdevumu, kam vēl trūkst profesionāla redaktora piešķirta slīpējuma, esmu paredzējis pavairot uz sava rēķina dažos desmitos eksemplāru un tos deponēt lielākajās Latvijas bibliotēkās, kā arī Latvijas Universitātes filozofijas nodaļā. Leibnics savas Monadoloģijas oriģinālā dažus vārdus rakstījis ar lielo sākumburtu. Vācu valodā šāda rīcība ir norma attiecībā uz lietvārdiem, bet franču tekstos tā nemēdz darīt. Šajā tekstā es vairumā gadījumu respektēju Leibnica rakstības manieri. Arī viņa paņēmienu īpaši nozīmīgus vārdus rakstīt kursīvā. Gandrīz visur esmu ņēmis vērā izdevumu, kas šeit pievienotajā sarakstā minēts ar Nr 1. To sagatavojis Leibnica pētnieks Emils Butrū [Émile Boutroux]. To arī mūsdienu pētnieki uzskata par vienu no labākajiem, ja ne par vislabāko no "Monadoloģijas" izdevumiem oriģinālvalodā.

Galvenā mana tulkojuma atšķirība, salīdzinot ar Butrū izdevumu, ir tā, ka tur minētas nodaļas no Leibnica sacerējuma "Teodīceja", kur paustas līdzīgas domas, bet manā tulkojumā šīs nodaļas nav minētas.

Gatavojot šo atkārtoto izdevumu, esmu izmantojis dažus materiālus, kādu, gatavojot iepriekšējo tulkojumu, manā rīcībā nebija. Svarīgākie no tiem ir:

1. LEIBNITZ. La Monadologie. Delgrave, 1880.
2. LEIBNIZ. Discours de métaphysique suivi de monadologie. Gallimard, 1995.
3. LEIBNIZ. Principes de la Nature et de la Grâce; Monadologie et autres textes 1703 - 1716. GF Flammarion, 1996.
4. G.W.Leibniz. Discours de métaphysique; Monadologie.
5. Hans Poser Gottfried Wilhelm Leibniz; zur Einführung. Junius Verlag GmbH, 2005.

2011. gada jūnijā Vilnis Zariņš

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

(1646 - 1716)

LA MONADOLOGIE

(écrite en 1714; édition française de 1840)

1. La Monade, dont nous parlons ici, n'est autre chose qu'une substance *simple* qui entre dans les composés; simple c'est-à-dire sans parties.

Monāde, par ko mēs šeit runāsim, nav nekas cits kā *vienkārša* substance, kas ieiet saliktajās; tā ir vienkārša, tātad bez daļām[(A)].

2. Et il faut qu'il y ait des substances simples, puisqu'il y a des composés; car le composé n'est autre chose qu'un amas ou *aggregatum* des simples.

Un vajag, lai būtu vienkāršas substances, tādēļ, ka ir saliktās; jo saliktās nav nekas cits, kā vienkāršo salikums jeb *agregāts.*

3. Or là où il n'y a point de parties, il n'y a ni étendue ni figure, ni divisibilité possible; et ces Monades sont les véritables Atomes de la Nature et en un mot les Ẽléments des choses.

Taču tur, kur nav daļu, nav iespējama ne izplatītība, ne figūra, ne dalāmība. Un šīs Monādes ir īsti Dabas Atomi, jeb, īsi sakot, lietu Elementi[(A)].

4. II n'y a aussi point de dissolution a craindre, et il n'y a aucune manière concevable par laquelle une substance simple puisse périr naturellement.

Nav arī jābaidās no sairuma, un nav iedomājams, kā vienkārša substance varētu iet bojā dabīgā kārtā.

5. Par la même raison il n'y en a aucune par laquelle une substance simple puisse commencer naturellement, puisqu'elle ne saurait être formée par composition.

Tā paša cēloņa dēļ nav arī iedomājams, kā vienkārša substance varētu dabīgā kārtā iesākties, tādēļ, ka tā nevar tikt izveidota savienošanas ceļā.

6. Ainsi on peut dire que les Monades ne sauraient commencer ni finir que tout d'un coup; c'est-à-dire elles ne sauraient commencer que par création et finir que par annihilation, au lieu que ce qui est composé commence ou finit par parties.

Tāpat var sacīt, ka Monādes var sākties un beigties tikai uzreiz, tas nozīmē, ka tās var sākties tikai ar radīšanu un beigties vienīgi ar iznīcināšanu, kamēr tas, kas ir salikts, sākas un beidzas ar daļām.

7. II n'y a pas moyen aussi d'expliquer comment une Monade puisse être altérée ou changée dans son intérieur par quelque autre créature, puisqu'on n'y saurait rien transposer, ni concevoir en elle aucun mouvement interne qui puisse être excité, dirigé, augmenté ou diminué là-dedans, comme cela se peut dans les composés où il y a du changement entre les parties. Les Monades n'ont point de fenêtres par lesquelles quelque chose y puisse entrer ou sortir. Les accidents ne sauraient se détacher ni se promener hors des substances comme faisaient autrefois les espèces sensibles des Scolastiques. Ainsi, ni substance ni accident ne peut entrer de dehors dans une Monade.

Nav arī iespējams izskaidrot, kā kāda cita radīta būtne Monādi varētu iekšēji izmainīt vai grozīt; tādēļ, ka tur nevar neko pārstatīt, ne arī iedomāties tajā kādu iekšēju kustību, ko rosinātu, vadītu, palielinātu vai samazinātu tās iekšienē; kā tas var būt saliktajās, kur ir izmaiņas daļu starpā. Monādēm nav logu, pa kuriem kaut kas varētu tajās iekļūt vai no tām izkļūt. Akcidences [les accidents] nevar no substancēm [des substances] atraisīties, ne arī pastaigāties ārpus tām, kā to citkārt darījušas Sholastiķu jutekliskās esamības [les espèces sensibles]. Šādā kārtā ne substance, ne akcidence nevar iekļūt Monādē no ārpuses.

8. Cependant il faut que les Monades aient quelques qualités autrement ce ne serait pas même des êtres et si les substances simples ne différaient point par leurs qualités il n'y aurait point de moyen de s'apercevoir d'aucun changement dans les choses, puisque ce qui est dans le composé ne peut venir que des ingrédients simples; et les Monades étant sans qualités seraient indistinguables l'une de l'autre, puisque aussi bien elles ne diffèrent point en quantité; et, par conséquent, le plein étant supposé, chaque lieu ne recevrait toujours dans le mouvement que l'équivalent de ce qu'il avait, et un état des choses serait *indiscernable* de l'autre.

Tajā pašā laikā ir vajadzīgs, lai Monādēm būtu kādas īpašības [qualités], jo citādi tās pat nebūtu būtnes [êtres]. Un ja vienkāršās substances nebūtu atšķirīgas īpašību ziņā, tad nebūtu iespējams lietās pamanīt nekādas izmaiņas, jo tas, kas ir saliktajā, nevar rasties citādi kā no vienkāršajām sastāvdaļām; un Monādes, kas ir bez īpašībām, nebūtu atšķiramas cita no citas: jo kvantitātes ziņā tās cita no citas neatšķiras; un tā dēļ, ja pieņem, ka viss ir piepildīts, kustībā katra vieta vienmēr saņemtu ekvivalentu tam, kas tai būtu bijis, un viens lietu stāvoklis būtu *neatšķirams* [*indiscernable*] no cita[(A)].

9. Il faut même que chaque Monade soit différente de chaque autre; car il n'y a jamais dans la nature deux Êtres qui soient parfaitement l'un comme l'autre, et où il ne soit possible de trouver une différence interne ou fondée sur une dénomination intrinsèque.

Ir vajadzīgs pat, lai ikviena Monāde būtu atšķirīga no jebkuras citas. Jo dabā nekad nav divu Būtņu, kuras viena ar otru būtu pilnīgi vienādas un kur nebūtu iespējams atrast atšķirību [diference], kas būtu iekšēja vai balstīta uz iekšēji piemītošu noteiksmi [une dénomination intrinsèque][(A)].

10. Je prends aussi pour accorde que tout être créé est sujet au changement, et par conséquent la Monade créée aussi, et même que ce changement est continuel dans chacune.

Es uzskatu arī par atzītu, ka ikviena radītā būtne un tātad arī radītā Monāde ir pakļauta izmaiņām, un tātad, ka šīs izmaiņas pat ikvienā [Monādē] ir nepārtrauktas. [continuel]

11. Il s'ensuit de ce que nous venons de dire, que les changements naturels des Monades viennent d'un *principe interne*; puisqu'une cause externe ne saurait influer dans son intérieur

No tā izriet tas, ko mēs te teiksim, ka Monādu dabiskās izmaiņas ceļas no kāda *iekšēja principa [principe interne]* , jo ārējs cēlonis to iekšieni nevarētu ietekmēt.

12. Mais, il faut aussi, qu'outre le principe du changement il y ait un *détail de ce qui change*, qui fasse pour ainsi dire la spécification et la variété des substances simples.

Bet ir vajadzīgs arī, lai *tajā, kas mainās*, līdzās izmaiņu principam, būtu arī *kaut kāda sastāvdaļa*, kas veido, ja tā var izteikties, vienkāršo substanču savdabību un dažādību [variété].

13. Ce détail doit envelopper une multitude dans l'unité ou dans le simple; car tout changement naturel se faisant par degrés, quelque chose change et quelque chose reste, et par conséquent il faut que dans la substance simple il y ait une pluralité d'affections et de rapports, quoiqu'il n'y ait point de parties.

Šai sastāvdaļai vajadzētu ietvert daudzību vienībā jeb vienkāršajā. Jo tā kā ikviena dabiskā izmaiņa norit pakāpeniski, kaut kas mainās un kaut kas paliek; un tā rezultātā ir vajadzīgs, lai vienkāršajā substancē būtu liels skaits rosinājumu un attiecību [d'affections et de rapports], kaut arī tur nav nekādu daļu.

14. L'état passager qui enveloppe et représente une multitude dans l'unité ou dans la substance simple n'est autre chose que ce qu'on appelle la *Perception*, qu'on doit distinguer de

l'aperception ou de la conscience, comme il paraîtra dans la suite; et c'est en quoi les cartésiens ont fort manqué, ayant compté pour rien les perceptions dont on ne s'aperçoit pas. C'est aussi ce qui les a fait croire que les seuls Esprits étaient des Monades, et qu'il n'y avait point d'âmes des bêtes ou d'autres entéléchies et qu'ils ont confondu avec le vulgaire un long étourdissement avec une mort a la rigueur, ce qui les a fait encore donner dans le préjuge scolastique des âmes entièrement séparées et a même confirme les esprits mal tournés dans l'opinion de la mortalité des âmes.

Pārejas stāvoklis, kas ietver un reprezentē daudzību vienībā jeb vienkāršajā substancē, nav nekas cits kā tas, ko sauc par *Percepciju [Perception]*, ko vajag atšķirt no apercepcijas jeb apziņas, kā tas kļūs redzams turpmāk. Un šeit kartēzieši ir stipri maldījušies, uzskatīdami, ka tie uztvērumi [perceptions] , kurus nepamana, nav nekas. Tas viņiem licis arī domāt, ka vienīgi Gari esot Monādes un ka Dzīvniekiem neesot ne Dvēseļu, ne citu Entelehiju[(A)]; un viņi tāpat kā nemācītie ļaudis ilgstošu ģīboni jauc ar īstu nāvi, un tas, stingri ņemot, viņus turklāt ievirzījis sholastiskajā aizspriedumā par to, ka dvēseles ir pilnīgi nošķirtas[(B)], un slikti ievirzītos prātos pat stiprinājis uzskatu, ka dvēseles ir mirstīgas[(C)].

15. L'action du principe interne, qui fait le changement ou le passage d'une perception a une autre, peut être appelée *Appétition*: il est vrai que l'appétit ne saurait toujours parvenir entièrement a toute la perception où il tend, mais il en obtient toujours quelque chose, et parvient à des perceptions nouvelles.

Iekšējā principa darbību, kas veic percepcijas izmaiņu, jeb vienas percepcijas pāriešanu par citu, var saukt par *Dziņu [Appétition]*: Ir tiesa, ka dziņa ne vienmēr pilnīgi nonāk pie visas tās percepcijas, kurp tā tiecas, taču vienmēr tā no tās kaut ko gūst un nonāk pie jaunām percepcijām.

16. Nous expérimentons en nous-mêmes une multitude dans la substance simple, lorsque nous trouvons que la moindre pensée

dont nous nous apercevons, enveloppe une variété dans l'objet. Ainsi, tous ceux qui reconnaissent que l'âme est une substance simple, doivent reconnaître cette multitude dans la Monade; et M. Bayle ne devait point y trouver de difficulté comme il a fait dans son Dictionnaire, article *Rorarius*.

Mēs paši pieredzam daudzību vienkāršajā substancē, kad mēs pamanām, ka pat vissīkākā doma, kuru mēs apzināmies, ietver dažādību objektā. Līdz ar to visiem, kuri atzīst, ka dvēsele ir vienkārša substance, jāatzīst šī daudzība Monādē; un Beila kungam te nebūt nevajadzēja sastapt grūtības, kā viņš to ir darījis savā Vārdnīcā rakstā, kura nosaukums ir *Rorarius*[(A)].

17. On est oblige d'ailleurs de confesser que la *Perception*, et ce qui en dépend, est *inexplicable par des raisons mécaniques*, c'est-à-dire par les figures et par les mouvements; et, feignant qu'il y ait une Machine dont la structure fasse penser, sentir, avoir perception, on pourra la concevoir agrandie en conservant les mêmes proportions, en sorte qu'on y puisse entrer comme dans un moulin. Et cela posé on ne trouvera, en le visitant au dedans, que des pièces qui se poussent les unes les autres, et jamais de quoi expliquer une perception. Ainsi, c'est dans la substance simple et non dans le composé ou dans la machine qu'il la faut chercher. Aussi n'y a-t-il que cela qu'on puisse trouver dans la substance simple, c'est-à-dire les perceptions et leurs changements. C'est en cela seul aussi que peuvent consister toutes les *actions internes* des substances simples.

Turklāt nākas atzīt, ka *Percepcija* un tas, kas no tās ir atkarīgs, *nav izskaidrojama ar mehāniskiem cēloņiem*, proti, ar figūrām un ar kustībām. Un, ja iluzori iedomājas, ka ir tāda Mašīna, kuras izkārtojums liek domāt, just, iemantot percepcijas, tad būtu iespējams to iztēloties palielinātu, saglabājot tās pašas proporcijas tā, ka tajā varētu ieiet tāpat kā dzirnavās. Šādi iztēlojoties un to apmeklējot, tās iekšienē varētu atrast tikai tādas daļas, kuras citu cita bīda, bet nekad nevarētu atrast neko tādu, ar ko varētu izskaidrot percepciju. Līdz ar to ir skaidrs, ka tas jāmeklē vienkāršajā substancē, nevis saliktajā jeb mašīnā.

Līdz ar to tikai vienkāršajās substancēs ir iespējams atrast percepcijas un to izmaiņas. Vienīgi tajās var ietverties arī visas vienkāršo substanču *iekšējās darbības [Actions internes]*.

18. On pourrait donner le nom d'Entéléchies à toutes les substances simples ou Monades créées, car elles ont en elles une certaine perfection (ἔχουσι τὸ ἐντελές), il y a une suffisance (άύτάρκεια) qui les rend sources de leurs actions internes et pour ainsi dire des Automates incorporels.

Visas vienkāršās substances jeb radītās Monādes var nosaukt par Entelehijām[(A)], jo tām pašām par sevi piemīt kaut kāda pilnība [perfecton] (ἔχουσι τὸ ἐντελές), kaut kāda pašpietiekamība (άύτάρκεια), kas tās padara par avotiem to iekšējām norisēm un, ja tā varētu teikt, par neķermeniskiem Automātiem [Automates incorporels][(B)].

19. Si nous voulons appeler âme tout ce qui a *perceptions* et *appétits* dans le sens général que je viens d'expliquer, toutes les substances simples ou Monades créées pourraient être appelées âmes; mais, comme le sentiment est quelque chose de plus qu'une simple perception, je consens que le nom général de Monades et d'Entéléchies suffise aux substances simples qui n'auront que cela, et qu'on appelle *Ames* seulement celles dont la perception est plus distincte et accompagnée de mémoire.

Ja mēs par Dvēseli gribētu nosaukt visu, kam *percepcijas* un *dziņas* piemīt vispārīgā nozīmē, ko es tūlīt izskaidrošu, tad visas vienkāršās substances jeb radītās Monādes varētu saukt par dvēselēm; taču tā kā jūtas [sentiment] ir kaut kas vairāk nekā vienkārša percepcija, es pieļauju, ka vienkāršajām substancēm, kam nekā vairāk nav, pietiek ar vispārīgo vārdu Monādes un Entelehijas; un ka par *Dvēselēm* sauc vienīgi tās, kuru percepcija ir noteiktāka un to pavada atmiņa.

20. Car nous expérimentons en nous-mêmes un état où nous ne nous souvenons de rien et n'avons aucune perception distinguée,

comme lorsque nous tombons en défaillance ou quand nous sommes accablés d'un profond sommeil sans aucun songe. Dans cet état l'âme ne diffère point sensiblement d'une simple Monade; mais comme cet état n'est point durable et qu'elle s'en tire, elle est quelque chose de plus.

Jo mēs paši pie sevis pieredzam tādu stāvokli, kurā mēs neko neatceramies un kurā mums nav nekādu noteiktu percepciju, kad mēs esam bez samaņas un kad esam iegrimuši dziļā miegā bez sapņiem. Šajā stāvoklī dvēsele ne ar ko samanāmu neatšķiras no vienkāršas Monādes, taču tā kā šis stāvoklis nav ilgstošs un viņa no tā iziet, dvēsele ir kaut kas vairāk.

21. Et il ne s'ensuit point qu'alors la substance simple soit sans aucune perception. Cela ne se peut pas même, par les raisons susdites; car elle ne saurait périr, elle ne saurait aussi subsister sans quelque affection, qui n'est autre chose que sa perception; mais quand il y a une grande multitude de petites perceptions où il n'y a rien de distingué, on est étourdi; comme quand on tourne continuellement d'un même sens plusieurs fois de suite, où il vient un vertige qui nous peut faire évanouir et qui ne nous laisse rien distinguer. Et la mort peut donner cet état pour un temps aux animaux.

Un no tā neizriet, ka tad vienkāršā substance būtu bez jebkādām percepcijām. Tas nevar būt pat jau minēto cēloņu dēļ; jo tā nevar iet bojā, bet tā nevar pat pastāvēt bez kaut kāda rosinājuma [affection], kas nav nekas cits kā vien viņa percepcija: taču tad, kad sīku percepciju, kurās nav nekā noteikta, ir liels skaits, tad iestājas apdullums, kāds ir tad, ja nepārtraukti griežas vienā virzienā, no tā rodas apreibums, kas var mums likt krist ģībonī un neļauj mums neko izšķirt. Nāve var uz laiku šo stāvokli piešķirt dzīvniekiem.

22. Et comme tout présent état d'une substance simple est naturellement une suite de son état précédent, tellement, que le présent y est gros de l'avenir;

Un tāpat kā ikviens kādas vienkāršas substances tagadējais stāvoklis dabīgā kārtā ir turpinājums tā agrākajam stāvoklim, tāpat tagadne ir grūta ar nākotni.

23. Donc puisque, réveillé de l'étourdissement, on *s'aperçoit* de ses perceptions, il faut bien qu'on en ait eu immédiatement auparavant, quoiqu'on ne s'en soit point aperçu; car une perception ne saurait venir naturellement que d'une autre perception, comme un mouvement ne peut venir naturellement que d'un mouvement.

Taču tā kā, mostoties no ģīboņa, *apzina* savas percepcijas, ir nepieciešams, lai tās būtu bijušas nepastarpināti pirms tam, kaut arī tas nebūtu pamanīts, jo percepcija dabīgā kārtā var rasties tikai no citas percepcijas, tāpat kā kustība dabīgā kārtā var rasties tikai no kustības[(A)].

24. L'on voit par là que si nous n'avions rien de distingué, et pour ainsi dire de relevé et d'un plus haut goût dans nos perceptions, nous serions toujours dans l'étourdissement. Et c'est l'état des Monades toutes nues.

No teiktā redzams, ka gadījumā, ja mums mūsu percepcijās nebūtu nekā noteikta un, ja varētu tā sacīt, cildena un visizsmalcinātākā, tad mēs vienmēr būtu bez samaņas. Un tāds ir pavisam kailu Monādu stāvoklis.

25. Aussi voyons-nous que la Nature a donné des perceptions relevées aux animaux, par les soins qu'elle a pris de leur fournir des organes qui ramassent plusieurs rayons de lumière ou plusieurs ondulations de l'air pour les faire avoir plus d'efficace par leur union. II y a quelque chose d'approchant dans l'odeur, dans le goût et dans l'attouchement, et peut-être dans quantité d'autres sens qui nous sont inconnus. Et j'expliquerai tantôt comment ce qui se passe dans l'âme représente ce qui se fait dans les organes.

Tāpat mēs redzam, ka paaugstinātas percepcijas Daba ir devusi dzīvniekiem, uzņemdamās rūpes apgādāt tos ar orgāniem, kuri savāc kopā daudzus gaismas starus vai daudzas gaisa viļņošanās, lai apvienojot tās padarītu iedarbīgākas. Kaut kas līdzīgs ir ar smaržu, ar garšu un ar tausti un varbūt ar daudzām citām sajūtām, kuras mums nav zināmas. Un es drīzumā izskaidrošu, kā tas, kas norisinās dvēselē, reprezentē to, kas notiek mūsu orgānos.

26. La mémoire fournit une espèce de *consécution* aux âmes, qui imite la raison, mais qui en doit être distinguée. C'est que nous voyons que les animaux ayant la perception de quelque chose qui les frappe, et dont ils ont eu perception semblable auparavant, s'attendent, par la représentation de leur mémoire, à ce qui y a été joint dans cette perception précédente, et sont portés à des sentiments semblables à ceux qu'ils avaient pris alors. Par exemple, quand on montre le bâton aux chiens, ils se souviennent de la douleur qu'il leur a causée et crient et fuient.

Atmiņa dvēselēm piešķir sava veida *cēlonības saistību*, kas atgādina prātu, bet kas jāatšķir no tā. Tā ir tas, ko mēs redzam, kad dzīvnieki, kuriem ir percepcija par kaut ko, kas tos satrauc, un par ko tiem agrāk ir bijusi līdzīga percepcija, savas atmiņas reprezentācijas rezultātā gaida, to, kas bijis saistīts ar šo agrāko percepciju un nonāk pie izjūtām, kas ir līdzīgas tām, kādas tiem bijušas toreiz. Piemēram: kad suņiem rāda rungu, viņi atceras sāpes, kādas tā viņiem izraisījusi, un kauc un bēg[(A)].

27. Et l'imagination forte qui les frappe et meut, vient ou de la grandeur ou de la multitude des perceptions précédentes; car souvent une impression forte fait tout d'un coup l'effet d'une longue *habitude* ou de beaucoup de perceptions médiocres réitérées.

Un stiprā iztēle, kas tos satrauc un uzbudina, rodas vai nu no agrāko percepciju stipruma vai lielā skaita. Jo bieži viens spēcīgs iespaids vienā rāvienā panāk tādu pašu veici kā ilgstošs *ieradums* vai daudz atkārtotu vāju percepciju.

28. Les hommes agissent comme les bêtes, en tant que les consécutions de leurs perceptions ne se font que par le principe de la mémoire, ressemblant aux médecins empiriques qui ont une simple pratique sans théorie et nous ne sommes qu'empiriques dans les trois quarts de nos actions. Par exemple, quand on s'attend qu'il y aura jour demain, on agit en empirique, parce que cela s'est toujours fait ainsi jusqu'ici. II n'y a que l'astronome qui le juge par raison.

Cilvēki rīkojas tāpat kā dzīvnieki, ja viņu percepciju secību veido tikai atmiņas princips; līdzīgi kā tas ir empīriskajiem ārstiem, kam ir tikai praktiskā darbība bez teorijas; un mēs neesam nekas vairāk kā empīriķi trijās ceturtdaļās savu darbību. Piemēram, ja sagaida, ka rīt būs diena, tad tā ir empīriska rīcība, tādēļ, ka līdz šim tā vienmēr ir bijis. Tikai astronomi par to spriež ar prātu.

29. Mais la connaissance des vérités nécessaires et éternelles est ce qui nous distingue des simples animaux et nous fait avoir la *Raison* et les sciences, en nous élevant à la connaissance de nous-mêmes et de Dieu; et c'est ce qu'on appelle en nous Âme raisonnable ou *Esprit*.

Bet nepieciešamo un mūžīgo patiesību izzināšana ir tas, kas mūs atšķir no vienkāršiem dzīvniekiem un mums liek iemantot *Prātu* un zinātnes, paaugstinot mūs līdz sevis pašu un Dieva apzināšanai. Un tas ir tas, ko mūsos sauc par saprātīgo Dvēseli jeb *Garu*.

30. C'est aussi par la connaissance des vérités nécessaires et par leurs abstractions que nous sommes élevés aux *actes réflexifs*, qui nous font penser à ce qui s'appelle *moi*, et à considérer que ceci ou cela est en nous, et c'est ainsi qu'en pensant à nous, nous pensons à l'Être, à la Substance, au simple ou au composé, à l'immatériel et à Dieu même, en concevant que ce qui est borné en nous, est en lui sans bornes. Et ces actes réflexifs fournissent les objets principaux de nos raisonnements.

Izzinot nepieciešamas patiesības un abstrahēdami tās, mēs tiekam paaugstināti līdz *pārdomu darbībām* [Actes réflexifs], kas mums liek domāt par to, kas saucas *es*, un apcerēt, ka šis vai tas ir mūsos, un līdz ar to, domādami par mums, mēs domājam par Esamību, par Substanci, par vienkāršo un salikto, par nemateriālo un par pašu Dievu; apcerot, ka tas, kas mūsos ir ierobežots, viņā ir neierobežots. Un šīs pārdomu darbības piešķir galvenos priekšmetus mūsu prātojumiem.

31. Nos raisonnements sont fondés sur *deux grands principes, celui de la contradiction*, en vertu duquel nous jugeons *faux* ce qui en enveloppe, et *vrai* ce qui est opposé ou contradictoire au faux;

Mūsu prātojumi ir balstīti uz *diviem lieliem principiem*, proti, uz *pretrunas principu*, kura dēļ mēs spriežam, ka tas, kas to ietver, ir aplams, un tas, kas ir pretējs vai pretrunīgs aplamajam, ir *patiess*[(A)].

32. *Et celui de la raison suffisante*, en vertu duquel nous considérons qu'aucun fait ne saurait se trouver vrai ou existant, aucune énonciation véritable, sans qu'il y ait une raison suffisante pourquoi il en soit ainsi et non pas autrement, quoique ces raisons le plus souvent ne puissent point nous être connues.

Un pietiekamā pamata principu, kura dēļ mēs uzskatām, ka nevienu faktu nevar uzskatīt par īstu [vrai] jeb eksistējošu, nevienu izteicienu par patiesu [véritable], ja nav pietiekama pamata, kādēļ tas ir tāds, bet ne citāds. Kaut gan šie pamati [raisons] visbiežāk nevar kļūt mums zināmi[(A)].

33. Il y a aussi deux sortes de *vérités*, celles de *Raisonnement* et celles de *Fait*. Les vérités de Raisonnement sont nécessaires et leur opposé impossible, et celles de Fait sont contingentes et leur opposé est possible. Quand une vérité est nécessaire, on en peut trouver la raison par l'analyse, la résolvant en idées et en vérités plus simples, jusqu'à ce qu'on vienne aux primitives.

Ir arī divu veidu *patiesības*, proti, *Prātojuma* patiesības un *Fakta* patiesības. *Prātojuma* patiesības ir nepieciešamas un tām pretējais nav iespējams, bet *Fakta* patiesības ir nejaušas un tām pretējais ir iespējams. Kad kāda patiesība ir nepieciešama, tai var atrast pamatu [Raison] analīzes ceļā, sadalot to vienkāršākās idejās un patiesībās, līdz nonāk pie sākotnējām.

34. C'est ainsi que chez les Mathématiciens les *théorèmes* de spéculation et les *canons* de pratique sont réduits par l'analyse aux *Définitions, Axiomes* et *Demandes*.

Tas ir tāpat kā Matemātiķiem, kur Spekulācijas *teorēmas* un Prakses *kanoni* Analīzes ceļā tiek reducēti līdz *Definīcijām, Aksiomām* un *Postulātiem*.

35. Et il y a enfin des *idées simples* dont on ne saurait donner la définition; il y a aussi des Axiomes et Demandes ou en un mot des *principes primitifs*, qui ne sauraient être prouvés et n'en ont point besoin aussi, et ce sont les *Ễnonciations identiques*, dont l'opposé contient une contradiction expresse.

Un visbeidzot ir vienkāršas idejas, kurām nevar dot definīciju; ir arī Aksiomas un Postulāti, jeb, īsi sakot, *sākotnējie principi*, kuri nav pierādāmi un kam tas nemaz nav vajadzīgs; un tie ir *Identiskie izteikumi*, kuriem pretējs izsacījums ietver kliedzošu pretrunu.

36. Mais la *raison suffisante* se doit aussi trouver dans les *vérités contingentes ou de fait*, c'est-à-dire dans la suite des choses répandues par l'univers des créatures, où la résolution en raisons particulières pourrait aller à un détail sans bornes, à cause de la variété immense des choses de la nature et de la division des corps à l'infini. Il y a une infinité de figures et de mouvements présents et passés qui entrent dans la cause efficiente de mon écriture présente, et il y a une infinité de petites inclinations et dispositions de mon âme présentes et passées qui entrent dans la cause finale.

Bet *pietiekamajam pamatam* jāatrodas arī *nejaušajās* jeb *fakta patiesībās*, proti, radību universā izplatīto lietu secībā; kur izārdīšana līdz atsevišķajiem cēloņiem varētu neierobežoti iet līdz sastāvdaļām [detail], tādēļ, ka Dabas lietu dažādība ir milzīga un ķermeņu sadalītība ir bezgalīga[(A)]. Šā mana raksta darbīgajā cēlonī ir bezgalīgi daudz tagadnes un pagātnes figūru un kustību; un ir bezgalīgi daudz sīku manas dvēseles tagadējo un pagājušo tieksmju un noskaņu, kas ieiet gala mērķī.

37. Et comme tout ce *détail* n'enveloppe que d'autres contingents antérieurs ou plus détaillés, dont chacun a encore besoin d'une analyse semblable pour en rendre raison, on n'en est pas plus avancé, et il faut que la raison suffisante ou dernière soit hors de la suite ou *séries* de ce détail des contingences, quelque infini qu'il pourrait être.

Tā kā ikviena šī *sastāvdaļa* ietver tikai citus nejaušos kā agrākas vai vēl sīkākas sastāvdaļas, un ikvienai, lai to izprastu, ir vajadzīga līdzīga analīze, un šādi nevar virzīties uz priekšu, ir vajadzīgs, lai pietiekamais pamats jeb gala mērķis [la raison suffisante ou dernière] atrastos ārpus šo nejaušo detaļu secības jeb *sērijas*, lai arī cik bezgalīga tā būtu[a].

38. Et c'est ainsi que la dernière raison des choses doit être dans une substance nécessaire, dans laquelle le détail des changements ne soit qu'éminemment, comme dans la source, et c'est ce que nous appelons *Dieu*.

Un ir tā, ka lietu gala mērķim jāietveras tādā nepieciešamā substancē, kurā izmaiņu sastāvdaļas kā avotā atrastos vispārākajā pakāpē, tad tas ir tas, ko mēs saucam par Dievu.

39. Or, cette substance étant une raison suffisante de tout ce détail lequel aussi est lié partout, *il n'y a qu'un Dieu, et ce Dieu suffit*.

Taču tā kā minētā substance ir pietiekams pamats ikvienam šim atsevišķajam, kurš savukārt ir saistīts ar visu, *ir tikai viens Dievs un šā Dieva pietiek*[(A)].

40. On peut juger aussi que cette substance suprême, qui est unique, universelle et nécessaire, n'ayant rien hors d'elle qui en soit indépendant, et étant une suite simple de l'être possible, doit être incapable de limites et contenir tout autant de réalités qu'il est possible.

Var secināt arī to, ka šai augstākajai substancei, kas ir vienīga, universāla un nepieciešama, kam ārpus sevis nav nekā tāda, kas būtu no tās neatkarīgs, un kas ir iespējamu būtņu vienkārša secība; jābūt nespējīgai būt ar ierobežojumiem un visā jāsatur tik daudz realitātes, cik vien tas iespējams.

41. D'où il s'ensuit que Dieu est absolument parfait; la *perfection* n'étant autre chose que la grandeur de la réalité positive prise précisément, en mettant à part les limites ou bornes dans les choses qui en ont. Et là où il n'y a point de bornes, c'est-à-dire en Dieu, la perfection est absolument infinie.

No tā izriet, ka Dievs ir absolūti pilnīgs; *pilnība* nav nekas cits kā precīzi aplūkotas pozitīvas realitātes dižums, ja lietās noliek pie malas ierobežojumus un robežas, kas tajās ir. Un tur, kur robežu nav, tātad Dievā, pilnība ir absolūti bezgalīga.

42. Il s'ensuit aussi que les créatures ont leurs perfections de l'influence de Dieu, mais qu'elles ont leurs imperfections de leur nature propre, incapable d'être sans bornes, car c'est en cela qu'elles sont distinguées de Dieu. Cette *imperfection originale* des créatures se remarque dans l*'inertie naturelle* des corps.

No tā izriet arī tas, ka radībām ir to pilnības, kas nāk no Dieva ietekmes, bet, ka tām ir to nepilnības, kas nāk no viņu pašu iedabas, kam nav iespējams būt bez robežām. Šajā ziņā tās ir atšķirīgas no Dieva. [Šī radību *sākotnējā nepilnība* ir pamanāma ķermeņu *dabiskajā inercē*.] {Šī pēdējā frāze ir Leibnica

pašrocīga piezīme kopijā Nr.1. Dažos izmantotajos tekstos pēdējā teikuma nav. V.Z.}(A)

43. Il est vrai aussi qu'en Dieu est non seulement la source des existences, mais encore celle des essences, en tant que réelles ou de ce qu'il y a de réel dans la possibilité: c'est parce que l'entendement de Dieu est la région des vérités éternelles ou des idées dont elles dépendent, et que sans lui il n'y aurait rien de réel dans les possibilités, et non seulement rien d'existant, mais encore rien de possible.

Ir tiesa arī tas, ka Dievs ir avots ne tikai eksistencēm, bet arī būtībām [esséncеs], ja tās ir reālas vai tajā, kas ir reāls to iespējamībā. Tas tā ir tādēļ, ka Dieva prāts ir novads mūžīgajām patiesībām jeb idejām, no kurām tās ir atkarīgas, un bez viņa iespējamības nebūtu nekā reāla, turklāt ne tikai eksistējoša, bet arī nekā iespējama.

44. Car il faut bien que s'il y a une réalité dans les essences ou possibilités, ou bien dans les vérités éternelles, cette réalité soit fondée en quelque chose d'existant et d'actuel, et par conséquent dans l'existence de l'Ȅtre nécessaire, dans lequel l'essence renferme l'existence ou dans lequel il suffit d'être possible pour être actuel.

Jo, ja būtībās vai iespējamībās, jeb arī mūžīgajās patiesībās ir kāda realitāte, tad ir vajadzīgs, lai mūžīgajās patiesībās šī realitāte būtu pamatota ar kaut ko eksistējošu un aktuālu un tātad ar to, ka eksistē nepieciešamā Būtne, kuras būtībā ietverta eksistence, jeb kurai ir pietiekami būt iespējamai, lai būtu īstena. [aktuāla].

45. Ainsi Dieu seul (ou l'Etre nécessaire) a ce privilège qu'il faut qu'il existe, s'il est possible. Et comme rien ne peut empêcher la possibilité de ce qui n'enferme aucune borne, aucune négation, et par conséquent aucune contradiction, cela seul suffit pour connaître l'existence de Dieu *a priori*. Nous l'avons prouvé aussi

par la réalité des vérités éternelles. Mais nous venons de la prouver aussi *a posteriori*, puisque des êtres contingents existent, lesquels ne sauraient avoir leur raison dernière ou suffisante que dans l'être nécessaire, qui a la raison de son existence en lui-même.

Šādā kārtā vienīgi Dievam (jeb nepieciešamajai Būtnei) ir privilēģija, ka tam vajag eksistēt, ja tas ir iespējams. Un tā kā nekas nevar kavēt, lai būtu iespējams tas, kas neietver nekādas robežas, nekādu noliegumu un tātad nekādu pretrunu, jau ar to pietiek, lai atzītu Dieva esamību *a apriori*. Mēs to esam pierādījuši arī ar mūžīgo patiesību realitāti. Bet mēs to pierādīsim arī *a posteriori*, tādēļ, ka eksistē nejaušas būtnes, kurām gala mērķis jeb pietiekamais pamats var būt tikai nepieciešamajā būtnē, kurai eksistences jēga ir viņā pašā.

46. Cependant il ne faut point s'imaginer, avec quelques-uns, que les vérités éternelles, étant dépendantes de Dieu, sont arbitraires et dépendent de sa volonté, comme Descartes paraît l'avoir pris, et puis M. Poiret. Cela n'est véritable que des vérités contingentes dont le principe est la *convenance* ou le choix du *meilleur*, au lieu que les vérités nécessaires dépendent uniquement de son entendement et en sont l'objet interne.

Tajā pašā laikā nevajadzētu iedomāties, kā to daži dara, ka mūžīgās patiesības, būdamas atkarīgas no Dieva, ir patvaļīgas un ir atkarīgas no viņa gribas, kā to, kā šķiet, pieņēmis Dekarts un pēc tam Puarē kungs[A]. Tas ir patiesi tikai attiecībā uz nejaušajām patiesībām, kuru princips ir *atbilstība* jeb *labākā* izvēle; kamēr nepieciešamās patiesības ir atkarīgas tikai no Dieva prāta un ir tā iekšējs objekts.

47. Ainsi, Dieu seul est l'unité primitive ou la substance simple originaire, dont toutes les Monades créées ou dérivatives sont des productions, et naissent, pour ainsi dire, par des Fulgurations continuelles de la Divinité de moment à moment, bornées par la réceptivité de la créature à laquelle il est essentiel d'être limitée.

Šādā kārtā Dievs vienīgais ir pirmatnējā vienība, jeb vienkārša sākotnēja substance, kura veidojumi ir visas radītās jeb atvasinātās Monādes, kuras dzimst, ja tā var izteikties, no Dievības nepārtrauktajiem Zibsnījumiem [Fulgurations] mirkli pēc mirkļa; tās ierobežo radībai piemītošā uztveršanas spēja, kam ir būtiski būt ierobežotai[A].

48. II y a en Dieu la *Puissance*, qui est la source de tout, puis la *Connaissance*, qui contient le détail des idées, et enfin la *Volonté*, qui fait les changements ou productions selon le principe du meilleur. Et c'est ce qui répond à ce qui, dans les Monades créées, fait le sujet ou la base, la faculté perceptive et la faculté appétitive. Mais en Dieu ces attributs sont absolument infinis ou parfaits, et dans les Monades créées ou dans les entéléchies (ou *perfectihabiis*, comme Hermolaüs Barbarus traduisait ce mot) ce n'en sont que des imitations à mesure qu'il y a de la perfection.

Dievā ir *Varenība*, kas ir avots visam, kā arī *Zināšana*, kas satur ideju savdabību [le detail], un visbeidzot *Griba*, kas panāk izmaiņas jeb veikumus atbilstoši vislabākā principam. Un tā atbilst tam, kas radītajās Monādēs veido pamatu jeb bāzi, uztveršanas spēju un tieksmes [iekāres] spēju. Taču Dievā šie atribūti ir absolūti bezgalīgi jeb pilnīgi; kamēr radītajās Monādēs vai Entelehijās (jeb *perfectihabies*, kā šo vārdu tulkojis Hermolaüs Barbarus[A]), atkarībā no pakāpes, kādā tām piemīt pilnība, tās ir tikai imitācijas.

49. La créature est dite *agir* au dehors en tant qu'elle a de la perfection, et *pâtir* d'une autre en tant qu'elle est imparfaite. Ainsi l'on attribue l'*action* à la Monade en tant qu'elle a des perceptions distinctes et la *passion* en tant qu'elle en a de confuses.

Radībai ir lemts *darboties* uz ārpusi tādā mērā, kādā tai piemīt pilnība, un *ciest* no citas tādā mērā, cik tā ir nepilnīga. Šādā kārtā Monādei piemīt *darbība* tādā mērā, kādā tai piemīt

noteiktas percepcijas, un *ciešanas* tādā mērā, kādā tai ir juceklīgas percepcijas.

50. Et une créature est plus parfaite qu'une autre en ce qu'on trouve en elle ce qui sert à rendre raison *a priori* de ce qui se passe dans l'autre, et c'est par là qu'on dit qu'elle agit sur l'autre.

Un viena radība ir pilnīgāka par otru ar to, ka tajā *apriori* ir atrodams tas, kas kalpo, lai piešķirtu pamatu tam, kas norit citā, un līdz ar to ir tas, par ko saka, ka tā iedarbojas uz citu.

51. Mais dans les substances simples, ce n'est qu'une influence idéale d'une monade sur l'autre, qui ne peut avoir son effet que par l'intervention de Dieu, en tant que dans les idées de Dieu une monade demande avec raison que Dieu en réglant les autres dès le commencement des choses, ait regard à elle. Car puisqu'une monade créée ne saurait avoir une influence physique sur l'intérieur de l'autre, ce n'est que par ce moyen que l'une peut avoir de la dépendance de l'autre.

Bet vienkāršajās substancēs vienas Monādes ietekme uz otru ir tikai ideāla, kas var noritēt vienīgi Dieva iejaukšanās rezultātā, tādējādi, ka Dieva idejās viena Monāde pamatoti prasa, lai Dievs, kurš kopš lietu sākuma regulē citas, ņemtu vērā arī viņu. Jo tā kā radīta monāde nevar fiziski ietekmēt to, kas norisinās otras iekšienē, tikai šādā kārtā ir iespējams, ka viena ir atkarīga no citas[A].

52. Et c'est par là qu'entre les créatures les actions et passions sont mutuelles. Car Dieu, comparant deux substances simples, trouve en chacune des raisons qui l'obligent à y accommoder l'autre, et par conséquent ce qui est actif à certains égards, est passif suivant un autre point de considération: *actif* en tant que ce qu'on connaît distinctement en lui sert à rendre raison de ce qui se passe dans un autre, et *passif* en tant que la raison de ce qui se passe en lui se trouve dans ce qui se connaît distinctement dans un autre.

Un šādā kārtā darbības un ciešanas starp radībām ir savstarpējas. Jo Dievs, salīdzinādams divas vienkāršas substances, ikvienā no tām atrod iemeslus, kas liek tai pieskaņot citu; un tā rezultātā tas, kas ir darbīgs vienā aspektā, ir pasīvs, ja to izskata no cita viedokļa: *aktīvs* tādā ziņā, ka tas, ko viņā izzina noteikti, kalpo, lai dotu pamatojumu tam, kas norit citā; un *pasīvs* tādā ziņā, ka pamatojums tam, kas notiek viņā, atrodas tajā, ko noteikti zina kādā citā.

53. Or, comme il y a une infinité d'univers possibles dans les Idées de Dieu, et qu'il n'en peut exister qu'un seul, il faut qu'il y ait une raison suffisante du choix de Dieu qui le détermine à l'un plutôt qu'à l'autre.

Taču tā kā Dieva Idejās ir iespējams bezgalīgs daudzums universu, bet eksistēt var tikai viens, vajag, lai būtu pietiekams pamats Dieva izvēlei, kas nosaka, lai drīzāk būtu tas nekā cits.

54. Et cette raison ne peut se trouver que dans la *convenance*, ou dans les degrés de perfection que ces mondes contiennent, chaque possible ayant droit de prétendre à l'existence à mesure de la perfection qu'il enveloppe.

Un šis pamats var atrasties tikai *atbilstībā* [dans la convenance] jeb pilnības pakāpē, ko šīs pasaules satur; tādēļ, ka ikvienai iespējamajai pasaulei ir tiesības pretendēt uz eksistenci atbilstoši tai pilnības pakāpei, ko tā ietver.

55. Et c'est ce qui est la cause de l'existence du meilleur que la sagesse fait connaître à Dieu, que sa bonté le fait choisir, et que sa puissance le fait produire.

Un pamats vislabākā pastāvēšanai ir tas, ka gudrība Dievam ļauj to pazīt, ka viņa labestība liek to izvēlēties un viņa varenība liek tam īstenoties[(A)].

56. Or cette *liaison* ou cet accommodement de toutes les choses créées à chacune, et de chacune à toutes les autres, fait que chaque substance simple a des rapports qui expriment toutes les autres, et qu'elle est par conséquent un miroir vivant perpétuel de l'univers.

Taču šī *saistība* un šī visu radīto lietu pielāgotība jebkurai un ikvienas radītās lietas pielāgotība visām pārējām, panāk, ka ikvienai vienkāršajai substancei ir attiecības, kas izpauž visas citas, un līdz ar to tā ir nepārtraukti dzīvojošs universa spogulis.

57. Et comme une même ville regardée de différents côtés paraît tout autre et est comme multipliée perspectivement, il arrive de même que par la multitude infinie des substances simples, il y a comme autant de différents univers qui ne sont pourtant que les perspectives d'un seul selon les différents points de vue de chaque Monade.

Un tāpat kā tā pati pilsēta, ja to aplūko no dažādām pusēm, šķiet citāda, un perspektīvā ir it kā pareizināta; tāpat vienkāršo substanču bezgalīgā skaita dēļ ir it kā tikpat daudz dažādu universu, kas tomēr nav nekas cits kā viena paša universa perspektīvas atbilstoši ikvienas Monādes atšķirīgajam viedoklim.

58. Et c'est le moyen d'obtenir autant de variété qu'il est possible, mais avec le plus grand ordre qui se puisse, c'est-à-dire c'est le moyen d'obtenir autant de perfection qu'il se peut.

Un tas ir līdzeklis, lai iegūtu tik daudz dažādības, cik vien iespējams, bet vislielākajā kārtībā, kāda vien iespējama, citiem vārdiem sakot, tas ir līdzeklis, lai iegūtu iespējami daudz pilnības.

59. Aussi n'est-ce que cette hypothèse (que j'ose dire démontrée) qui relève comme il faut la grandeur de Dieu; c'est ce que M. Bayle reconnut lorsque dans son Dictionnaire (article *Rorarius*), il y fit des objections où même il fut tenté de croire que je

donnais trop à Dieu, et plus qu'il n'est possible. Mais il ne put alléguer aucune raison pourquoi cette harmonie universelle, qui fait que toute substance exprime exactement toutes les autres par les rapports qu'elle y a, fût impossible.

Un vai tad tā nav šī hipotēze (par kuru es uzdrošinos sacīt, ka tā ir pierādīta), kas, tā kā nākas, atklāj Dieva dižumu; tā ir tas, ko atzīst Beila kungs, kad viņš savā Vārdnīcā (rakstā *Rorarius*) izsaka iebildumus, vai pat cenšas likt noticēt, ka es Dievam piešķiru pārāk daudz un vairāk nekā ir iespējams. Bet viņš nevar minēt nekādus argumentus, kādēļ būtu neiespējama šī vispārējā harmonija, kuras dēļ ikviena substance precīzi pauž visas citas ar attiecībām, kādas viņai ar tām ir[(A)].

60. On voit d'ailleurs dans ce que je viens de rapporter, les raisons *a priori* pourquoi les choses ne sauraient aller autrement: parce que Dieu, en réglant le tout, a eu égard à chaque partie, et particulièrement à chaque monade, dont la nature étant représentative, rien ne la saurait borner à ne représenter qu'une partie des choses; quoiqu'il soit vrai que cette représentation n'est que confuse dans le détail de tout l'univers et ne peut être distincte que dans une petite partie des choses, c'est-à-dire dans celles qui sont ou les plus prochaines ou les plus grandes par rapport à chacune des monades; autrement chaque monade serait une Divinité. Ce n'est pas dans l'objet, mais dans la modification de la connaissance de l'objet que les monades sont bornées. Elles vont toutes confusément à l'infini, au tout, mais elles sont limitées et distinguées par les degrés des perceptions distinctes.

Turklāt, kā es to tūlīt paskaidrošu, no tā ir redzami *apriorie* cēloņi, kādēļ lietas nevar noritēt citādi. Tādēļ, ka Dievs, regulēdams visu, ir ņēmis vērā katru sastāvdaļu un it īpaši ikvienu monādi, kas ir reprezentatīva pēc savas iedabas, neviens to nevar ierobežot tā, lai tā reprezentētu tikai daļu no lietām; [qu’une partie des choses] ; kaut gan ir tiesa, ka šī reprezentācija attiecībā uz visa universa sastāvdaļām var būt tikai neskaidra, un tikai nelielā daļā lietu var būt noteikta, proti, tajās, kas vai nu ir

tai vistuvākās, vai arī attiecībā pret katru Monādi ir vislielākās, jo pretējā gadījumā ikviena Monāde būtu Dievība. Nevis objektā, bet gan objekta izzināšanas modifikācijā Monādes ir ierobežotas. Neskaidri tās kopumā visas sniedzas līdz bezgalībai; taču noteikto percepciju pilnības pakāpe tās ierobežo un dažādo.

61. Et les composés symbolisent en cela avec les simples. Car comme tout est plein, ce qui rend toute la matière liée, et comme dans le plein tout mouvement fait quelque effet sur les corps distants à mesure de la distance, de sorte que chaque corps est affecté non seulement par ceux qui le touchent, et se ressent en quelque façon de tout ce qui leur arrive, mais aussi par leur moyen se ressent de ceux qui touchent les premiers dont il est touché immédiatement: il s'ensuit que cette communication va à quelque distance que ce soit. Et par conséquent tout corps se ressent de tout ce qui se fait dans l'univers, tellement que celui qui voit tout, pourrait lire dans chacun ce qui se fait partout, et même ce qui s'est fait ou se fera, en remarquant dans le présent ce qui est éloigné tant selon les temps que selon les lieux: σύμπνοία πάντα, disait Hippocrate. Mais une Âme ne peut lire en elle-même que ce qui y est représenté distinctement; elle ne saurait développer tout d'un coup ses replis, car ils vont à l'infini.

Un saliktie šajā ziņā it kā atgādina vienkāršos. Jo tā kā viss ir pilns un tas visu vielu padara saistītu, un tā kā ikviena kustība, kas norit piepildītībā, rada kādu veici [effect] uz attāliem ķermeņiem, atbilstoši šai distancei tā, ka ikvienu ķermeni rosina ne tikai tie, kas ar to saskaras un kaut kādā veidā liek sajust visu to, kas notiek ar viņiem, bet ar viņu starpniecību sajūt arī tos, kuri saskaras ar pirmajiem, kas ar viņu saskaras nepastarpināti: tad no tā izriet, ka tāda sasaiste sniedzas jebkādā attālumā.Un tātad ikviens ķermenis sajūt visu, kas universā notiek; tādā kārtā, ka tas, kas redz visu, ikvienā no tiem varētu izlasīt to, kas norisinās it visur un pat to, kas tajā ir norisinājies vai norisināsies[A]; klātesošajā pamanot to, kas ir attālajā, gan laika,

gan telpas ziņā: σύμπνοία πάντα, kā teica Hipokrāts. Taču pati sevī Dvēsele var lasīt tikai to, kas tajā ir pārstāvēts noteikti, tā nevar vienlaicīgi attīstīt savas skaldnes, jo to daudzums sniedzas līdz bezgalībai.

62. Ainsi quoique chaque monade créée représente tout l'univers, elle représente plus distinctement le corps qui lui est affecté particulièrement et dont elle fait l'Entéléchie: et comme ce corps exprime tout l'univers par la connexion de toute la matière dans le plein, l'âme représente aussi tout l'univers en représentant ce corps qui lui appartient d'une manière particulière.

Šādā kārtā kaut gan ikviena radītā Monāde pārstāv visu universu, noteiktāk tā pārstāv to ķermeni, kuru tā rosina īpaši un kam tā ir Entelehija: un kā šis ķermenis pauž visu universu, tādēļ, ka tajā, kas ir piepildīts, visa viela ir sasaistīta, tā arī dvēsele, pārstāvēdama šo ķermeni, kas tai ir piederīgs īpašā kārtā, pārstāv visu universu.

63. Le corps appartenant à une Monade qui en est l'entéléchie ou l'âme, constitue avec l'entéléchie ce qu'on peut appeler un *vivant*, et avec l'âme ce qu'on appelle un *animal*. Or, ce corps d'un vivant ou d'un animal est toujours organique; car toute monade étant un miroir de l'univers à sa mode, et l'univers étant réglé dans un ordre parfait, il faut qu'il y ait aussi un ordre dans le représentant, c'est-à-dire dans les perceptions de l'âme, et par conséquent dans le corps, suivant lequel l'univers y est représenté.

Ķermenis, piederēdams kādai Monādei, kas tam ir Entelēhija jeb Dvēsele, veido ar entelēhiju to, ko var nosaukt par *dzīvo*, un ar dvēseli to, ko mēdz saukt par *dzīvnieku*. Taču šis dzīvā vai dzīvnieka ķermenis vienmēr ir organisks; jo tā kā ikviena Monāde ir sava veida universa spogulis, bet universs tiek pārvaldīts priekšzīmīgā kārtībā, vajag, lai kārtība būtu arī tajā, kas reprezentē, proti, dvēseles percepcijās, un tā rezultātā arī

ķermenī, sakarā ar kuru šajā dvēselē savukārt ir pārstāvēts universs.

64. Ainsi, chaque corps organique d'un vivant est une espèce de machine divine ou un automate naturel qui surpasse infiniment tous les automates artificiels. Parce qu'une machine faite par l'art de l'homme n'est pas machine dans chacune de ses parties; par exemple la dent d'une roue de laiton a des parties ou fragments qui ne sont plus quelque chose d'artificiel et n'ont plus rien qui marque de la machine par rapport à l'usage où la roue était destinée. Mais les machines de la nature, c'est-à-dire les corps vivants, sont encore machines dans leurs moindres parties jusqu'à l'infini. C'est ce qui fait la différence entre la Nature et l'Art, c'est-à-dire entre l'art divin et le nôtre.

Šādā kārtā ikviens kāda dzīvā organiskais ķermenis ir sava veida dievišķs mehānisms jeb dabisks automāts, kas bezgalīgi pārspēj visus mākslīgos automātus. Tādēļ, ka mehānisms, ko darinājusi cilvēka māka, nav mašīna ikvienā savā sastāvdaļā. Piemēram, zobam misiņa zobratā ir tādas daļas jeb fragmenti, kas mums vairs nešķiet kaut kas mākslīgs un kam nav nekādu mehānisma iezīmju attiecībā uz lietojumu, kam zobrats bija paredzēts. Taču dabas mehānismi, citiem vārdiem sakot, dzīvie ķermeņi joprojām ir mašīnas arī to sīkākajās daļās līdz pat bezgalībai. Tas ir tas, kas rada atšķirību starp Dabu un Mākslu, proti, starp Dievišķo mākslu un mūsējo.

65. Et l'auteur de la nature a pu pratiquer cet artifice divin et infiniment merveilleux, parce que chaque portion de la matière n'est pas seulement divisible à l'infini, comme les anciens ont reconnu, mais encore sous-divisée actuellement sans fin, chaque partie en parties, dont chacune a quelque mouvement propre; autrement il serait impossible que chaque portion de la matière pût exprimer l'univers.

Un dabas autors ir varējis praktizēt šo dievišķo un bezgala brīnišķo mākslu tādēļ, ka ikviena vielas porcija ir ne tikai līdz bezgalībai dalāma, kā to atzinuši senie, bet arī reāli

[actuellement] ir bezgalīgi sadalīta[(A)], ikviena daļa sastāv no daļām un no tām ikvienai piemīt kāda sevis pašas kustība, jo citādi nebūtu iespējams tas, ka ikviena matērijas daļa varētu paust visu universu.

66. Par où l'on voit qu'il y a un monde de créatures, de vivants, d'animaux, d'entéléchies, d'âmes dans la moindre partie de la matière.

No šejienes redzams, ka pat vismazākajā matērijas daļiņā ir vesela pasaule radību, dzīvo, dzīvnieku, entelehiju un dvēseļu.

67. Chaque portion de la matière peut être conçue comme un jardin plein de plantes et comme un étang plein de poissons. Mais chaque rameau de la plante, chaque membre de l'animal, chaque goutte de ses humeurs est encore un tel jardin ou un tel étang.

Ikvienu matērijas porciju var uzlūkot kā augu pilnu dārzu un kā zivju pilnu dīķi. Bet katrs auga zariņš, katrs dzīvnieka loceklis, ikviens viņa sulu piliens savukārt ir šāds dārzs vai tāds dīķis.

68. Et quoique la terre et l'air interceptés entre les plantes du jardin, ou l'eau interceptée entre les poissons de l'étang, ne soit point plante ni poisson, ils en contiennent pourtant encore, mais le plus souvent d'une subtilité à nous imperceptible.

Un kaut gan zeme un gaiss, kas ņemti starp augiem un ūdens, kas ņemts starp dīķa zivīm, nav ne augs, ne zivs, tie tomēr tos vēl satur, tikai visbiežāk tik niecīgā daudzumā, ka tas mums nav uztverams.

69. Ainsi il n'y a rien d'inculte, de stérile, de mort dans l'univers, point de chaos, point de confusion qu'en apparence; à peu près comme il en paraîtrait dans un étang à une distance dans laquelle on verrait un mouvement confus et un grouillement

pour ainsi dire de poissons de l'étang sans discerner les poissons mêmes.

Līdz ar to universā nav nekā neizveidota, neauglīga, miruša, nav nekāda jucekļa, kas nebūtu tikai jucekļa šķitums, gandrīz tāpat kā šķistu, aplūkojot kādu dīķi no attāluma, kurā redzētu tikai zivju juceklīgu kustēšanos un ņudzēšanu dīķī, bet neizšķirtu zivis pašas.

70. On voit par là que chaque corps vivant a une entéléchie dominante qui est l'âme dans l'animal; mais les membres de ce corps vivant sont pleins d'autres vivants, plantes, animaux, dont chacun a encore son entéléchie ou son âme dominante.

No tā redzams, ka ikvienam dzīvam ķermenim ir viena dominējošā entelehija, kas dzīvniekā ir dvēsele, taču viņa dzīvā ķermeņa locekļi ir pilni ar citiem dzīvajiem, augiem un dzīvniekiem, no kuriem ikvienam ir arī sava entelehija vai sava dominējošā dvēsele.

71. Mais il ne faut point s'imaginer avec quelques-uns qui avaient mal pris ma pensée, que chaque âme a une masse ou portion de la matière propre ou affectée à elle pour toujours, et qu'elle possède par conséquent d'autres vivants inférieurs destinés toujours à son service. Car tous les corps sont dans un flux perpétuel comme des rivières, et des parties y entrent et en sortent continuellement.

Taču nevajadzētu iedomāties, kā to darījuši daži, kas slikti uztvēruši manu domu, ka ikvienai dvēselei ir sava uz visiem laikiem tai piederoša vai tās rosināta matērijas masa jeb porcija, un ka tai tātad pieder citi zemāki dzīvie, kuriem lemts mūžīgi tai kalpot. Jo visi ķermeņi atrodas nepārtrauktā plūsmā kā upes; un sastāvdaļas tajās ieplūst un no tām izplūst nepārtraukti[A].

72. Ainsi l'âme ne change de corps que peu à peu et par degrés, de sorte qu'elle n'est jamais dépouillée tout d'un coup de tous ses organes, et il y a souvent métamorphose dans les animaux, mais

jamais Métempsychose ni transmigration des Âmes: il n'y a pas non plus des *Âmes* tout à fait *séparées* ni de Génies sans corps. Dieu seul en est détaché entièrement.

Šādi dvēsele izmaina ķermeni tikai maz pamazām un pakāpeniski, tādējādi, ka tā nekad pēkšņi nezaudē visus viņa orgānus; un dzīvniekos bieži notiek metamorfoze, taču nekad nenotiek Metampsihoze, ne arī Dvēseļu pārceļošana; tāpat nav pilnīgi *nošķirtu dvēseļu*, ne arī Ģēniju bez ķermeņa. Tikai Dievs ir pilnīgi atraisīts no tā.

73. C'est ce qui fait aussi qu'il n'y a jamais ni génération entière, ni mort parfaite prise à la rigueur, consistant dans la séparation de l'âme. Et ce que nous appelons *Générations* sont des développements et des accroissements, comme ce que nous appelons *Morts* sont des enveloppements et diminutions.

Šī apstākļa dēļ, stingri ņemot, nekad nav ne pilnīgas rašanās, ne arī pilnīgas nāves, kas izpaustos kā dvēseles nošķiršanās. Un tas, ko mēs nosaucam par *Rašanos* [Générations] ir attīstīšanās un augšana; tāpat kā tas, ko mēs saucam par *Miršanu*, ir satīstīšanās un samazināšanās[(A)].

74. Les philosophes ont été fort embarrassés sur l'origine des formes, Entéléchies ou Âmes; mais aujourd'hui, lorsqu'on s'est aperçu par des recherches exactes, faites sur les plantes, les insectes et les animaux, que les corps organiques de la nature ne sont jamais produits d'un chaos ou d'une putréfaction, mais toujours par des semences, dans lesquelles il y avait sans doute quelque *préformation*, on a jugé que non seulement le corps organique y était déjà avant la conception, mais encore une âme dans ce corps, et, en un mot, l'animal même, et que par le moyen de la conception cet animal a été seulement disposé à une grande transformation pour devenir un animal d'une autre espèce. On voit même quelque chose d'approchant hors de la génération, comme lorsque les vers deviennent mouches et que les chenilles deviennent papillons.

Filozofi ir bijuši dziļā neizpratnē par formu, Entelehiju jeb Dvēseļu izcelšanos, taču šodien, kad precīzu, ar augiem, kukaiņiem un dzīvniekiem veiktu pētījumu rezultātā ir konstatēts, ka dabas organiskie ķermeņi nekad nav radušies no kāda haosa vai kādiem puvekļiem; bet vienmēr no sēklām, kurās bez šaubām bija kāda *preformācija*; ir secināts, ka tur atradās ne tikai organiskais ķermenis, kas tur bija pirms apaugļošanas, bet arī dvēsele šajā ķermenī, ar vārdu sakot, pats dzīvnieks; un ka ieņemšanas ceļā šis dzīvnieks ir tikai ievirzīts lielā pārvērtībā, lai kļūtu par citas sugas dzīvnieku. Kaut ko tam līdzīgu redz arī ārpus ģenerācijas, tad kad tārpi kļūst par mušām un kūniņas kļūst par tauriņiem[(A)].

75. Les *animaux*, dont quelques-uns sont élevés au degré des plus grands animaux par le moyen de la conception, peuvent être appelés *spermatiques*; mais ceux d'entre eux qui demeurent dans leur espèce, c'est-à-dire la plupart, naissent, se multiplient et sont détruits comme les grands animaux, et il n'y a qu'un petit nombre d'Élus qui passe à un plus grand théâtre.

Dzīvniekus, no kuriem daži ar apaugļošanu ir pacelti lielo dzīvnieku pakāpē, var saukt par *spermatiskajiem* dzīvniekiem, bet tie no viņiem, kuri paliek savā sugā, tātad lielākā daļa, dzimst, vairojas un tiek sagrauti TĀPAT kā lielie dzīvnieki, un ir tikai neliels daudzums Izredzēto, kuri pāriet lielākā teātrī[(A)]. {Vārds TĀPAT ir tulkotāja iesprausts V.Z.}

76 Mais ce n'était que la moitié de la vérité: j'ai donc jugé que si l'animal ne commence jamais naturellement, il ne finit pas naturellement non plus; et que non seulement il n'y aura point de génération, mais encore point de destruction entière ni mort prise à la rigueur. Et ces raisonnements faits a *posteriori* et tirés des expériences, s'accordent parfaitement avec mes principes déduits a *priori* comme ci-dessus.

Bet tā būtu tikai puse no patiesības: jo es esmu secinājis, ka, ja dzīvnieks dabiskā kārtā nekad nesākas, tas dabiskā kārtā arī nebeidzas; un ka ne tikai nav ģenerācijas, bet nav arī pilnīgas

sabrukšanas, ne, stingri ņemot, arī nāves. Un šie prātojumi, kas veikti *aposteriori* un atvasināti no pieredzes, lieliski saskan ar maniem principiem, kuri deducēti *apriori*, kā tas jau bija minēts.

77. Ainsi on peut dire que non seulement l'âme, (miroir d'un univers indestructible), est indestructible, mais encore l'animal même, quoique sa machine périsse souvent en partie et quitte ou prenne des dépouilles organiques.

Līdz ar to var teikt, ka nesagraujama ir ne tikai dvēsele (nesagraujamā universa spogulis), bet arī dzīvnieks pats ir nesagraujams, kaut gan tā mehānisms bieži vien daļēji iet bojā un pamet vai pieņem organiskus ietvarus.

78. Ces principes m'ont donné moyen d'expliquer naturellement l'union ou bien la conformité de l'âme et du corps organique. L'âme suit ses propres lois et le corps aussi les siennes, et ils se rencontrent en vertu de l'harmonie préétablie entre toutes les substances, puisqu'elles sont toutes des représentations d'un même univers.

Šie principi man devuši līdzekli, kā dabiski izskaidrot dvēseles un organiskā ķermeņa vienotību jeb atbilstību[A]. Dvēsele seko saviem likumiem un arī ķermenis savējiem; un tie sastopas iepriekšnolemtās harmonijas dēļ, kāda pastāv starp visām substancēm, tādēļ, ka tās visas ir tā paša universa reprezentācijas.

79. Les âmes agissent selon les lois des causes finales par appétitions, fins et moyens. Les corps agissent selon les lois des causes efficientes ou des mouvements. Et les deux règnes, celui des causes efficientes et celui des causes finales, sont harmoniques entre eux.

Dvēseles darbojas atbilstoši gala mērķu likumiem ar dziņām [appétitions], nolūkiem un līdzekļiem. Ķermeņi darbojas atbilstoši darbīgā cēloņa vai kustību likumiem. Un šie divi

valdoši spēki, proti, darbīgie cēloņi un gala mērķi, viens ar otru ir saskaņā.

80. Descartes a reconnu que les âmes ne peuvent point donner de la force aux corps parce qu'il y a toujours la même quantité de force dans la matière. Cependant il a cru que l'âme pouvait changer la direction des corps. Mais c'est parce qu'on n'a point su de son temps la loi de la nature qui porte encore la conservation de la même direction totale dans la matière. S'il l'avait remarquée, il serait tombé dans mon Système de l'Harmonie préétablie.

Dekarts ir atzinis, ka dvēseles nemaz nevar piešķirt spēku ķermeņiem, tādēļ, ka matērijā vienmēr ir vienāds spēka daudzums. Tajā pašā laikā viņš ir domājis, ka dvēsele varētu mainīt ķermeņa virzienu. Bet tas tā ir tādēļ, ka viņa laikā nebija zināms dabas likums, kas nosaka, ka matērijā kopumā saglabājas tas pats virziens. Ja viņš to būtu pamanījis, viņš būtu nonācis pie manas Sistēmas par iepriekšnolemto Harmoniju[A].

81. Ce Système fait que les corps agissent comme si, par impossible, il n'y avait point d'Âmes, et que les âmes agissent comme s'il n'y avait point de corps, et que tous deux agissent comme si l'un influait sur l'autre.

Šī [Dekarta] Sistēma liek, lai ķermeņi darbotos tā, it kā (kas nav iespējams) viņiem nebūtu Dvēseļu, un lai dvēseles darbotos tā, it kā tām nebūtu ķermeņu; un ka abi divi darbotos tā, it kā tie ietekmētu viens otru.

82. Quant aux *Esprits* ou âmes raisonnables, quoique je trouve qu'il y a dans le fond la même chose dans tous les vivants et animaux, comme nous venons de dire, savoir, que l'animal et l'âme ne commencent qu'avec le monde et ne finissent pas non plus que le monde, - il y a pourtant cela de particulier dans les Animaux raisonnables, que leurs petits animaux spermatiques, tant qu'ils ne sont que cela, ont seulement des âmes ordinaires

ou sensitives, mais dès que ceux qui sont élus, pour ainsi dire, parviennent par une actuelle conception à la nature humaine, leurs âmes sensitives sont élevées au degré de la raison et à la prérogative des Esprits.

Kas attiecas uz *Gariem* jeb saprātīgajām Dvēselēm, tad, lai gan es uzskatu, ka pamatos tas pats ir dzīvajos un dzīvniekos, kā tas jau bija pateikts, (proti, ka dzīvnieks un dvēsele nesākas citādi kā tikai kopā ar pasauli un arī nebeidzas citādi, kā tikai kopā ar pasauli) tomēr saprātīgajos Dzīvniekos ir tāda īpatnība, ka viņu sīkajiem spermas dzīvnieciņiem, ciktāl šie nav nekas vairāk kā tie, piemīt tikai parastās jeb sajūtošās dvēseles: bet tiklīdz tie, kuri, ja tā var izteikties, reālas apaugļošanas ceļā ir izredzēti pāriet par cilvēka iedabu, viņu sajūtošās dvēseles tiek paceltas prāta līmenī un iemanto Garu prerogatīvu[(A)].

83. Entre autres différences qu'il y a entre les Âmes ordinaires et les Esprits, dont j'ai déjà marqué une partie, il y a encore celle-ci, que les âmes en général sont des miroirs vivants ou images de l'univers des créatures, mais que les esprits sont encore images de la Divinité même, ou de l'Auteur même de la nature, capables de connaître le système de l'univers et d'en imiter quelque chose par des échantillons architectoniques, chaque esprit étant comme une petite divinité dans son département.

Starp citām atšķirībām, kādas pastāv starp parastajām Dvēselēm un Gariem, kuras es daļēji jau esmu minējis, ir arī vēl tā, ka dvēseles vispār ir radību universa dzīvi spoguļi jeb attēli; bet gari vēl turklāt ir pašas Dievības jeb paša dabas Autora attēli; kas ir spējīgi iepazīt universa sistēmu un ar arhitektoniskiem tēliem to kaut kādā veidā atdarināt, jo ikviens gars ir it kā maza dievība savā nozarē.

84. C'est ce qui fait que les Esprits sont capables d'entrer dans une Manière de société avec Dieu, et qu'il est à leur égard, non seulement ce qu'un inventeur est à sa Machine (comme Dieu l'est par rapport aux autres créatures), mais encore ce qu'un Prince est à ses sujets et même un père à ses enfants.

Tieši tas panāk, ka Gari ir spējīgi stāties sava Veida Sabiedrībā ar Dievu, un no viņu viedokļa Dievs ir ne tikai tas, kas izgudrotājs ir Mašīnai (kas Dievs ir attiecībā pret citām radībām), bet arī tas, kas Valdnieks ir saviem pavalstniekiem un pat, kas tēvs ir saviem bērniem.

85. D'où il est aisé de conclure que l'assemblage de tous les Esprits doit composer la *cité de Dieu*, c'est-à-dire le plus parfait état qui soit possible sous le plus parfait des Monarques.

No tā ir viegli secināt, ka visu garu sakopojumam vajag veidot Dieva valsti, citiem vārdiem sakot, vispilnīgāko valstību, kāda vien iespējama, vispilnīgākā Monarha pakļautībā.

86. Cette Cité de Dieu, cette Monarchie véritablement universelle est un Monde Moral dans le monde Naturel, et ce qu'il y a de plus élevé et de plus divin dans les ouvrages de Dieu et c'est en lui que consiste véritablement la gloire de Dieu, puisqu'il n'y en aurait point, si sa grandeur et sa bonté n'étaient pas connues et admirées par les esprits; c'est aussi par rapport à cette Cité divine, qu'il a proprement de la Bonté, au lieu que sa sagesse et sa puissance se montrent partout.

Šī Dieva Valstība, šī patiešām universālā Monarhija ir Morāles Pasaule Dabas pasaulē, tā ir pats cildenākais un pats dievišķīgākais Dieva veikums: un tieši tajā patiesi pastāv Dieva slava, jo tās nebūtu, ja gari tās [dieva valstības] diženumu un labestību nezinātu un neapbrīnotu, tas tā ir arī attiecībā uz šo dievišķo Valstību, kurai it īpaši piemīt labestība, kamēr Dieva gudrība un varenība parādās it visur.

87. Comme nous avons établi ci-dessus une Harmonie parfaite entre deux Règnes naturels, l'un des causes Efficientes, l'autre des Finales, nous devons remarquer ici encore une autre harmonie entre le règne Physique de la Nature et le règne Moral de la Grâce, c'est-à-dire, entre Dieu considéré comme Architecte

de la Machine de l'univers, et Dieu considéré comme Monarque de la Cité divine des Esprits.

Tā kā mēs jau iepriekš esam konstatējuši, pilnīgu Saskaņu starp divām dabas Valstībām, vienu, ko veido Darbīgie cēloņi un otru, ko veido Gala mērķi, tad mums vēl nākas šeit atzīmēt kādu citu harmoniju starp Dabas Fizikālo valstību un Žēlastības Morālo valstību, citiem vārdiem sakot, starp Dievu, ko izprot kā Universa mehānisma Arhitektu un Dievu, ko izprot kā Garu dievišķās Valstības Monarhu.

88. Cette Harmonie fait que les choses conduisent à la Grâce par les voies mêmes de la nature, et que ce globe, par exemple, doit être détruit et réparé par les voies naturelles dans les moments que le demande le gouvernement des Esprits pour le châtiment des uns et la récompense des autres.

Šī Saskaņa panāk, ka lietas tiek vadītas Žēlastībā pa tiem pašiem Dabas ceļiem un ka, piemēram, šai zemeslodei jātiek sagrautai un izlabotai dabiskā ceļā tajos mirkļos, kad to prasa Garu valdīšana; lai vienus sodītu un citus apbalvotu.

89. On peut dire encore que Dieu comme Architecte contente en tout Dieu comme législateur, et qu'ainsi les péchés doivent porter leur peine avec eux par l'ordre de la nature, et en vertu même de la structure mécanique des choses, et que de même les belles actions s'attireront leurs récompenses par des voies machinales par rapport aux corps, quoique cela ne puisse et ne doive pas arriver toujours sur-le-champ.

Var sacīt arī to, ka Dievs kā Arhitekts visā ir pilnīgi apmierināts ar Dievu kā likumdevēju; un ka šādā kārtā grēkiem dabīgā kārtā jānes sev līdzi sods un turklāt pat lietu mehāniskās struktūras rezultātā; un gluži tāpat labi darbi attiecībā pret ķermeņiem pievelk savus apbalvojumus mehāniskā ceļā, kaut gan tas nevar un tam nevajag vienmēr klaji izpausties.

90. Enfin, sous ce gouvernement parfait, il n'y aura point de bonne Action sans récompense, point de mauvaise sans châtiment, et tout doit réussir au bien des bons, c'est-à-dire de ceux qui ne sont point des mécontents dans ce grand État, qui se fient à la Providence après avoir fait leur devoir, et qui aiment et imitent comme il faut l'Auteur de tout bien, se plaisant dans la considération de ses perfections suivant la nature du *pur amour* véritable, qui fait prendre plaisir à la félicité de ce qu'on aime. C'est ce qui fait travailler les personnes sages et vertueuses à tout ce qui paraît conforme à la volonté divine présomptive ou antécédente, et se contenter cependant de ce que Dieu fait arriver effectivement par sa volonté secrète, conséquente et décisive, en reconnaissant, que si nous pouvions entendre assez l'ordre de l'univers, nous trouverions qu'il surpasse tous les souhaits des plus sages, et qu'il est impossible de le rendre meilleur qu'il est, non seulement pour le tout en général, mais encore pour nous-mêmes en particulier, si nous sommes attachés comme il faut à l'Auteur du tout, non seulement comme à l'Architecte et à la cause efficiente de notre être, mais encore comme à notre Maître et à la cause finale qui doit faire tout le but de notre volonté, et peut seul faire notre bonheur.

Visbeidzot šajā pilnīgajā valdīšanā nebūs neviena laba Darba bez atalgojuma, ne arī slikta darba bez soda; un visam jāizdodas par labu labajiem, citiem vārdiem sakot, tiem, kuri nav neapmierināti šajā milzu Valstībā, kuri uzticas Providencei, pēc tam, kad veikuši savu pienākumu, un kuri kā nākas mīl un atdarina visa labā Autoru, gūst patiku, apcerēdami viņa pilnības, sekodami īstas *tīrās mīlas* dabai, kura gūst prieku, ja tas ko mīl, ir laimīgs. Tā ir tas, kas liek darboties gudrajiem un tikumīgajiem visā kas šķiet atbilstošs dievišķajai iepriekšnolemtajai jeb sākotnēji noteiktajai gribai; un tajā pašā laikā būt mierā ar to, kam Dievs saskaņā ar savu apslēpto, konsekvento un izlēmīgo gribu liek notikt; atzīstot, ka ja mēs varētu pietiekami izprast universa kārtību, tad mēs konstatētu, ka tas pārsniedz visas pašas gudrākās vēlēšanās, un ka nav iespējams to padarīt labāku nekā tas ir; ne tikai vispār attiecībā uz visu, bet arī attiecībā pret mums pašiem it īpaši, ja mēs esam

kā nākas pieķērušies visa Autoram ne tikai kā mūsu esības Arhitektam un darbīgajam cēlonim, bet arī kā mūsu Meistaram (Maître) un gala mērķim, kam jāpiešķir mērķis mūsu gribai un kas vienīgais var mūs darīt laimīgus.

Īss Monadoloģijas pārstāstījums

Lai labāk saprastu tik sarežģītu un koncentrētu tekstu, kāds ir "Monadoloģija", ir vēlams, lai līdztekus autora sniegtajam oriģinālam lasītājam būtu pieejams arī tā teksta pārstāstījums, jo tas palīdz orientēties sacerējumā kā vienotā darbā, nesadalot lasītāja uzmanību pa atsevišķajām tēzēm, kas pirmajās lasīšanas reizēs varētu šķist atrautas cita no citas. Tomēr pārstāstījuma lasīšana neaizstāj teksta studēšanu tādā formā, kādā to sacerējis autors. Šis pārstāsts tikai daļēji ir veidots patstāvīgi un mana autorība attiecībā pret to ir visai nosacīta, jo, cik vien tas man ir bijis iespējams, esmu centies pārņemt, izmantot un saglabāt visu labāko, ko Leibnica filozofijas pētnieki, kuri gandrīz 300 gados, kas pagājuši no teksta tapšanas laika, jau konstatējuši un veiksmīgi formulējuši, ja esmu to apzinājis.

Tādu pētījumu ir daudz un man ir bijis iespējams iepazīties tikai ar nelielu daļu no tiem. To autoriem bieži ir atšķirīgi viedokļi. Šeit agrāko periodu autoru pētījumus nemaz nenorādu, bet esmu centos pārņemt galvenokārt tās atziņas, kas viņiem ir līdzīgas vai tuvas. Dažiem autoriem, ko šādā sakarībā esmu izmantojis, piekrītu tikai daļēji. Detalizēta pievēršanās Leibnica filozofijas apcerētāju pētījumiem, prasītu daudz laika un enerģijas, aizņemtu daudzas lappuses un vestu projām no galvenā uzdevuma, ko esmu sev izvirzījis – izveidot iespējami labu, viegli lasāmu un saprotamu "Monadoloģijas" tulkojumu latviešu valodā. Veidojot "Monadoloģijas" teksta pārstāstījumu, visvairāk esmu ņēmis vērā tos konstatējumus, kas pausti izdevumā: *Leibniz discours de métaphysique suivi de monadologie* Préface, présentations et notes de Laurence Bouqiaux Gallimard 1995. Šis autors pats norāda, ka tikai seko

tradīcijai un atstāstījuma plānojumu savukārt pārņēmis no cita pētnieka – Butrū (E.Boutroux), kura izdevums minēts mana tulkojuma ievada beigās.

Monadoloģijas veidošanas un rediģēšanas darbu Leibnics veicis 1714. gadā. Autora dzīves laikā tas nav izdots, bet turpmākajos gados tas ir bieži pārrakstīts, daudzkārt pārspriests un ātri guvis ievērību. Līdz mūsu dienām šis sacerējums nonācis četros rokrakstos.

1. Autora pašrocīgi rakstītais oriģināls, kurā veikti daži rediģējumi.
2. Kopija A, ko izdarījis sekretārs, pārrakstot autora sarakstīto manuskriptu. Šajā kopijā ir atrodami daži ar Leibnica roku izdarīti labojumi un rediģējumi.
3. Kopija B, ko darinājis sekretārs, pārrakstot kopiju A, un pārnesot uz kopiju B visus labojumus, ko kopijā A veicis Leibnics. Kopiju B pētnieki uzskata par darba pabeigto tekstu, jo tas ir pēdējais, ko savā dzīves laikā lasījis un akceptējis autors.
4. Vīnes kopija, ko uzskata par vienu no kopijas A pārrakstītajiem tekstiem.

Trīs pirmie minētie teksti glabājas Hanoverā, bet ceturtais – Vīnē. Dažos Monadoloģijas izdevumos tiek minēta arī numerācija nodaļām Leibnica darbā "Teodīceja", kur šie paši jautājumi iztirzāti plašāk. Šādas atsauces ir vienīgi kopijā A. Tā kā "Teodīceja"līdz šim latviski nav tulkota un man nav zināms, ka paredzamajā nākotnē kāds to gatavotos tulkot, pašreizējā "Monadoloģijas" izdevumā šo "Teodīcejas" numerāciju neesmu minējis. Par svarīgāko "Monadoloģijas" izdevumu, uz kura balstās arī turpmākie, pētnieki uzskata izdevēja Gerharta (Gerhardt) izdevumu 1880, kas balstīts uz Hanoveras manuskriptiem un kur publicēti arī vairāki citi Leibnica sacerējumi.

Vairums pētnieku "Monadoloģijas tekstu pēc satura grupē trīs daļās: par monādi (1. – 36.§.), par Dievu (37. – 49.§) un par radību pasauli (50. – 90.§).

Leibnics savu sacerējumu sāk ar monādes definīciju. Sākotnēji viņš norāda, kas monāde *nav*. Tā ir vienkārša

substance, tas nozīmē bez daļām.(1.§). Pēc tam viņš argumentē monādu nepieciešamību (2.§) un izdara dažus secinājumus, kas izriet no to vienkāršības: tās ir nedalāmas, tās dabiskā kārtā nevar ne sākties, ne beigties, nekāda cita radība nevar tās mainīt (3.-7. §). Tālāk, no 8. līdz 17. § autors norāda, kas monāde *ir*. Viņš izklāsta (8.-14.§) un tālāk precizē (14. – 17.§) percepcijas (uztveres) jēdzienu. Izmaiņas, ko mēs manām lietās, liek domāt, ka visas monādes ir kvalitatīvi atšķirīgas cita no citas (8.- 9.§). No otras puses monāde kā ikviena radīta esamība ir pakļauta izmaiņām (10.§). Izmaiņas var izraisīt vienīgi iekšējs princips, tādēļ, ka monādi no ārpuses nekas izmainīt nevar (11.§). Ir vajadzīgs, lai monādē būtu daudz ierosu (affections) un attiecību (rapports). Daudzībai, kas ir klātesoša ikvienā vienotībā, ikvienā vienkāršajā substancē rezultāts ir tāds, ka ikviena monāde ir atšķirīga no visām citām jeb pārējām (12.-13 §). Tas, ko mēs saucam par percepciju, nav nekas cits, kā drošticama vienībā ietīstītās daudzības reprezentācija (14.§,).Par tieksmi vai dziņu (appétition) Leibnics sauc gatavību jeb ievirzi pāriet no vienas percepcijas uz otru (15.§).

Tālāk Leibnics izklāsta argumentus, kuru dēļ nākas atzīt, ka vienkāršajā substancē klātesoša ir daudzība (multitude). No otras puses mēs to pieredzam, konstatēdami, ka ikviena no mūsu domām ietver dažādību (variété) (un tas nozīmē, ka mūsu dvēsele, kas ir vienkārša substance, sevī ietver daudzību (multitude). No otras puses, percepciju nevar izskaidrot ar mehāniskiem cēloņiem, jo tā nav saliktajā, bet gan vienkāršajā substancē un tur tā arī jāmeklē (17.§). Tālāk autors apraksta dažādas pilnības pakāpes, kādas sastopamas atšķirīgu veidu monādēs. Ir vienkāršas entelehijas (18. – 24.§), ir dzīvnieku dvēseles (25. – 28.§) un ir gari (29. – 36.§). Šī hierarhija atbilst atšķirīgajiem noteiktības līmeņiem percepcijās. Arī pašas vienkāršākās monādes (vienkāršās entelehijas) nepārtraukti uztver, taču vienkāršo entelehiju uztvērumus (percepcijas) nepavada ne atmiņa, ne apziņa (18. – 19.§). Šādā stāvoklī dažreiz nonākam mēs, kad esam paģībuši vai esam aizmiguši bez sapņiem (20. – 24.§).

Dzīvnieku dvēsele ir apveltīta ar atmiņu. Dzīvniekiem var arī būt tāda uzvedība, kas atgādina prātu, taču īstenībā tā ir tikai paraduma rezultāts (26. – 27.§). Šo stāvokli mēs iepazīstam tad, kad darbojamies empīriski un tas notiek lielākajā daļā laika (28.§). Mūsu gars dod mums iespēju prātot un pacelties līdz mūžīgo patiesību, pašiem sevis un Dieva apzināšanai (29. -30.§). Turpinājumā Leibnics min divus lielus principus, uz kuriem balstās mūsu prātojumi: pretrunas principu (31.§) un pietiekamā pamata principu (32.§). Viņš izšķir arī divu veidu patiesības: nepieciešamās jeb prāta patiesības un nejaušās jeb fakta patiesības (33.§). Tālāk autors precizē, kā attiecībā uz abiem minētajiem patiesības veidiem ir piemērojams prāta princips (34. – 37.§). 37. paragrāfā autors pasvītro, ka nejaušo patiesību pietiekamais pamats pēc savas iedabas nevar pats būt nejaušs. Vajag, lai gala mērķis atrastos ārpus nejaušo detaļu secības. Šis apgalvojums ir pirmais pierādījums Dieva esamībai, kas sīkāk tiek iztirzāta turpmākajos paragrāfos.

Paragrāfos no 37. līdz 45. minēti trīs Dieva esamības pierādījumi. Pirmais no tiem Dieva esamību pamato aposteriori kā avotu visām eksistencēm, kā substanci, kas ir nepieciešama, lai nejaušajā veidotos pietiekamais pamats (38. – 42. §). Šādā kārtā Leibnics izsecina arī dievišķo unikalitāti (39.§) un pilnību (41§). Otrais arguments pamato Dieva esamību apriori, kā avotu būtībām, iespējamām un mūžīgajām patiesībām (43. – 44.§). Trešais Dieva esamības pierādījums ir ontoloģiskais (45.§). Leibnics norāda, kādā veidā patiesības atrodas atkarībā no Dieva: mūžīgās patiesības ir atkarīgas no Dieva prāta, bet nejaušās patiesības ir atkarīgas no Dieva gribas (46.§). Pēc tam autors sīkāk paskaidro, kā radības ir atkarīgas no Dieva: tās ir dievības zibsnījumi (47.§). Turpmākajā, 48.§ ir iztirzāts, kā Dievs pāriet uz radībām, atgādinot, kādi ir Dieva absolūti bezgalīgie atribūti, pieminot šo atribūtu ierobežotos, cilvēciskos analogus.

Monoloģijas trešajā daļā Leibnics izklāsta savu teoriju par monādu savstarpējo iedarbību (49. – 52. §), formulē vislabākā principu (53. – 55.§), kā arī iztirzā savu tēzi par predestinēto (iepriekšnolemto) harmoniju (56. – 60.§). Daudz uzmanības

viņš veltījis jautājumiem par organisko ķermeņu ilgstošo attīstību, kā arī par dvēseles un ķermeņa savstarpējām attiecībām (61. – 80.§). Darba noslēgumā autors atgādina par gariem, to pārākumu salīdzinājumā ar citām radībām un šo garu līdzdalību Dieva valstībā morāles pasaulē (81. - 90.§).

Monādu savstarpējā iedarbība ir tīri ideāla. Tā nav nekas cits kā atbilstība starp to percepcijām. Var teikt, ka viena monāde ir aktīva attiecībā uz citu, kura ir pasīva tādā mērā, kādā pirmajai monādei ir noteiktas percepcijas, kas atbilst juceklīgām (confuses) monādēm otrajā (49. – 52.§). Monādu savstarpējo iedarbību var izskaidrot ar to, ka jau no lietu sākuma Dievs ir nodarbojies ar to, lai ikvienu monādi pieskaņotu visām pārējām. Leibnics savus atzinumus turklāt balsta uz principu par vislabāko: Dievs ir izraudzījies piešķirt eksistenci vislabākajai no iespējamām pasaulēm (53.- 55.§). Pēc tam teksts atgriežas pie tēmas par monādu savstarpējo iedarbību un izklāsta tēzi par predestinēto harmoniju.

No tā, ka ikviena monāde atrodas saistībā ar visām pārējām un ir tām pielāgota, izriet, ka ikviena substance ir it kā spogulis universam, kurš šādā kārtā tiek pareizināts bezgalīgi daudz reižu. (56. – 57.§). Tas ir līdzeklis kā panākt iespējami lielāko pilnību un īstenot vislabākā principu (58.§). Katra monāde reprezentē visu universu, taču viņas reprezentācijas lielākoties ir neskaidras (confuses). Viena monāde var noteikti zināt tikai nelielu daļu lietu (60.§).

Tālāk Leibnics pievēršas vienkāršo un salikto lietu iztirzāšanai: Gluži tāpat kā ikviena monāde izsaka visas pārējās, katru ķermeni rosina visi pārējie ķermeņi, lai arī cik attālināti tie būtu (61.§.) Turpmākie paragrāfi veltīti attiecībām, kādās stājas monāde ar ķermeni, kas tai ir piederīgs. 63. § sākotnēji apgalvo, ka, reprezentējot sev piederošo ķermeni, monāde reprezentē visu universu. Veids, kādā monāde reprezentē pasauli, ir atkarīgs no tās ķermeņa. Leibnics uzskata, ka ķermenis, kas kādai monādei pieder, veido ar šo monādi kādu dzīvo (dzīvu būtni), un, ja attiecīgā monāde ir gars, tad šī dzīvā būtne ir dzīvnieks. (šis atzinums ,,monadoloģijā" nav pateikts skaidri, bet tas ir izsecināms no citiem šā autora sacerējumiem. Dzīvas

būtnes ķermenis, kā turpina monadoloģija, vienmēr ir organisks. (To, ka nav nekādas nepārkāpjamas barjeras starp organiskām un neorganiskām vielām, ķīmiķi pierādīja tikai 19. gadsimtā). Ķermeņa uzbūve atspoguļo lielisko kārtību universā, kuram monāde jeb dvēsele, kas ir savienota ar šo ķermeni, ir spogulis (63§). Dzīvas būtnes ķermenis tāpat kā universs ir organizēts (sastāvošs no sastāvdaļām) līdz bezgalībai. Katra daļa no šī ķermeņa, ikviena šīs daļas daļa paliek organiska un tā tas ir bezgalīgi daudzos līmeņos (64. - 65§). Katra dzīva būtne satur bezgalīgi daudz citu dzīvu būtņu, kurām ikvienai ir sava "dvēsele", proti, sava dominējoša monāde (66. – 70.§). Autors pēc tam izskaidro sīkāk, ka dvēselei ne uz visiem laikiem pieder tas ķermenis, kura dzīvo būtni ietver šās dvēseles ķermenis. Tas ar šo dvēseli nav saistīts pastāvīgi, jo ķermeņi atrodas nepārtrauktā plūsmā (71.§). Ar dvēseli asociētais ķermenis nemitīgi mainās. Tajā pašā laikā dvēsele nekad nevar būt bez ķermeņa (72.§) . Tādēļ var apriori secināt, ka nekad nav ne pilnīgas nāves jeb dvēseles nošķiršanās, ne arī pilnīgas rašanās, bet ir tikai attīstīšanās un augšana vai arī satīstīšanās jeb samazināšanās (73.§).

Pieredze aposteriori apliecina, ka dzīva būtne nekad nesākas un nebeidzas, bet tā nepārtraukti mainās (74. - 76.§). Dzīvnieks ir nesagraujams tāpat kā viņa dvēsele (77.§). Paragrāfos no 78. līdz 81. norādīts, ka vajag pievērst uzmanību dvēseles un ķermeņa attiecībai kā starp visām substancēm pastāvošās predestinētās harmonijas izpausmei. Ķermeņi darbojas tā, it kā tiem nebūtu dvēseļu un dvēseles darbojas tā it kā tām nebūtu ķermeņu, bet katrs no viņiem uzvedas tā, it kā viens iedarbotos uz otru.

Monadoloģijas noslēgums ir veltīts gariem jeb saprātīgajām dvēselēm. No 82. līdz 84. §) konstatēts garu pārākums salīdzinājumā ar citām dvēselēm: gari ir ne tikai (kā visas pārējās dvēseles) universa attēli (images), bet arī dievības attēli. Tie ir spējīgi izzināt universa sistēmu un stāties sava veida sabiedrībā ar Dievu. Gari veido Dieva valstību, kas ir morāles pasaule dabas pasaulē (85. - 86.§). Šai Dieva valstībai veltīti Leibnica sacerējuma pēdējie paragrāfi. Viņš atzīmē

harmoniju, kāda pastāv starp dabas fizikālo pasauli un žēlastības morālo pasauli (87. 88.§). Šī harmonija dod iespēju apgalvot, ka grēki dabīgā kārtā tiks sodīti, bet labi darbi apbalvoti. (89.§). Tekstu noslēdz apsolītā svētlaime visiem, kuri mīl Dievu (90.§).

G.Leibnica Monadoloģijas termini un to tulkošanas iespējas

Savos filozofiska rakstura sacerējumos G. Leibnics izmantojis jēdzienus un terminus, kādus Eiropas civilizācija izstrādājusi dažādos savas pastāvēšanas periodos. Lielu daļu terminu viņš aizguvis no antīkās pasaules filozofijas, it īpaši no Aristoteļa darbiem. Daudz viņš pārņēmis arī no kristīgo baznīctēvu teorijām mūsu ēras pirmajos gadsimtos un no viduslaiku sholastikas virziena filozofiem, ko daži Leibnica laikabiedri sholastiķu formālo spriešanas manieru dēļ bieži vien centās noniecināt vai ignorēt. Aptuveni tāpat nicinoši pret viduslaiku filozofiju bija rīkojušies daži nozīmīgi domātāji Rietumeiropā pirms Leibnica - 16. gadsimtā un 17. gadsimta pirmajā pusē. Atšķirībā no viņiem G. Leibnics agrīnās kristietības autoru sacerējumos un arī viduslaiku filozofijā ir pamanījis daudz vērtīga. Tas skaidri jūtams, lasot citu Leibnica sacerējumu: “Teodīceja”. Tikai jāpatur prātā, ka tradicionālajiem terminiem ikviens vai gandrīz ikviens Jauno laiku domātājs ir centies piešķirt specifisku, savam pasaules uzskatam atbilstošu ietonējumu. Kaut kādā ziņā Leibnica sacerējumu termini loģiski turpina 17. gadsimta pirmajā pusē un vidū lietotos izteiksmes līdzekļus. Arī tad to izpratšanā un lietojumā nebija stingras vienveidības. Iespēju dažādi lasīt un atšķirīgi izprast vairāku agrāko domātāju tekstus, Leibnics izmantojis ļoti niansētu domu paušanai, tomēr nepārkāpjot terminu tradicionālās robežas. Būdams jaunu ceļu gājējs daudzās cilvēku darbības nozarēs, viņš aizgūtajiem izteiksmes līdzekļiem nereti piešķīris jaunu, smalki niansētu, bet ar viņa vispārīgo viedokli labi saskaņojamu nozīmi un jēgu, kas līdz ar

to minētos jēdzienus precizē un piešķir tiem specifisku, autora uzskatu sistēmai vēl labāk atbilstošu saturu.

No antīkās pasaules Monadoloģijā it īpaši pārņemti tādi termini kā darbīgais cēlonis un gala mērķis, ko savas sistēmas pamatošanai ievedis Aristotelis. Dažos gadījumos Leibnics nav apmierinājies ar antīkā autora termina tulkojumu franciski, bet minējis to sengrieķu oriģinālā. Dažiem no antīkās pasaules pārņemtajiem terminiem Leibnics ir piešķīris vairāk nozīmes nekā tas bijis senajiem autoriem. Zīmīgs piemērs šajā ziņā ir Aristoteļa ievestais vārds “substance”. Aristotelis savā sacerējumā “Kategorijas” šo vārdu {grieķu oriģinālā usia} lieto, lai apzīmētu to kategoriju, ko visas pārējās kategorijas raksturo, bet kas pati neraksturo nevienu citu. Leibnics, cik iespējams spriest, šo vārdu lietojis vēl plašākā nozīmē. No antīkās pasaules “monadoloģijā” ir pārņemti arī tādi vārdi, kā “entelehija” ,”kvalitāte”, “kvantitāte”.

No kristīgās reliģijas un kristiešu reliģiskās filozofijas monadoloģijā aizgūti termini ir “dvēsele” , “gars”, “Dieva valstība”, “radīšana”, “grēks”, “žēlastība”

17. gadsimta filozofijā jau pirms Leibnica plaši lietotie termini, ko viņš pārņēmis un izmantojis savu uzskatu paušanai ir “universs”, “monāde”, “noteikts” “percepcija”. Piemēri šeit nav minēti kā pabeigta pētījuma rezultāts, bet tikai ilustrācijai. Leibnica lietoto filozofijas terminu subordinācijas precizēšana un robežu pamatošana varētu būt tēma patstāvīgam pētījumam, bet es šādu pētījumu neesmu veicis. Plašāk nekā daudzi filozofi pirms viņa, Leibnics lietojis apzīmējumus “prātojuma patiesības” 33. paragrafā un “fakta patiesības” 33. un 36. paragrafos , kā arī apzīmējumus “pretrunas princips” 31. paragrāfā un “pietiekamā pamata princips” 32. paragrāfā. Pietiekamā pamata principu aptuveni simts gadus vēlāk savā darbā “Loģikas zinātne” kritizēja G.V.F.Hēgelis, kurš uzskatīja, ka tikai pietiekams panats ir pamats, jo, pēc Hēgeļa domām, ja pamats nav pietiekams, tad tas nav pamats.

Specifisks uzdevums Leibnica sacerējumu tulkotājam ir tādos gadījumos, kad vienu franču valodas vārdu atkarībā no konteksta nākas tulkot ar vairākiem latviešu vārdiem.

“Monadoloģijas” tulkojumā centos pēc iespējas konsekventi nošķirt vārdu “detaill”, ko tulkoju kā “sastāvdaļa”, no vārda “partie”, ko tulkoju kā “daļa”, kā tas redzams terminu vārdnīcā. Visai bagātīgas un daudzveidīgas tulkošanas iespējas ir franču vārdam “raison” Tādi gadījumi ir 5, 17, 21, 26 un daudzos citos paragrāfos. 9. paragrāfā vārds “autre” vienā gadījumā jātulko kā “cits”, bet citā gadījumā kā “otrs”. Līdzīgi ir ar vārdu “connaissance”, kas dažos gadījumos jātulko kā “izzināšana, bet citos – kā “zināšana”. 37. paragrāfā franču vārds “contingence” vienā gadījumā tulkots ar nozīmi “nejaušais”, bet citā – kā “sagadīšanās”. Ar atšķirīgiem kaut arī ar diezgan līdzīgas nozīmes vārdiem esmu tulkojis Leibnica lietoto vārdu “trouver” 16. un 17. paragrāfā. Ne mazāk sarežģītas ir situācijas, kad vairākiem franču vārdiem labi atbilst tikai viens vārds latviešu valodā. Tādi, piemēram, ir vārdi “reāls” un “īsts”, ko latviešu valodā bieži lieto kā sinonīmus, bet Leibnics franciski tos apzīmējis ar vārdiem “actuel”, “réel” bet dažkārt arī “vrai” un “veritable”, kaut gan viņš pats parasti ar pēdējo te minēto vardu apzīmējis nevis īsto, bet patieso. Šie jēdzieni konsekventāk ir nošķirti tikai vēlāko laiku filozofu darbos, it īpaši Kanta un Hēgeļa sacerējumos, bet Leibnica tekstos atšķirības to nozīmēs dažviet ir tikai nojaušamas. Šaubu gadījumā neesmu burtiski sekojis vārdnīcas paraugam, bet, cik tas bijis manos spēkos, esmu tulkojis tā, lai tulkojumā iespējami labi saglabātu sacerējuma jēgu, lai latviešu tekstā lietotie termini pēc iespējas labi atbilstu mūsdienu latviešu valodas parasībām un lai sacerējumu nebūtu pārāk grūti lasīt. Tiem, kuriem rodas šaubas par tulkojuma atbilstību oriģinālam, ir iespējams pēc pievienotā Leibnica teksta pašiem veidot labāku tulkojumu.

Pievienotajā vārdnīcā līdzās vārdiem, kuri neapšaubāmi ir filozofijas termini, esmu minējis arī dažus tādus ikdienā plaši lietojamās leksikas vārdus, kuriem līdz ar to ievietošanu tik koncentrētā un smalki niansētā sacerējumā, kāda ir “Monadoloģija”, ir piešķirta kāda specifiska filozofiska jēga. Bet tādi ir tikai nedaudzi no to vārdnīcā minēto vārdu skaita, kuri pēc savas izcelšanās īstenībā nemaz nav termini. Pie tiem sīkāk nekavēšos, jo to apzināšana un nodalīšana no citiem

ikdienas sarunu vārdiem prasītu tik smalku franču valodas izjūtu, kādas man nav. Tā kā šis "Monoloģijas" tulkojums ir pirmais mēģinājums paust Leibnica filozofiskos uzskatus latviešu valodā, ir iespējams, ka dažiem te minētajiem terminiem nākotnē būs vajadzīgi koriģējumi un citāds risinājums, vai arī tos nāksies atzīt par valodas vispārējiem izteiksmes līdzekļiem, kam specifiskā filozofijas teksta tulkojuma izdevumā nav īstā vieta. Te minētos paraugus vajadzētu uzlūkot drīzāk kā konkrētu gadījumu vai nespeciālista ierosinātus variantus vai arī kā modelējumus, nevis kā paraugu, ko vajadzētu tikai atdarināt, nevis uzlabot.

A

A1. la perfection absolument infinie {41} absolūti bezgalīga pilnība
A2. absolument infinis ou parfaits {48} absolūti bezgalīgs jeb pilnīgs
A3. abstractions {30} abstrakcijas
A4. accidents {7} [nejaušās] parādības
A5. accommodement {56} pielāgošana
A6. accomoder {52} pielāgoties
A7. accompagnée {19} ko pavada
A8. accordé {10} vienprātīgi atzīts
A9. accroissements {73} palielināšanās
A10. actes reflexifs {30} pārdomas
A11. actif {52} aktīvs
A12. bonne action {90} laba rīcība
A13. l'action {15,28,49} darbība
A14. belles actions {89} labi darbi
A15. actions {28} darbības
A16. actions et passions {52} darbības un ciešanas
A17. les actions internes {17} iekšējas darbības
A18. les actions internes {18} iekšējas norises
A19. actuel {44} šeit: reāls
A20. actuelle conception {82} reāla apaugļošana
A21. actuellement {65} šeit: reāli
A22. admirer {86} apbrīnot
A23. affecté {61,62} rosināts
A24. affections {13,21} rosinājumi
A25. aggregatum {2} savienojums
A26. agir {28,79} rīkoties
A27. agir {49,81} darboties
A28. agir {50} iedarboties

A29. ainsi {30} līdz ar to
A30. ainsi {32} tāds
A31. ainsi {45,47} šādā kārtā
A32. aler {69} sniegties
A33. alterer {7} izmainīt
A34. amas {2} sakopojums
A35. âme {19,20,36,62,63,70,72,74,77,78,80} dvēsele
A36. âme dominante {70} dominējošā dvēsele.
A37. âme raisonnable ou Esprit {29} saprātīgā dvēsele jeb gars
A38. âmes {19,26,66,74,79,80,83} dvēseles
A39. âmes des bêtes {14} dzīvnieku dvēseles
A40. âmes en général {83} dvēseles vispār
A41. âmes ordinaires {83} parastās dvēseles
A42. âmes ordinaires ou sensitives {82} parastās jeb sajūtošās dvēseles
A43. pur amour {90} tīrā mīla
A44. analyse {33,34,37} analīze
A45. animal {63,66,70,74,77,82} dzīvnieks
A46. animaux {21,29,74,75} dzīvnieki
A47. animaux raisonnables {82} saprātīgie dzīvnieki
A48. animaux spermatiques {75,82} spermatiskie dzīvnieki
A49. annihilation {6} iznīcināšana
A50. antérieure {36,37} iepriekšējais
A51. apparence {69} parādība
A52. appeller {14,19,30,63} nosaukt
A53. l'apperception {14} apercepcija
A54. s'appercevoir {8,14} pamanīt
A55. appercevoir {16,23} apzināties
A56. appercevoir {74} konstatēt
A57. l'appétit {15} dziņa
A58. appetition {15,79} tieksme
A59. quelque chose d'approchant {25} kaut kas līdzīgs
A60. arbitraire {46} patvaļīgs
A61. arriver {61} šeit: notikt
A62. arriver {89} šeit: izpausties
A63. l'art de l'homme {64} cilvēka māksla
A64. l'art divin {64} dievišķā māksla
A65. artifice divin {65} dievišķā māksla
A66. artificiel {64} mākslīgs
A67. quelque chose d'artificiel {64} kaut kas mākslīgs
A68. assemblage {85} sakopojums
A69. atomes {3} atomi
A70. attendre {26,28} gaidīt
A71. attouchement {25} tauste

A72. attribuer {49} piedēvēt
A73. attributs {48} atribūti
A74. aucune {5} nekāds
A75. au-dehors {49} uz ārpusi
A76. augmanter {7} palielināt
A77. auparavant {23} pirms tam
A78. auparavant {26} agrāk
A79. auteur de la nature {65,83} dabas autors
A80. auteur de tout bien {90} visa labā autors
A81. automates artificiels {64} mākslīgie automāti
A82. automates incorporels {18} neķermeniski automāti
A83. automat naturel {64} dabisks automāts
A84. l'autre {52} cits
A85. autrement {32,60} citādi
A86. autrement {60} pretējā gadījumā
A87. autres {37} citi
A88. avenir {22} nākotne
A89. axiomes {34,35} aksiomas

B

B1. besoin {37} vajadzība
B2. bêtes {28} dzīvnieki
B3. bonheur {90} laime
B4. les bons {90} labie
B5. bonté {55,86} labestība
B6. borné {30,47,60} ierobežots
B7. borner {60} ierobežot
B8. sans bornes {30,36} neierobežots
B9. sans bornes {42} bez robežām
B10. bornes {41,42,45} robežas
B11. le but de notre volonté {90} mērķis mūsu gribai

C

C1. canon de pratique {34} prakses kanons
C2. car {51} jo
C3. à cause {36} tādēļ, ka
C4. cause {55} cēlonis
C5. cause efficiente {36,79,87,90} darbīgais cēlonis
C6. cause eksterne {11} ārējais cēlonis
C7. causeer {26} izraisīt
C8. cause finale {36,79,87,90} gala mērķis
C9. en cela {42} šajā ziņā
C10. cela {28} tas

C11. changement {7,8,10,12,15,17,38} izmaiņa
C12. changement naturel {11,13} dabiskā izmaiņa
C13. changements ou productions {48} izmaiņas vai veikumi
C14. changer {7,72} šeit: grozīt
C15. chaos {69,74} haoss
C16. chaque,chacune {9,10,37} ikviens, ikviena
C17. chaque Monade {9,60} ikviena monāde
C18. chaque partie {60} katra sastāvdaļa
C19. chatiment {88,90} sods
C20. choisir {55} izvēlēties
C21. choix de Dieu {53} Dieva izvēle
C22. choix du meilleur {46} labākā izvēle
C23. quelque chose {7,13,15,19,20,26,44} kaut kas
C24. chose {1,2,3,8,14,20,21,25,36,38,41,60,88} nemin kā atsevišķu vārdu
C25. choses créées {56} radītās lietas
C26. choses de la nature {36} dabas lietas
C27. choses répandues {36} izplatītās lietas
C28. commensement des choses {51} lietu sākums
C29. commenser {5} iesākties
C30. commenser {6,76,82} sākties
C31. communication {61} šeit: sasaiste
C32. comparer {52} salīdzināt
C33. composé {1,2,6,7,8,17,30,61} saliktais
C34. composer {85} šeit: veidot
C35. composition {5} savienošana
C36. conception {74} ieņemšana
C37. conception {75,82} apaugļošana
C38. concevable {4} iedomājams
C39. concevoir {7,67} iedomāties
C40. concevoir {17} iztēloties
C41. concevoir {30} apcerēt
C42. concevoir {67} uzlūkot
C43. concciderer {32} uzskatīt
C44. concciderer {87} izprast
C45. conclure {85} secināt
C46. confirmer {14} nostiprināt
C47. confondre {14} jaukt
C48. conformité {78} atbilstība
C49. confus {69} juceklis
C50. confuse {60} neskaidrs
C51. confusément {60} neskaidri
C52. confusions {69} juceklības

C53. connaisance {48} zināšana
C54. connaissance {29,60} izzināšana
C55. connaître {32} izzināt
C56. connaître {45} atzīt
C57. connaître {52,86} zināt
C58. connaître {55} pazīt
C59. connaître {83} iepazīt
C60. connexion {62} saistība
C61. connnaissance {30,60} izzināšana
C62. connu {32} zināms
C63. conscience {14} apziņa
C64. consécution {26} šeit: cēlonības saistība
C65. consécution {28} secība
C66. consentir {19} pieļaut
C67. par consequent {10,44,45,61} tātad
C68. par consequent {13,52} tā rezultātā
C69. par consequent {56} līdz ar to
C70. par conséquent {13} tā rezultātā
C71. par conséquent {44,45,61} tātad
C72. par conséquent {56} līdz ar to
C73. conservation {80} saglabāšanās
C74. conserver {17} saglabāt
C75. point de consideration {52} aspekts
C76. consideration {90} apcere
C77. point de concideration {52} viedoklis
C78. considérer {30,32} apcerēt
C79. consister {17} ietverties
C80. consister {73} izpausties
C81. consister {86} pastāvēt
C82. contenir {35} ietvert
C83. contenir {40,48,54,68} saturēt
C84. se contenter {90} šeit: būt mierā
C85. contingence {37} nejaušais
C86. contingent {33,37,45} nejaušs
C87. continuel {10,47} nepārtraukts
C88. continuellement {21,71} nepārtraukti
C89. contradiction {31,35,45} pretruna
C90. contradictoire {31} pretrunīgs
C91. convenance {46,54} atbilstība
C92. corps {36,63,63,72,78,79,80,81,89} ķermenis
C93. corps distants {61} attāli ķermeņi
C94. corps organique {64,74,78} organiskie ķermeņi
C95. corps vivant {64,70} dzīvs ķermenis

C96. création {6} radīšana
C97. créature {7} radīta būtne
C98. créature {36,42,49,50} radība
C99. créatures {42,52,66,83,84} radības
C100. creé {10} radīts
C101. croire {14,59} iedomāties
C102. croire {80} uzskatīt

D

D1. dedans {7,17} iekšienē
D2. défaillance {20} bezsamaņa
D3. définition {34,35} definīcija
D4. par degrés {13,72} pakāpeniski
D5. demande {34,35} šeit: postulāts
D6. demander avec raison {51} pamatoti prasīt
D7. denominations intrinseques {9} iekšēji piemītoša noteiksme
D8. département {83} nozare
D9. dépendance {51} atkarība
D10. dépendre {46} būt atkarīgam
D11. depouille organique {77} organisks ietvars
D12. dépuilléer {72} šeit: zaudēt
D13. destiner {71} nolemt
D14. destruction {76} šeit: sabrukšana
D15. detacher {72} atraisīt
D16. se detacher {7} atraisīties
D17. detail {12,13,36,37,38,60} sastāvdaļa
D18. tout ce detail {39} visas šīs sastāvdaļas
D19. détail des contingences {37} nejaušās sastāvdaļas
D20. contingents plus détaillés {37} sīkākas sastāvdaļas
D21. determiner {53} nosacīt
D22. détruire {88} sagraut
D23. dévelopements {73} attīstīšanās
D24. cité de Dieu {85,86} Dieva valstība
D25. Dieu {29,30,38,41,42,43,45,46,47,48,52,53,59,60,72} Dievs
D26. Dieu seul {45} vienīgi Dievs
D27. différence {64,83} atšķirība
D28. différence interne {9} iekšēja atšķirība
D29. different {9,57} atšķirīgs
D30. differer {8} atšķirties
D31. differer {20} atšķirties
D32. difficulté {16} grūtība
D33. diminuer {7} samazināt
D34. diminutions {73} samazināšanās

D35. étre dire {49} būt nolemtam
D36. diriger {7} vadīt
D37. discerner {69} izšķirt
D38. dispositions {36} šeit: noskaņas
D39. dissolution {4} sairums
D40. distance {61} šeit: attālums
D41. plus distincte {19,62} noteiktāks
D42. distincte {60} noteikts
D43. distinctement {52,61} noteikti
D44. distingué {20,21,24,26,42} noteikts
D45. distinguer {14,29} atšķirt
D46. distinguer {21} izšķirt
D47. le plus divin {86} pats dievišķīgākais
D48. cité divine {86,87} dievišķā valstība
D49. divinité {47,60,83} Dievība
D50. divisibilité {3} dalāmība
D51. divisible {65} dalāms
D52. division {36} sadalītība
D53. donner {59} šeit: piešķirt
D54. douleur {26} sāpes
D55. durable {20} ilgstošs

E

E1. échantillons {83} šeit: tēli
E2. avoir effet {51} šeit: noritēt
E3. fair effet {27,61} radīt veici
E4. plus d'efficace {25} iedarbīgāks
E5. à leur égard {84} atbilstoši viņu attieksmei
E6. avoir égard {51,60} ņemt vērā
E7. un certain égard {52} kāds viens viedoklis
E8. égard {52} aspekts
E9. elemens {3} elementi
E10. le plus élevé {86} pats cildenākais
E11. élevée {82} paaugstinātais
E12. élever {29,30} paaugstināt
E13. un petit nombre d'élus {75} neliels skaits izredzēto
E14. être embarrassé {74} būt neizpratnē
E15. émeutier {27} uzbudināt
E16. éminemment {38} visaugstākajā pakāpē
E17. empêcher {45} kavēt
E18. empiriques {28} empīriķi
E19. encore {43,70} Šeit: arī vai turklāt.
E20. enfermer {45} ietvert

E21. énonciation {32} izteiciens
E22. énonciation opposé {35} pretējs izsacījums
E23. énonciations identiques {35} identiskie izteicieni
E24. s'ensuir {21,41,42} izrietēt
E25. il s'ensuit {61} no tā izriet
E26. l'entéléchie {62} entelehija
E27. enteléchie dominante {70} dominējošā entelehija
E28. l'entelechie ou l'âme {63} entelehija jeb dvēsele
E29. entélechies {14,18,19,48,66,74} entelehijas
E30. entendement {46} prāts
E31. entendement de Dieu {43} Dieva prāts
E32. entendre {90} šeit: izprast
E33. entièrement {14,15,72} pilnīgi
E34. entrer {17} ieiet
E35. entrer {36} ienākt
E36. enveloppements {73} ietīstīšanās
E37. envelopper {13,14,16,31,37,54} ietvert
E38. equivalent {8} ekvivalents
E39. esence {43,44} būtība
E40. espèce {26,64} veids
E41. espèce {74} suga
E42. especes sensibles {7} jutekliskās esamības
E43. esprit {29} gars
E44. la prérogative des esprits {82} garu prerogatīva
E45. les esprits {14,83,84,86,87} gari
E46. les esprits ou âmes raisonables {82} gari jeb saprātīgās dvēseles
E47. essence {43,44} būtība
E48. essentiel {47} būtiski
E49. etablire {87} konstatēt
E50. dans se grand Etat {90} šajā lielajā valstībā
E51. le plus parfait état {85} vispilnīgākā valstība
E52. l'état {14,20,21,24} stāvoklis
E53. présent état {22} tagadējais stāvoklis
E54. état des choses {8} lietu stāvoklis
E55. l'état passager {14} pārejošais stāvoklis
E56. état précédent {22} iepriekšējais stāvoklis
E57. étendue {3} izplatītība
E58. vérité éternelle {29} mūžīga patiesība
E59. étourdi {21} šeit: apdullis
E60. etourdissement {14,23} ģībonis
E61. etourdissement {24} bezsamaņa
E62. être {30} esamība
E63. être creé {10} radīta būtne

E64. être nécessaire {44,45} nepieciešamā būtne
E65. être possible {40} iespējama būtne
E66. êtres {8,9} būtnes
E67. êtres contingents {45} nejaušas būtnes
E68. évanouir {21} krist ģībonī
E69. exactement {59} precīzi
E70. exciter {7} rosināt
E71. par exemple {28} piemēram
E72. existant {32,44} eksistējošs
E73. existence {43,44,45,54,55} eksistence
E74. existence du meilleur {55} vislabākā pastāvēšana
E75. exister {45,53} eksistēt
E76. experience {76} pieredze
E77. expérimenter {17,20} pieredzēt
E78. expliquer {7,17,19,25,26,78} izskaidrot
E79. exprimer {56,59,62,65} paust
E80. externe {11} ārējs

F

F1. en quelque façon {61} kaut kādā veidā
F2. faculté apétitive {48} tieksmes [iekāres] spēja
F3. faculté perceptive {48} uztveršanas spēja
F4. fair {81} likt
F5. fair {84} panākt
F6. fair arriver {90} likt notikt
F7. faire {28,88} veidot
F8. faire {88} panākt
F9. se faire {28} notikt
F10. fait {32,33} fakts
F11. il faut {45} ir vajadzīgs
F12. faux {31} aplamais
F13. feindre {17} iluzori iedomāties
F14. félicité {90} laime
F15. figure {3,17,36} figūra
F16. fine {79} nolūks
F17. finir {6,76,82} beigties
F18. flux perpetuel {71} nepārtraukta plūsma
F19. fonder {31} balstīt
F20. fonder {44} pamatot
F21. quantité de force {80} spēka daudzums
F22. force {80} spēks
F23. forme {74} forma
F24. être formée {5} tikt izveidots

F25. fournir {26,30} piešķirt
F26. fulgurations continuelles {47} nepārtrauktie zibsnījumi

G

G1. tout en general {90} attiecībā uz visu
G2. général {19} vispārīgs
G3. génération entière {73,76} pilnīga rašanās
G4. générations {73,74} rašanās
G5. génies sans corps {72} bezķermeniski ģēniji
G6. globe {88} zemeslode
G7. gloire {86} slava
G8. d’un plus haut goût {24} visvairāk izsmalcinātais
G9. goût {25} garša
G10. gouvernement des esprits {88} garu valdīšana
G11. gouvernement parfait {90} pilnīgā valdīšana
G12. grâce {87,88} žēlastība
G13. grandeur {27,41,59,86} dižums
G14. grossesse {22} grūtniecība

H

H1. habitude {27} ieradums
H2. harmonie {87} harmonija
H3. harmonie {87,88} saskaņa
H4. harmonie parfaite {87} pilnīga saskaņa
H5. harmonie préétablie {78} iepriekšnolemtā harmonija
H6. harmonie préétablie {80} predestinētā harmonija
H7. harmonie universelle {59} vispārēja harmonija
H8. harmonique {79} saskanīgs

I

I1. idéale {51} ideāls
I2. idées {43,51,53} idejas
I3. idées simples {35} vienkāršas idejas
I4. imagination {27} iztēle
I5. imaginer {46,71} iedomāties
I6. imitations {48} imitācijas
I7. imiter {26} atgādināt
I8. imiter {83,90} atdarināt
I9. immatériel {30} nemateriālais
I10. immédiatementement auparavant {23} nepastarpināti pirms tam
I11. immense {36} milzīgs
I12. imparfaite {49} nepilnīgs

I13. imperceptible {68} neuztverams
I14. imperfections {42} nepilnības
I15. impossible {33,59} neiespējams
I16. impression {27} iespaids
I17. incapable {40,42} nespējīgs
I18. inclinations {36} tieksmes
I19. inconnu {25} nav zināms
I20. inculte {69} neizveidots
I21. indépendant {40} neatkarīgs
I22. indicernable {8} neatšķirams
I23. indistinguable {8} nepamanāms
I24. inexplicable {17} neizskaidrojams
I25. à l'infini {36,37,60,61,65} līdz bezgalībai
I26. infini {36,37,41,64} bezgalīgs
I27. infiniment {64,65} bezgalīgi
I28. infinité {36,53} bezgalība
I29. influence {42,51} ietekme
I30. influence physique {51} fiziska ietekme
I31. influer {11,81} ietekmēt
I32. ingredients simples {8} vienkāršās sastāvdaļas
I33. insectes {74} kukaiņi
I34. intérieur {7,11} iekšēji
I35. intérieur {51} iekšiene
I36. mouvement interne {7} iekšēja kustība
I37. intervention de Dieu {51} Dieva iejaukšanās
I38. inventeur {84} izgudrotājs à

J

J1. jamais {76} nekad
J2. joint dans cette perception {26} savienots šajā percepcijā
J3. juger {28,31} spriest
J4. juger {40,76} secināt

L

L1. laisser {21} ļaut
L2. liason {56} saistība
L3. lieu {8} vieta
L4. selon les lieux {61} atbilstoši vietai
L5. limité {47} ierobežots
L6. limitées et distinguées {60} šeit: ierobežotais un dažādais
L7. limites {40} šeit: ierobežojumi
L8. limites et bornes {41} ierobežojumi un robežas
L9. loi {78,79} likums

M

M1. par des voies machinales {89} mehāniskā ceļā
M2. machine {17,77,84} mašīna, mehānisms
M3. machine de l'univers {87} universa mehānika
M4. machine divine {64} dievišķa mašīna
M5. machines de la nature {64} dabas mehānismi
M6. manière {4} veids
M7. une manière de sociètè {84} sava veida sabiedrība
M8. masse ou portion de la matière {71} matērijas masa jeb porcija
M9. matière {61,62,65,66,67,80} matērija
M10. raisons mécaniques {17} mehāniski cēloņi
M11. mémoire {19,26,28} atmiņa
M12. merveilleux {65} brīnišķais
M13. à mesure {48} atkarībā no pakāpes
M14. à mesure {54,61} atbilstoši
M15. métamorphose {72} metamorfoze
M16. métempsycose {72} dvēseļu pārceļošana
M17. miroir de l'univers {63,77} universa spogulis
M18. miroirs vivants {83} dzīvi spoguļi
M19. à sa mode {63} savā veidā
M20. modification de la connaissance {60} izzināšanas modifikācija
M21. moindre partie {66} vismazākā daļiņa
M22. moindre pensée {16} vissīkākā doma
M23. monade {1,6,7,8,14,16,19,49,51,63} monāde
M24. chaque des Monades {60} ikviena monāde
M25. monades créés {18,19,48,51,62} radītās monādes
M26. monades créés ou dérivatives {47} radītās jeb atvasinātās monādes
M27. des Monades toutes nues {24} pavisam kailas monādes
M28. le monde {82} pasaule
M29. monde {66} šeit: "vesela pasaule"
M30. monde moral {86} morāles pasaule
M31. monde naturel {86} dabas pasaule
M32. ces mondes {54} šīs pasaules
M33. montrer {26} rādīt
M34. mort {14,21,69,76} nāve
M35. mortalité {14} mirstība
M36. mort parfaite {73} pilnīga nāve
M37. morts {73} miršana
M38. mouvement {8,23,61} kustība
M39. mouvement confus {69} juceklīga kustēšanās
M40. mouvement propre {65} sevis paša kustība
M41. mouvements {17,36,79} kustības

M42. moyen {8,58,78,79} līdzeklis
M43. multitude {14,16} daudzība
M44. multitude {21,27} liels skaits
M45. multitude dans l'unité {13,14} daudzība vienībā
M46. multitude infinie {57} bezgalīgs skaits
M47. mutuel {52} savstarpējs

N

N1. naître {47} dzimt
N2. nature {3,9,25,87,88} daba
N3. nature {42,60} iedaba
N4. nature humaine {82} cilvēka iedaba
N5. naturellement {4,5,22,23,76,78} dabīgi
N6. par les voies naturelles {88} pa dabas ceļiem
N7. nécessaire {29,33,40} nepieciešams
N8. négation {45} noliegums
N9. donner le nom {18} nosaukt

O

O1. objections {59} iebildumi
O2. objet {16} objekts
O3. objet {30} priekšmets
O4. objet interne {46} iekšējs objekts
O5. objets principaux {30} galvenie priekšmeti
O6. obliger {52} likt
O7. obtenir {15} gūt
O8. obtenir {58} iegūt
O9. odeur {25} smarža
O10. ondulations {25} šeit: viļņošanās
O11. l'opinion {14} šeit: uzskats
O12. opposé {31} pretējs
O13. opposé {33} pretējais
O14. le plus grand ordre {58} vislielākā kārtība
O15. par l'ordre de la nature {89} šeit: dabīgā kārtā
O16. ordre de l'univers {90} universa kārtība
O17. ordre parfait {63} priekšzīmīga kārtība
O18. organique {63} organisks
O19. origine {74} izcelšanās
O20. ouvrage {86} veikums

P

P1. paraître {46} šķist

P2. parfait {41} pilnīgs
P3. parfaitement {9,76} pilnīgi
P4. par là {52} no tā [izriet]
P5. en particulier {90} it īpaši
P6. d'une manière particulière {62} īpašā kārtā
P7. particulièrement {60} it īpaši
P8. particulièrement {62} īpaši
P9. partie {1,3,7,13,60,65,83} daļa
P10. une petite partie des choses {60} neliela daļa lietu
P11. moindres parties {64} sīkākās daļas
P12. parties ou fragments {64} daļas jeb fragmenti
P13. partout {39} šeit: it visā
P14. partout {61} it visur
P15. parvenir {15,82} nonākt
P16. parvenir {82} pāriet
P17. passage {15} pāriešana
P18. passée {36} pagātne
P19. passer {25,50,52,75} noritēt
P20. passer {75} pāriet
P21. passif {52} pasīvs
P22. passion {49,52} ciešanas
P23. pâtir {49} ciest
P24. les péchés {89} grēki
P25. peine {89} sods
P26. la moindre pensée {16,71} vissīkākā doma
P27. ma pensée {71} mana doma
P28. penser {17,30} domāt
P29. perception {14,15,17,20,21,23,24,26,26,28} percepcija
P30. perception distinguée {20} noteikta percepcija
P31. perceptions {14} uztvērumi
P32. perceptions confuses {49} juceklīgas percepcijas
P33. les perceptions de l'âme {63} dvēseles percepcijas
P34. perceptions distinctes {49,60} noteiktas percepcijas
P35. perceptions et appétits {19} percepcijas un dziņas
P36. perceptions médiocres {27} vājas percepcijas
P37. perceptions précédentes {26,27} iepriekšējās percepcijas
P38. perceptions relevées {25} paaugstinātas percepcijas
P39. perfectihabies {48} perfektabies
P40. les degrés de perfection {54} pilnības pakāpes
P41. perfection {18,41,42,48,49,54,58,90} pilnība
P42. périr {4,21} iet bojā
P43. perpétuel {56} nepārtraukts
P44. peu à peu {72} maz pamazām

P45. les philosphes {74} filozofi
P46. pièces {17} daļas
P47. plantes {70,74} augi
P48. le plein {8} šeit: piepildītība
P49. plein {61,62,67,70} pilns
P50. pluralité {13} liels skaits
P51. plus détaillés {37} vēl sikāks
P52. plusiers {25} daudz
P53. plus parfaite {50} pilnīgāks
P54. point de concidération {52} viedoklis
P55. point de vue {57} redzes viedoklis
P56. être portée {26} nonākt
P57. portion {65,67} porcija
P58. poser {17} šeit: izkārtojot
P59. posseder {71} piederēt
P60. possibilité {43,44,45} iespējamība
P61. chaque possible {54} katrs iespējamais
P62. possible {9,33,40,44,45,53,59} iespējams
P63. a posteriori {45,76} aposteriori
P64. pourquoi {32} kādēļ
P65. pour toujours {71} uz visiem laikiem
P66. pousser {17} bīdīt
P67. pouvoir {17} varēt
P68. pratique {28} praktiskā darbība
P69. précédent {26,27} iepriekšējs
P70. preformation {74} preformācija
P71. préformation {74} preformācija
P72. prejuge {14} aizspriedums
P73. prendre {26} šeit pārņemt
P74. prendre plaisir {90} gūt patiku
P75. présent {22,36} tagadējais stāvoklis
P76. présent {36} šeit: tagadējais
P77. prétendre {54} pretendēt
P78. primitif {34} sākotnējs
P79. primitive {33} sākotnējs
P80. prince {84} valdnieks
P81. principal {30} galvenais
P82. principe {31,46,76,78} princips
P83. principe de la mémoire {28} atmiņas princips
P84. principe du meilleur {48} vislabākā princips
P85. principe imterne {11,15} iekšējs princips
P86. principes primitifs {35} sākotnējie principi
P87. a priori {45,50,60} apriori

P88. privilège {45} privilēģija
P89. le plus prochaine {60} vistuvākais
P90. productions {47} veidojumi
P91. produire {55} īstenot
P92. produire {74} šeit: rasties
P93. proportions {17} proporcijas
P94. propre {71} šeit: piederošs
P95. être prouver {35,45} būt pierādāmam
P96. la providence {90} providence
P97. puissance {48,55,86} varenība
P98. putréfaction {74} puvekļi

Q

Q1. qualités {8} šeit: īpašības
Q2. quantité {8} kvantitāte
Q3. quantité {25,80} daudzums
Q4. quoique {32,68} kaut gan

R

R1. aucune raison {59} nekāds arguments
R2. au degré de la raison {82} prāta līmenī
R3. dernière raison {38,45} gala mērķis
R4. pour en rendre raison {37,52} lai to izprastu
R5. raison {5,17,21,54,60} cēlonis
R6. raison {26,28,29,52} prāts
R7. raison {33,54} pamats
R8. raison dernière ou suffisante {45} gala mērķis jeb pietiekamais pamats
R9. raisonnement {30,31,33,76} prātojums
R10. raisons {21,52,60} cēloņi
R11. raisons mécaniques {17} mehāniski cēloņi
R12. raisons particulières {36} atsevišķie cēloņi
R13. raison suffisante {32,35,39,53} pietiekamais pamats
R14. raison suffisante ou dernière {37} pietiekamais pamats jeb gala mērķis
R15. ramasser {25} savākt kopā
R16. par rapport {60} attiecībā uz
R17. par rapport {60,84,86,89} attiecībā pret
R18. rapporter {60} pavēstīt
R19. rapports {13,56,59} attiecības
R20. rayons {25} stari
R21. réalité {40,44,45} realitāte
R22. réalité positive {41} pozitīva realitāte

R23. receptivité de la créature {47} radībai piemītošā uztveršanas spēja
R24. recherches exactes {74} precīzi pētījumi
R25. récompense {89,90} apbalvojums
R26. reconnaître {16,59,80} atzīt
R27. réduir {34} reducēt
R28. réel {43} reāls
R29. regarder {57} aplūkot
R30. région {43} novads
R31. regler {51,60} regulēt
R32. règne moral de la Grâce {87} morālā žēlastības valstība
R33. règne physique de la Nature {87} dabas fizikālā valstība
R34. les deux règnes {79,87} divas valstības
R35. deux règnes naturels {87} divas dabiskās valstības
R36. réitéré {27} atkārtots
R37. relevé {24} cildens
R38. relèver {59} atklāt
R39. remarquer {61,80} pamanīt
R40. remarquer {87} atzīmēt
R41. rencontrer {78} sastapties
R42. rendre {61} padarīt
R43. rendre raison {37,50,52} izskaidrot, pamatot
R44. des choses repandues {36} izplatītās lietas
R45. réparé {88} izlabots
R46. replis {61} skaldnes
R47. repondre {48} atbilst
R48. représentant {63} tas, kas reprezentē
R49. représentation {26,60,78} reprezentācija
R50. représentative {60} reprezentatīvs
R51. représenter {14,25,60} reprezentēt
R52. représenter {62} pārstāvēt
R53. résolution {36} saārdīšana
R54. résolver {33} saārdīt
R55. ressembler {28} būt līdzīgam
R56. ressentir {61} sajust
R57. rester {13} palikt
R58. réveiller {23} mosties
R59. rien {14,21,43,45} nekas
R60. rien de possible {43} nekas iespējams
R61. rien de réel {43} nekas reāls
R62. rien d’existant {43} nekas eksistējošs
R63. a la rigueur {14,76} stingri ņemot

S

S1. sagesse {55,86} gudrība
S2. sans fin {65} bez gala
S3. sciences {29} zinātnes
S4. semblable {26,37} līdzīgi
S5. semences {74} sēklas
S6. d'un même sens {21} vienā virzienā
S7. sens {25} sajūta
S8. dans le sens général {19} vispārīgā nozīmē
S9. sensiblement {20} samanāmi
S10. sentiment {19} jūtas
S11. sentiments semblables {26} līdzīgas izjūtas
S12. sentir {17} just
S13. séparation de l'âme {73} dvēseles nošķiršanās
S14. des âmes separées {14,72} nošķirtas dvēseles
S15. destinés toujours à son service {71} [kam] lemts mūžīgi tai kalpot
S16. servir {50} kalpot
S17. simple {1,29,30,33,40,61} vienkāršs
S18. simple {13,17} vienkāršais
S19. simple Monade {20} vienkārša monāde
S20. simple perception {19} vienkārša percepcija
S21. sommeil {20} miegs
S22. songe {20} sapnis
S23. de sorte {61} šeit: tādā veidā
S24. sortes {33} veidi
S25. source {38,43,48} avots
S26. sources {18} avoti
S27. souvenir {20,26} atcerēties
S28. souvent {27} bieži
S29. specification {12} savdabība
S30. spéculation {34} spekulācija
S31. stérile {69} neauglīgs
S32. structure {17} izkārtojums
S33. subsister {21} pastāvēt
S34. toute substance {59} jebkura substance
S35. substance {2,4,7,30,39,78} substance
S36. substance nécessaire {38} nepieciešama substance
S37. substance simple
{1,2,4,5,8,12,13,14,16,17,18,19,21,22,51,52,56,57} vienkārša substance
S38. substance simple originaire {47} vienkārša sākotnēja substance
S39. substance suprême {40} augstākā substance
S40. subtilité {68} šeit: niecīgs daudzums

S41. suffire {19,44,45} pietikt
S42. suffisance {18} pietiekamība
S43. suite {22} turpinājums
S44. suite {36,37,40} secība
S45. hors de la suite ou series {37} ārpus secības jeb sērijas
S46. suivre {78} sekot
S47. sujet ou la Base {48} pamats jeb bāze
S48. supposer {8} pieņemt
S49. symbolizer {61} šeit: it kā atgādināt
S51. système {81,83} sistēma

T

T1. tantôt {25} šeit: drīzumā
T2. tellement {22} tāpat kā
T3. selon les temps {61} laika ziņā
T4. théorèmes de speculation {34} spekulācijas teorēmas
T5. théorie {28} teorija
T6. toucher {61} šeit: saskarties
T7. toujours {15,28,80} vienmēr
T8. tout {15,60} viss
T9. tout d'un coup {6} uzreiz
T10. toutes les autres {59} visas citas
T11. tout l'univers {60} viss universs
T12. traduire {48} tulkot
T13. transformation {74} pārvērtība
T14. transmigration des âmes {72} dvēseļu pārceļošana
T15. transposer {7} pārstatīt
T16. se trouver {54} atrasties
T17. trouver {16} sastapt
T18. trouver {17,33,50,52} atrast

U

U1. union {25} apvienošana
U2. union {78} vienotība
U3. unique {40} vienīgs
U4. unité {14} vienība
U5. unité primitive {47} pirmatnējā vienība
U6. images de l'univers {83} universa attēli
U7. univers {36,53,56,60,62,63,69,78} universs
U8. universelle {40,86} universāls
U9. usage {64} lietojums

V

V1. varieté {12,16,36,58} dažādība
V2. véritable {46} patiesi
V3. véritable {3,90} īsts
V4. véritable {32} patiess
V5. véritablement {86} patiešām
V6. vérité {76} patiesība
V7. vérités {29,33} patiesības
V8. vérités contingentes {46} nejaušās patiesības
V9. vérités contingentes ou de fait {36} nejaušās jeb fakta patiesības
V10. vérités de fait {33} fakta patiesības
V11. vérités de raisonnement {33} prātojuma patiesības
V12. vérités éternelles {43,44,45,46} mūžīgās patiesības
V13. vérités nécessaires {29,30,33,46} nepieciešamās patiesības
V14. vérités nécessaires et éternelles {29} nepieciešamās un mūžīgās patiesības
V15. vertige {21} apreibums
V16. en vertu {89} rezultātā
V17. vivant {63,64,66,70,82} dzīvais
V18. l'on voit par là {24} no teiktā redzams
V19. volonté {46,48} griba
V20. volonté divine présomptive ou antécédente {90} dievišķā iepriekšnolemtā jeb sākotnēji noteiktā griba
V21. vrai {31,43} patiess
V22. vrai ou existant {32} īsts jeb eksistējošs
V23. le vulgaire {14} nemācītie ļaudis

Piezīmes pie paragrāfiem.

1.

(A) Terminu "Monāde" Leibnics nav lietojis savos jaunības darbos. Pirmo reizi viņš to lietojis kādā vēstulē 1695. gadā, skaidrojot, kas ir reāla vienība. Antīkajā pasaulē vārdu "monas" lietojuši pitagorieši, lai apzīmētu vienotību, nevis kādu vienu vienību (mēra, naudas utt.). 16. gadsimtā šo vārdu lietojis Džordano Bruno, lai apzīmētu lietu vissīkākās sastāvdaļas. Šādā nozīmē minēto jēdzienu lietojuši arī Kembridžas platoniķi. Leibnics, kā iespējams spriest pēc teksta, monādi izpratis atsevišķas vienības, bet ne vienotības nozīmē.

3.

(A) Atomi, ko šeit minējis Leibnics, ir iztēloti gluži citādi nekā tie, par kuriem antīkajā pasaulē rakstīja Demokrīts un 17. gadsimta pirmajā pusē rakstīja Gasendi. Demokrīts, Epikūrs, kā arī Gasendī atomus izprata, kā sīkus nedalāmus materiālas dabas graudiņus vai ķermenīšus, no kuru salikumiem un kombinācijām veidojas visas lietas. Šāds pasaules modelis nebija pieņemams Leibnicam, kurš uzskatīja, ka dalāmība sniedzas bezgalībā. Tādēļ nedalāmi atomi pēc viņa domām būtu absurds. Lai arī cik sīki tie būtu, tie aizņemtu kaut kādu daļu telpas, bet telpa, kā uzskatīja Leibnics, ir bezgalīgi dalāma. Tāpēc saskaņā ar Leibnica viedokli monādēm nemaz nav izplatītības. Tām nav arī figūras jeb formas. Tās nav dalāmas arī domās.

8.

(A) Te turpinās Dekarta uzskatu kritika. Dekarts uzskatīja, ka ķermeņi ir tikai telpas fragmenti, ka tie šajā ziņā atšķiras tikai kvantitatīvā aspektā un, ka tukšuma nav. Tādēļ Dekartam kustība ir tikai ķermeņu pārkombinēšanās. Leibnics izsaka domu, ka, sekojot tādam uzskatam, kustību nevar izskaidrot, jo tad netiek atzītas kvalitatīvās izmaiņas.

9.

(A) Anekdote stāsta, ka Leibnics Hanoverā kādreiz izteicies: "Visas pasaules mežos nav divu pilnīgi vienādu koka lapu."

Firsta meita Sofija Šarlote nolēmusi šo teicienu atspēkot. Viņa uzdevusi savām galma dāmām pils parkā sameklēt divas pilnīgi vienādas liepu lapas. Drīz galma dāmas arī sameklējušas it kā gluži vienādas lapas. Taču Leibnica rīcībā bijuši ļoti precīzi mērinstrumenti. Ar tiem viņš viegli pierādījis, ka viena lapa ir ļoti nedaudz garāka vai platāka nekā otra. Tad princese pieprasījusi, lai viņas galma dāmām būtu tikpat precīzi mērinstrumenti kā Leibnicam, lai viņas varētu pamanīt un izslēgt pat ļoti sīkas atšķirības. Tad Leibnics atnestās lapas svēris uz ļoti jūtīgiem svariem, taču princese panākusi, ka arī viņas galma dāmām sagādāti tikpat precīzi svari. Viņas savu prasmi svērt izkopušas līdz augstai pilnībai. Kad visiem šķitis, ka pilnīgi vienādās lapas beidzot ir atrastas, Leibnics palūdzis tās aplūkot mikroskopā. 17. gadsimtā mikroskopi, salīdzinot ar tagadējiem bija ļoti nepilnīgi, tomēr arī tie spēja pilnīgi skaidri parādīt, ka ikkatrs vienas lapas robiņš vai zobiņš ir gluži citāds nekā tie ir jebkurai citai lapai, kaut gan, pavirši skatoties, tās šķiet gluži vienādas.

14.

(A) Dekarts uzskatīja, ka ir tikai divas substances – materiālā, kam atribūts ir izplatība un garīgā, kuras atribūts ir domāšana. Abas šīs substances kopā satura Dievs, bet pasaulē abas šīs substances piemīt tikai cilvēkam. Dzīvniekus, arī visgudrākos, Dekarts uzskatīja par dabas automātiem, kas, tāpat kā nedzīvie ķermeņi vai augi, nav spējīgi neko just.

(B) Sholastiskie filozofi, kuru lielais vairums bija ticīgi kristieši, parasti ticēja dvēseles nemirstībai. Daudz mazāk pārliecības viņiem bija par miesas nemirstību. No Leibnica teorijas izriet, ka dvēsele ar ķermeni veido substancionālu vienību, kas pārdzīvo dvēseles atšķiršanos no ķermeņa. Taču tādā gadījumā var rasties teorētiskas grūtības, jo saskaņā ar sholastiskās filozofijas pamatprincipiem dvēsele vien neveido tādu substanci, jeb tādu esamību, kas spētu pastāvēt pati par sevi.

(C) Leibnics, kā šeit var spriest, Dekarta sekotājiem pārmet to, ka viņi “slikti ievirzītus prātus” virza uz to, ka viņi noliedz dvēseles nemirstību. Taču šādu pārmetumu argumentāciju viņš

nav formulējis precīzi. Īstenībā viedokli par dvēseles nemirstību Dekarts uzskatīja par ārkārtīgi ticamu hipotēzi. Viņš tikai nav to pierādījis ar savas filozofijas līdzekļiem. No tā var secināt arī, ka Dekarts šāda rakstura problēmu uzskatījis par filozofijai pāri stāvošu.

16.

(A) Pjērs Beils (Pierre Bayle 1647 – 1706) franču filozofs. Viens no nozīmīgākajiem viņa darbiem bija "Vēsturiskā un kritiskā vārdnīca", kas iznāca laikā no 1695. gada līdz 1697. gadam. Daži raksti no šīs vārdnīcas bija zināmi arī agrāk. Vārdnīca bija savstarpēji diezgan vāji saistītu apcerējumu sērija par dažādu periodu autoriem, kuri sacerējuši filozofiska vai reliģiska rakstura tekstus, vai citām nozīmīgām personībām. Raksti bija par filozofiem Anaksagoru un Ksenofānu, baznīctēvu Origēnu, dzejnieku Ovīdiju un filozofu Spinozu, kā arī par reālām vai leģendārām personām vēsturē, tajā skaitā par Ievu paradīzē, jūdu ķēniņu Dāvidu un musulmaņu pravieti Muhamedu. Beila uzskati atradās opozīcijā Francijā valdošajai feodālā absolūtisma ideoloģijai. Viņš pēc reliģiskās piederības bija kalvinists. Šo konfesiju Francijas valdošās aprindas centās dažādi ierobežot un apkarot. Savos rakstos viņš iztirzāja daudziem reliģiju darbiniekiem neērtus jautājumus. Tādēļ lielu sava aktīvā mūža daļu Beils bija spiests pavadīt trimdā. Viņš ilgi dzīvoja Nīderlandē. Beila atzinumus par vēsturi un pētījumu rezultātus, kas gūti ilgstošu rūpīgu studiju un pārdomu gaitā, 18. gadsimtā plaši izmantojuši franču apgaismotāji. Daži no viņiem, tajā skaitā Voltērs, diezgan nekautrīgi pārrakstījuši Beila atzinumus un tālāk tos klāstījuši kā savējos, nenorādot avotu. Viens no vārdnīcas rakstiem bija par Rorāriju. Rorārijs bija augsts katoļu baznīcas darbinieks, miris 1556. gadā. Viņš bijis pāvesta Klementa VII legāts – sūtnis pie dažādu zemju valdniekiem. 16. gadsimta vidū viņš vairākās zemēs veicis svarīgus baznīcas uzdevumus. 17. un 18. gadsimtu mijas filozofu uzmanību pusotru gadsimtu agrāk dzīvojušā Rorariusa darbi piesaistīja galvenokārt tādēļ, ka viņš iztirzājis dzīvnieku spējas domāt un plašākā nozīmē risinājis jautājumu par dzīvnieku zināšanām. Jautājumam par dzīvnieku domāšanas

spējām daudz uzmanības savās "Esejās" veltījis arī 16. gadsimta otrās puses franču filozofs Mišels Monteņs (1533. – 1592.), kurš tāpat kā Rorārijs nepievērsa uzmanību būtiskajām atšķirībām starp dzīvnieku instinktu un cilvēku prātu. Beils iebilda pret Leibnica uzskatu par iepriekšnolemto harmoniju, proti, pret Leibnica viedokli, ka visas lietas darbojas saskaņā cita ar citu tādēļ, ka tā sākotnēji nolēmis Dievs. Jo tādā gadījumā šīs lietas cita citu neietekmē un pašas sevi nevada. Līdz ar to lietas nemaz neņem vērā situāciju, kāda izveidojusies reāli, ne tikai Dieva prātā. Tās tad ir kā pulksteņi, kas var rādīt vienādu laiku ne tādēļ, ka tie būtu saistīti vai viens otru ietekmētu, bet tādēļ, ka ikvienu no tiem noregulējis gudrs pulksteņmeistars tā, lai tie visi darbotos saskaņā. Leibnica izklāstīto situāciju Beils salīdzina ar gaitu tādam kuģim, ko neviens nekad nestūrē, bet kura gaitas sākumā kuģa būvētājs jau ir ņēmis vērā visus vējus, kādi vien šā kuģa ceļā kādreiz pūtīs, visas straumes, kas to kādreiz nesīs un visas vietas, kur tas varēs un kur nevarēs noenkuroties. Beils arī dažos citos jautājumos iebildis pret Leibnica uzskatu sistēmu.

18.

(A) Vārdu "entelehija" lietojis Aristotelis, lai apzīmētu to, kas ir pabeigts, pilnīgs, gatavs. Aristotelim entelehija apzīmē paveikto, atšķirībā no tā, kas atrodas tapšanas vai pilnveidošanās stāvoklī. Leibnics minēto vārdu lieto nedaudz citādā nozīmē kā Aristotelis. Leibnicam entelehija nozīmē tendenci, piepūli, to, kas darbosies, ja nekas to nekavēs. Viņam šis jēdziens ir kaut kas līdzīgs spēka dinamikai. Ja monādi var apzīmēt ar vārdu "entelehija", tad tas ir ne tikai tādēļ, ka tai piemīt zināma pilnība, proti, zināma kvantitāte būtības, zināma bagātība, bet arī tādēļ, ka bagātība, ko tā ietver, laika gaitā pati tiecas izpausties, realizēties un attīstīties.

(B) Vārdu "automāts" Leibnics lieto tā etimoloģiskajā nozīmē – lai apzīmētu to, kas kustās pats, bez ārēja spēka iedarbības. Kustības princips tātad tam piemīt pašam. Ar šādu formulējumu Leibnics pasvītro monādes spontanitāti un autonomiju. Šādi viņš norobežojas no visiem centieniem iztēlot monādes kā savdabīgus mehānismus. Minētais Leibnica viedoklis krasi

atšķiras no I. Ņūtona uzskatiem mehānikā šajā pašā laikmetā.

23.

(A) Te Leibnics netieši kritizē Dekarta uzskatus cēlonības jautājumā. Pēc Dekarta domām vienas sekas var rasties vairāku cēloņu darbības rezultātā, kamēr Leibnics uzskatīja, ka ikvienām sekām ir tikai viens cēlonis. Lai uzsvērtu šādu Leibnica attieksmi, tulkojumā dažkārt esmu lietojis nevis vārdus “cēlonis un sekas”, bet gan “cēlonis un veice”.

26.

(A) Anekdote stāsta, ka filozofs Malbranšs, par kuru sīkākas ziņas dotas piezīmē pie šā izdevuma 59. tēzes, pētniecības nolūkā bieži sitis savu suni, lai noskaidrotu, kā daba reaģē uz cilvēka aktivitātēm. Suns žēli kaucis. Kaimiņu mājās tad raudājuši bērni, kam bijis suņa žēl. Kaimiņi kādreiz lūguši cienījamo zinātnieku atturēties no rīcības, kas rada lielu troksni un satrauc viņu bērnus. Malbranšs norādījis, ka vēl skaļāku troksni rada kalējs, sitot dzelzi, turklāt kalējs trokšņo ik dienas no rīta līdz vakaram, bet viņš sit suni tikai reizi pa reizei. Kaimiņi iebilduši, ka kalēja darbības dēļ bērni neraud, jo dzelzij no sišanas nesāp. Tad Malbranšs paskaidrojis, ka saskaņā ar jaunākajiem zinātnes atzinumiem dzīvnieki nav spējīgi neko just. Tātad tiem nekas nevar sāpēt. Viņš šeit acīmredzot atsaucies uz domu, ko R. Dekarts paudis sava sacerējuma “Pārruna par metodi” piektajā nodaļā, proti, ka dzīvnieki ir tikai dabas automāti un nav spējīgi ne just, ne domāt.

31.

(A) Šāda prātojuma gaita prasa, lai uzskati par pasauli būtu lineāri sadalīti tā, ka ikviens no tiem būtu attiecināms uz jebkuru jautājumu. Taču tā nemēdz būt. Var piekrist Leibnicam, ka tas, kas ir pretējs patiesajam, ir aplams, bet ne vienmēr var piekrist, ka pretējais un it īpaši pretrunīgais aplamajam noteikti būs patiess. Jo pretrunā ar vienu aplamo var būt arī cits aplamais vai pat bezgalīgi daudz aplamu uzskatu. Apgalvojumi “velni ir dzelteni” un “velni ir zaļi” ir pretrunīgi viens ar otru, bet, izejot no tiem, pie patiesiem spriedumiem nevar tikt. Minētā kritērija

nepietiekamība īpaši skaidri izpaužas tad, ja atbildi meklē tādā plāksnē, kas tieši neattiecas uz jautājumu. Simts gadu vēlāk G.V.F. Hēgelis savā darbā "Loģikas zinātne" norādīja, ka adrese "desmit jūdzes no pilsētas" maz ko noskaidro, jo attālumu var mērīt dažādos virzienos. Maz jēgas ir arī centieniem ar šādas metodes palīdzību skaidrot, vai gars ir salds vai nesalds, zaļš vai nezaļš utt.

32.

(A) Leģenda stāsta, ka vācu filozofs Kristiāns Volfs (1679 – 1754), ko uzskata par Leibnica "Monadoloģijas" tulkotāju latīņu valodā, savās lekcijās universitāšu studentiem bieži popularizējis Leibnica paustās atziņas. Viņš bija liela mēroga augsti kvalificēts filozofs. Volfs vēl pirms Kanta dažus filozofijas tekstus sarakstījis vāciski. K. Volfs kā filozofs nav plašāk pazīstams, iespējams, tikai tādēļ, ka viņa darbība hronoloģiski bija starp Leibnicu un Kantu, bet abu šo pasaules mēroga gigantu darbība atstāja ēnā gandrīz visus viņu laikabiedrus. Pietiekamā pamata likumu viņš dažkārt ilustrējis ar piemēru, ka Prūsijas kareivji nemēdz pamest armiju tikai sīku pārpratumu vai nejaušību dēļ, bet dezertē vienīgi tādā gadījumā, ja viņiem ir pietiekams pamats to darīt. Kad par šā atzinuma propagandas manieri uzzinājis Prūsijas karalis Frīdrihs II, kurš visumā centās iemantot "apgaismota monarha" reputāciju, viņš publiski izteicies, ka visi kareivji, kas dezertē no viņa armijas, ir nelieši un noziedznieki, bet, ja filozofs Volfs tādai rīcībai meklē attaisnojumu, tad šādu uzskatu paušana ir pietiekams pamats, lai viņš liktu Volfu pakārt. Šādu nolūku viņš gan nav steidzies īstenot, bet, kad par to uzzinājis filozofs Volfs, viņš secinājis, ka tas ir pietiekams pamats, lai viņš vairītos nonākt tajās Vācijas zemēs, kas ietilpa Prūsijas karalistē.

36.

(A) Pietiekamā pamta likums attiecas gan uz nepieciešamajām, gan arī uz nejaušajām patiesībām. Nepieciešamajām patiesībām, kā var secināt no Leibnica domu gaitas, argumentus var noskaidrot analīzes ceļā, sadalot teikumus, ar kuriem tie pausti, sākotnējās idejās. Nejaušajām patiesībām šāda argumentu

meklēšana sniegtos bezgalībā, tādēļ mums tā nav pa spēkam. Taču arī nejaušajām patiesībām ir pietiekams pamats.

Jēdzieni par darbīgo cēloni un gala mērķi te aizgūti no Aristoteļa. Aristotelis uzskatīja, ka ikvienai lietai ir četri cēloņi – formālais cēlonis, materiālais cēlonis, darbīgais cēlonis un gala mērķis. Mājai formālais cēlonis ir plāns, kas vai nu ir uzzīmēts vai iecerēts būvētāja galvā. Materiālais cēlonis ir akmeņi un kokmateriāli. Darbīgais cēlonis ir akmeņkaļi, namdari un jumiķi, bet gala mērķis – apdzīvošana vai izmantošana sabiedrības vajadzībām.

39.

(A) Leibnica apgalvojumā par Dieva vienīgumu ir daži apļa pierādījuma elementi. Ja iepriekš ir sacīts, ka pasaule ir vienota, tad no tā jau izriet, ka to var ietvert vienā jēdzienā un izteikt ar vienu principu. Ja pasauli veidotu vairākas savstarpēji neatkarīgas daļas, loģiski varētu būt arī vairāki augstākie principi.

42.

(A) Monadoloģijas pirmajā variantā, kur izmantota kopija A, 42. tēzes noslēgums formulēts šādi: "Šī radījumu sākotnējā nepilnība ir pamanāma ķermeņu dabiskajā inercē." Arī citos tekstos Leibnics ir licis noprast, ka ir kāda analoģija starp inerci fizikālajā pasaulē un grēku garīgajā pasaulē.

46.

(A) Pjērs Puarē (Pierre Poiret 1646 – 1719) - franču kalvinists, lielāko daļu mūža dzīvoja Vācijā. Jaunībā bijis Dekarta sekotājs, vēlāk nodevās misticismam un teozofijai.

47.

(A) Šī tēze dažā ziņā atgādina R. Dekarta mācību, ka radīšana norit nepārtraukti. Tomēr no tās izriet tikai tāds secinājums, ka Dievs pastāvīgi uztur pasaules eksistnci.

48.

(A) Hermolajs Barbarus (Hermolaüs Barbarus (1454 – 1493) bija itaļu renesanses laika zinātnieks erudīts. Viņš no sengrieķu

vslodas tulkoja latīniski un interpretēja Aristoteļa darbus. Viens no pirmajiem Leibnica sacerējumu izdevējiem oriģinālā – franču valodā - Butrū (Emile Boutroux) savās piezīmēs Monadoloģijas izdevumam 1880. gadā, ko vairāk nekā gadsimtu ilgi pētnieki uzskatīja par pašu labāko "Monadoloģijas" izdevumu un kas norādīta arī šā tulkojuma ievada beigās, 168. lapas pusē atzīmējis, ka Hermolajs Barbarus lūdzis velnam padomu, kā latīniski pārtulkot Aristoteļa lietoto terminu "enteleheija" jeb entelēhija, jo lietotais latīņu vārds "perfectihabia" ir tikai burtisks pārcēlums. Par velna atbildi itaļu zinātniekam šajā jautājumā, Butrū diemžēl neko nav pavēstījis.

51.

(A) Šī tēze pēc būtības formulē iepriekšnolemto harmoniju.

55.

(A) Šī ir viena no vājāk argumentētajām un biežāk apstrīdētājām tēzēm "Monadoloģijā", jo, vērojot šo pasauli, kāda tā ir, grūti secināt, ka to tādu iecerējusi kāda gudra, labestīga un visvarena būtne. Daudzi autori uzskata, ka ikvienas divas no šeit minētajām trim īpašībām var viegli savienot, taču katrs to savienojums, ja to konfrontē ar reālo pasauli, izslēdz trešo īpašību. Tā, piemēram, ir viegli iedomāties, ka Dievs ir gudrs un žēlsirdīgs, taču tad ir grūti iztēloties, ka viņš ir varens un visspēcīgs, jo drīzāk šķiet, ka viņa labie un gudrie nodomi nerealizējas. Var iztēloties arī, ka Dievs ir žēlsirdīgs un visspēcīgs, bet tad, vērojot, cik daudz pasaulē ir nejēdzību, ir grūti atzīt, ka viņš ir gudrs. Ja atzīst, ka Dievs ir gudrs un visspēcīgs, tad grūti noticēt, ka viņš ir žēlsirdīgs un labestīgs. Šajā jautājumā Leibnica viedokli asi kritizējis Voltērs, it īpaši savā sacerējumā "Kandids". Sacerējuma galvenais varonis, kurš pārcietis Lisabonas zemestrīci un inkvizīcijā pērts līdz nāvei, prāto: ja jau šī ir vislabākā no visām iespējamām pasaulēm, kādas gan ir tās citas?

Vācu tulkotāji franču vārdu "cause" tulkojuši kā "pamats", nevis kā "cēlonis", jo pēc Leibnica domām mūžīgās idejas Dievs nav radījis. Arī jēdzienu "mūžīgs", kam nav salīdzināmo pakāpju, Dievs neesot radījis.

59.

(A) Pjērs Beils, kas minēts arī Monadoloģijas 16. tēzē, uzskatīja, ka Leibnica uzskats par predestinēto harmoniju ir tuvs Dekarta mācības sekotāja N. Malbranša (Nicolas de Malebranche 1638 – 1715) viedoklim par ikreizējiem jeb okazionālajiem cēloņiem. Saskaņā ar Malbranša viedokli viss, kas notiek, ikvienā gadījumā norisinās tiešā saskaņā ar ikreizējo Dieva gribu. Arī tādā gadījumā izriet, ka lietas nevar ietekmēt cita citu. Kā blakus secinājums no tādas domu gaitas iznāk, ka bez Dieva ziņas pat matiņš nenokrīt no cilvēka galvas. Taču Leibnics, atšķirībā no Malbranša, uzskatīja, ka Dievam nav ikvienā momentā jājaucas visās lietās. Leibnics uzskatīja, ka Dievs jau sākotnēji ir noteicis lietu attiecības tā, ka viss, kas norisinās ikvienā no tām, ir atbilstošs tam, kas norisinās visās citās. P. Beils uzskatīja, ka Leibnica viedoklis viņam ir tikpat nepieņemams kā Malbranša viedoklis. Savukārt Leibnics uzskatīja, ka Beils nav teorētiski pierādījis, ka hipotēze par iepriekšnolemto harmoniju nevar būt patiesa. Tādēļ Beila iebildumiem trūkstot argumentu.

61.

(A) Tā kā pasaule ir piepildīta un ikviens saliktais, izjūtot savas sastāvdaļas, reprezentē visu, kas ir norisinājies un kas norisinās universā, pievēršanās tām vai citām saliktā skaldnēm paver arvien jaunas izziņas iespējas. Bet arī šajā jautājumā Leibnics nepamet uzskatu, ka monādēm nav logu vienai pret otru. Pasaules lietu saskanīgu darbību viņš izprot kā harmoniju, ko vēl pirms lietu radīšanas tajās ielicis to radītājs.

Doma, ka tas, kurš redz (plašākā nozīmē izprot un spēj interpretēt) visu, var ikvienā ķermenī izlasīt to, kas tur norisinājies pagātnē un arī to, kādus iespaidus tas guvis no citiem, zinātnē spīdoši apstiprinājusies. Tā nav atkarīga no mācības par predestinēto harmoniju. To plaši izmanto pat tik sarežģītā nodarbības veidā kā kriminālā izmeklēšana, kas spēj cilvēku identificēt pēc viena mata vai viena asins piliena. Daudz panākumu, to izmantojot, gūti astronomijā. Šodien pētnieki diezgan droši pasaka, kādi krāteri uz Mēness ir jauni – radušies

tikai pirms dažiem miljoniem gadu un kuri ir daudz vecāki. Taču, lai nonāktu pie drošiem argumentiem, ko var izmantot tālāku secinājumu veidošanai, bieži vajadzīgi daudzi empīriski konstatējumi un ilgstošas diskusijas. Tā, piemēram, pēdējos gados (2010.g.) zinātnē parādījusies doma, ka asus akmens darba rīkus, iespējams, dažkārt lietojuši jau australopiteki pirms 3,4 miljoniem gadu tagadējās Etiopijas teritorijā. Izgatavot rīkus no akmens, kā var spriest pēc viņu roku uzbūves, tie visticamāk vēl nebija spējīgi, bet viņi varēja tos atrast dabā. Asi rīki viņiem bija ļoti noderīgi, ja viņi gribēja īsā laikā atdalīt un nogādāt drošākā vietā apēšanai gabalus no lauvu vai citu plēsoņu laupījuma atliekām. Par šādu iespēju 2010. g. septembrī vēstīja avīze "The New York Times".

65.

(A) Aristotelis uzskatīja, ka matērija gan ir bezgalīgi dalāma, bet nav bezgalīgi sadalīta.

71.

(A) Var domāt, ka Leibnics šeit neskaidri atgādinājis Efesas Heraklīta izteicienu, ka visas lietas atrodas nepārtrauktā plūsmā. To minējis Aristotelis savas "Metafizikas" pirmajā grāmatā 987a32.

73.

(A) Uzskats, ka nav ne pilnīgas rašanās, ne pilnīgas nāves, ir viens no slidenajiem jautājumiem Leibnica mācībā. Viņš tam tiek pāri kā ģeniāls matemātiķis, izmantojot mācību par bezgalīgi mazajiem lielumiem. Mazāk izglītotam cilvēkam, kas nav apguvis augstāko matemātiku, šāda uzskata pamatošanai jālieto citādi argumenti. Viņam nav grūti iedomāties, ka ozola zīlē mikroskopiskā lielumā jau atrodas ozols, kas izaugs no tās. Grūtāk iedomāties to, ka šajā mikroskopiskajā ozolā jau atrodas visas zīles, kas šajā kokā izaugs visā tā mūža laikā, turklāt ikvienā šās otrās pakāpes zīlē savukārt atrodas jau otrās pakāpes submikroskopisks ozols ar trešās pakāpes zīlēm utt. Arī katrā priedes sēkliņā, ja vadās no šāda viedokļa, atrodas visu nākamo paaudžu priedes. Sarežģīti risināt pilnīgi pamatotu jautājumu,

kas notiek ar potenciālajiem ozoliem tajās zīlēs, ko apēd cūkas un citi dzīvnieki, vai ko cilvēki sagrauzdē kafijas vārīšanai. Ja pasaulē pastāv pilnīga harmonija un mērķtiecība, tad tajās zīlēs, kas paredzētas, lai to apēd vāveres, ozola dīgstu nemaz nevajadzētu likt.

74.

(A) Leibnica dzīves laikā zinātnisku vispārinājumu bija guvušas galvenokārt tikai matemātikas problēmas, kā arī dažas problēmas fizikā, it īpaši mehānikā. Ķīmijas un vēl jo vairāk bioloģijas likumu teorētiskā apzināšana atradās daudz zemākā līmenī. Tomēr arī bioloģijā darbojas nopietni pētnieki, kas organismu audu pētniecībā sāka izmantot mikroskopu. Svarīga problēma, par ko diskutēja 17. gadsimta biologi, bija par to, vai organisma paliekošās īpašības, ko tas nodos saviem pēcnācējiem, nosaka vienīgi iedzimtība - īpašības, kas mantotas no agrākajām paaudzēm, vai arī vide, kāda tā bijusi organisma dzīves laikā. Tā, piemēram, nedaudz vecākais G. Leibnica laikabiedrs, angļu filozofs Dž. Loks (1632-1704) uzskatīja, ka cilvēks piedzimst kā balta lapa un tikai iespaidi dzīves laikā nosaka viņa īpašības. Leibnica mācībai labāk pieskaņojama pirmā no minētajām teorijām, taču kategorisku apgalvojumu paušanas ziņā viņš parasti ir bijis diezgan piesardzīgs. Zinātnes tālākas attīstības gaitā ir pierādījies, ka jautājumos, kas attiecas uz līdz šim maz izpētītiem jautājumiem, kategoriski spriedumi bieži noved strupceļā.

75.

(A) Var secināt, ka Leibnics spermu uzskatījis par sīkiem dzīvniekiem, no kuriem daži apaugļošanas ceļā pāriet lielo dzīvnieku līmenī.

78.

(A) Te dvēseles un ķermeņa vienība ir izklāstīta kā atsevišķs gadījums no iepriekšnolēmtās harmonijas, kura attiecas uz visām substancēm.

80.

(A) Dekarta pieņēmums, ka dvēsele, kas pēc viņa klasifikācijas

pieder garīgajai substancei, varētu ietekmēt kustības virzienu materiālajā pasaulē, ir kļūdains gan pēc viņa paša teorijas, ja to ievēro konsekventi, gan arī no visas turpmākās zinātnes attīstības viedokļa. Dekarta sekotāji no tā drīz atteicās.

82.

(A) Kaut gan Leibnics uzskatīja, ka viss esošais, tajā skaitā arī viss dzīvais, ir noformēts jau iepriekš, šeit, kā redzams, viņš pieļauj domu, ka cilvēks sajūtošo dvēseli iemanto tikai apaugļošanas ceļā un šī sajūtošā dvēsele viņam piemīt tikai sākot ar dzimšanu.